

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
Π.Μ.Σ.: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δύο σχολικές γραμματικές: Χ. Τσολάκη – Ει. Φιλιππάκη. Συγκριτική μελέτη

Αναστασία Ζ. Λάιου

Επιβλέπων καθηγητής: Κωνσταντίνος Ντίνας

Βαθμολογητές: α. Αθανάσιος Νάκας

β. Αναστασία Στάμου

Φλώρινα, Μάιος 2016

Copyright © Αναστασία Ζ. Λάιου, 2015.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
0. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	
1. Ο ΟΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ	7
2. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ	11
2.1 Ρυθμιστική γραμματική	11
2.2 Περιγραφική γραμματική	12
2.3 Ερμηνευτική γραμματική.....	12
3. ΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ.....	13
4. ΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ.....	14
4.1 Παραδοσιακή γραμματική	15
4.2 Ιστορικοσυγκριτική γραμματική.....	16
4.3 Δομιστική γραμματική.....	17
4.4 Γενετική – μετασχηματιστική γραμματική.....	18
4.5 Τελευταίες εξελίξεις στον χώρο της γλωσσολογίας για τη γραμματική	20
5. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΤΗΣ Ε΄ΚΑΙ ΣΤ΄ΤΑΞΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ (ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ).....	21
6. Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΣΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ 2003	23
B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	

7. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	25
8. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	25
9. Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	26
10. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	26
10.1 ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	26
10.2 ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	29
10.3 ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΥΛΗΣ	32
10.3.1 Ως προς τη διάταξη της ύλης	32
10.3.2 Ως προς τα κείμενα	33
10.3.3 Ως προς τις ασκήσεις / δραστηριότητες εμπέδωσης.....	41
10.3.4 Ως προς τα γραμματικά φαινόμενα.....	44
11. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	66
11.1 Τα εξωτερικά χαρακτηριστικά.....	66
11.2 Τα περιεχόμενα	67
11.3 Τα κείμενα	68
11.4 Οι ασκήσεις / δραστηριότητες	69
11.5 Τα γραμματικά φαινόμενα	70
Γ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	78

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το ενδιαφέρον στην παρούσα εργασία στρέφεται στη συγκριτική αντιπαραβολή, ως προς το περιεχόμενο, των δύο τελευταίων σχολικών βιβλίων γραμματικής για τους μαθητές του δημοτικού, ώστε μέσω των ομοιοτήτων και των διαφορών, να αξιολογήσει τον βαθμό συνάφειάς τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι δύο γραμματικές εφαρμόζουν διαφορετικές προσεγγίσεις για τη διδασκαλία της δομής της γλώσσας, καθώς η μία διακατέχεται από έναν παραδοσιακό και δομιστικό χαρακτήρα, ενώ η άλλη χρησιμοποιεί περισσότερο επικοινωνιακές και λειτουργικές πρακτικές, προσφέροντας μια πιο ολοκληρωμένη σύλληψη του γλωσσικού συστήματος στους μαθητές.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: γραμματική, σχολικό εγχειρίδιο, συγκριτική μελέτη, γλωσσική δομή

ABSTRACT

This assignment focuses on the comparative study, as regard the content of the last two grammar textbooks for primary school students, in order to evaluate the degree of their relevance through similarities and differences. The results have shown that the two grammars apply different approaches of teaching the linguistic structure, as the one has traditional and structural character while the other uses more communicative and functional practices, offering a completed comprehension of the linguistic system by the students.

KEY WORDS: grammar, textbook, comparative study, linguistic structure

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Η σύνταξη μιας γραμματικής αφορά το μείζον θέμα της περιγραφής της κοινής γλώσσας, η οποία αποτελεί το όργανο επικοινωνίας των πολιτών μιας χώρας» (Καβουκόπουλος κ. συν. 2010α, σ. 92). Μάλιστα, όταν η χρήση της προορίζεται για μαθητές που βρίσκονται στο στάδιο εκμάθησης της δομής της γλώσσας, η σύνταξή της αποκτά ακόμα μεγαλύτερη αξία. Αν ανατρέξει κανείς ιστορικά στα εγχειρίδια γραμματικής τα οποία κυκλοφόρησαν στην πορεία της ελληνικής εκπαίδευσης, θα διαπιστώσει μία διαρκή εναλλαγή του σκοπού και του περιεχομένου αυτών, ως αποτέλεσμα των εκάστοτε πολιτικών θέσεων για τη γλώσσα, σε συνδυασμό με τις επικρατούσες γλωσσολογικές θεωρίες της εποχής. Εστιάζοντας στην πρώτη βαθμίδα της ελληνικής εκπαίδευσης, στο δημοτικό σχολείο, βλέπουμε ότι η τελευταία αλλαγή στο βιβλίο γραμματικής έγινε το 2011 με την κυκλοφορία της *Γραμματικής Ε' και Στ' Δημοτικού* των Ει. Φιλιππάκη – Warburton, Μ. Γεωργιαφέντη, Γ. Κοτζόγλου και Μ.Λουκά, η οποία αντικατέστησε τη *Νεοελληνική Γραμματική της ε' και στ' δημοτικού* του Χ. Τσολάκη, που χρησιμοποιούνταν για περισσότερα από είκοσι χρόνια ως εγχειρίδιο αναφοράς για τον μαθητή. Η αντικατάσταση αυτή πυροδότησε μία σειρά από τοποθετήσεις, συζητήσεις και συγκριτικές μελέτες σχετικά με το περιεχόμενο των δύο εγχειριδίων, άλλοτε τεκμηριωμένες επιστημονικά και άλλοτε βασισμένες σε προσωπικές απόψεις και θεωρήσεις για τη γλώσσα. Επιδιώκοντας, λοιπόν, να αποκτήσουμε μία ολοκληρωμένη και σαφή εικόνα για τον βαθμό συνάφειας των δύο Γραμματικών, προχωρήσαμε στην συγκριτική εξέτασή τους, αποτέλεσμα της οποίας αποτελεί η παρούσα εργασία.

Η εργασία αποτελείται από τρία βασικά μέρη: το θεωρητικό, το ερευνητικό και τα συμπεράσματα. Πριν από αυτά παρατίθεται η εισαγωγή και μετά από αυτά ακολουθεί η βιβλιογραφία.

Το θεωρητικό μέρος αποτελείται από έξι ενότητες στις οποίες αναλύονται ο όρος *γραμματική* μέσα στην ιστορία, τα είδη της γραμματικής, τα επίπεδα της γραμματικής, οι γραμματικές θεωρίες, η εξέλιξη των γραμματικών εγχειριδίων των δύο τελευταίων τάξεων του δημοτικού από την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας στην εκπαίδευση έως σήμερα και, τέλος, γίνεται αναφορά στη θέση της γραμματικής στο ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα του 2003.

Το ερευνητικό μέρος περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια, τα οποία αφορούν το αντικείμενο της έρευνας, τον σκοπό και τους στόχους της έρευνας, τη μεθοδολογία που ακολουθήσαμε, τα αποτελέσματα της συγκριτικής έρευνας και την ερμηνεία πάνω σε αυτά.

Τέλος, η εργασία μας ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα, όπου καταθέτουμε τις τελικές διαπιστώσεις για το περιεχόμενο των δύο γραμματικών.

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Ο ΟΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ο όρος γραμματική αποτελεί δημιούργημα των Ελλήνων της κλασικής περιόδου. Για πρώτη φορά τον συναντάμε στον «Κρατύλο» του Πλάτωνα, το αρχαιότερο έργο που διαπραγματεύεται θέματα γλώσσας, βασιζόμενο στον γραπτό λόγο και τα λογοτεχνικά πρότυπα (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 124). Εδώ η «γραμματική» χρησιμοποιείται ως επίθετο και προσδιορίζει τη λέξη τέχνη (Τσολάκης 1995, σ. 45). Η «Γραμματική τέχνη» αναφερόταν στην ενασχόληση γενικά με τη γλώσσα και ειδικότερα με τα γραπτά σύμβολά της (Χατζησαββίδης 2009α, σ. 16· Μπαμπινιώτης 1998, σ. 124). Αρχικά, λοιπόν, ο όρος γραμματική δε σήμαινε τίποτε περισσότερο από την κατανόηση των γραμμάτων (Robbins 1989 στο Χαραλαμπόπουλος & Χατζησαββίδης 1997, σ. 49). Εξάλλου, η ίδια η λέξη προέρχεται από τη λέξη *γράμματα*. Γενικότερα, διαπιστώνουμε πως οι πρώτες προσπάθειες θεώρησης της γλώσσας βασίστηκαν στον γραπτό λόγο και ιδιαίτερα τα λογοτεχνικά κείμενα. Επιπλέον, οι γλωσσικές μελέτες που έγιναν από τους κλασικούς Έλληνες φιλοσόφους, με πρώτο τον Πλάτωνα, δεν ήταν αυτονομημένες, αλλά αποτελούσαν μέρος των γενικότερων φιλοσοφικών προβληματισμών και αναζητήσεών τους (Φιλιππάκη 1992, σ. 19).

Κατά την αλεξανδρινή περίοδο, η σημασία του όρου «γραμματική» πλησίασε κατά πολύ τη σημασία που της αποδίδεται σήμερα από το ευρύ κοινό, δηλαδή την περιγραφή κανόνων για τη σωστή χρήση της γλώσσας και την πιστή εφαρμογή τους από τους χρήστες. Αυτή την εποχή στην Αλεξάνδρεια, την καρδιά των φιλοσοφικών και λογοτεχνικών σπουδών, είχε αναπτυχθεί μία προσπάθεια μελέτης και αποκατάστασης των κειμένων των κλασικών συγγραφέων. Η γλώσσα των αλεξανδρινών γραμματικών, όμως, είχε διαφοροποιηθεί φωνολογικά, μορφολογικά και συντακτικά σε μεγάλο βαθμό από εκείνη των συγγραφέων που μελετούσαν. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι Αλεξανδρινοί να μελετήσουν, να περιγράψουν και να αναλύσουν συστηματικά τη γλώσσα της κλασικής περιόδου, που κατά κύριο λόγο εκπροσωπούσαν από την αττική διάλεκτο. Επιπλέον, εντυπωσιασμένοι από τη λογοτεχνική αξία των κειμένων που μελετούσαν, θεώρησαν ότι και η γλώσσα αυτών είναι ανώτερη από τη δική τους και, άρα, πρέπει να συμμορφωθούν γλωσσικά ως προς αυτήν (Χαραλαμπόπουλος & Χατζησαββίδης 1997, σ. 51). Αξίζει να σημειωθεί

ότι οι αλεξανδρινοί γραμματικοί ήταν οπαδοί της θεωρίας της αναλογίας, δηλαδή, πίστευαν ότι *«η γλώσσα διέπεται από συστηματικότητα και νομοτέλεια και ότι οι γλωσσικές σχέσεις είναι όμοιες με τις μαθηματικές σχέσεις»* (Φιλιππάκη 1992, σ. 21).

Αποτέλεσμα αυτών των μελετών και αντιλήψεων ήταν η δημιουργία της πρώτης γνωστής γραμματικής από τον Διονύσιο τον Θράκα, με τίτλο « Τέχνη Γραμματική». Ο ίδιος ορίζει το αντικείμενο και τα συστατικά μέρη της γραμματικής ως εξής:

«Γραμματική είναι η πρακτική γνώση (εμπειρία) των γενικών γλωσσικών χρήσεων των ποιητών και των πεζογράφων. Αποτελείται από έξι μέρη: Πρώτο, την ακριβή, με προσοχή στην προσωδία, ανάγνωση δεύτερο, την εξήγηση των λογοτεχνικών εκφράσεων που υπάρχουν στα έργα τρίτο, τις χρηστικές σημειώσεις για τη φρασεολογία και για το θέμα τέταρτο, την εύρεση των ετυμολογιών πέμπτο, τη διερεύνηση που αφορά τις αναλογικές κανονικότητες έκτο, την κρίση των λογοτεχνικών έργων, πράγμα που αποτελεί το ευγενέστερο έργο γραμματικής» (Robbins 1989 στο Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης 1997, σ. 50).

Μια πρώτη διαπίστωση από τον παραπάνω ορισμό είναι πως η γραμματική, κατά τον Διονύσιο, πλησιάζει πολύ την φιλολογική ανάλυση ενός κειμένου. Ωστόσο, στο έργο του δεν εφαρμόζει αυτές τις θεωρητικές αρχές, αλλά παρουσιάζει μία φωνολογική και μορφολογική ανάλυση της αρχαίας Ελληνικής και καθιερώνει ως μονάδα περιγραφής τη λέξη (Μήτσης 1998, σ. 48· Καβουκόπουλος κ.συν. 2010, σ. 1-2). Σημαντική, επίσης, είναι *«η κατηγοριοποίηση του λόγου σε μέρη («μέρη του λόγου») και οι υποκατηγοριοποιήσεις των κύριων μερών (ονόματος, ρήματος), που αποτελούν την πρώτη αξιολογη συστηματοποίηση της γλώσσας»* (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 125). Το έργο αυτό υπήρξε το πρότυπο γραμματικής στην Ευρώπη για πολλούς αιώνες και αποτέλεσε απαραίτητο βοήθημα για όποιον ήθελε να εντυφώσει περισσότερο στην αρχαία ελληνική γλώσσα.

Στη συνέχεια, οι Λατίνοι γραμματικοί, ως γνήσιοι θαυμαστές και μιμητές της ελληνικής γνώσης, υιοθέτησαν το μοντέλο της γραμματικής των Ελλήνων για τη συγκρότηση της δικής τους γραμματικής. Έτσι, οι αρχές και οι κανόνες της ελληνικής γλώσσας έγιναν η βάση για την περιγραφή και την ανάλυση της λατινικής.

Γενικότερα, οι Αλεξανδρινοί και, στη συνέχεια, οι Ρωμαίοι με τις μελέτες και τα έργα τους δημιούργησαν μία μακραίωνη αντίληψη για τη γραμματική, η οποία διατηρήθηκε ως τις μέρες μας και αποτελεί τη βάση της λεγόμενης παραδοσιακής ή σχολικής γραμματικής. Η ελληνορωμαϊκή παράδοση, λοιπόν, χαρακτηρίζεται επιγραμματικά από: α) την έμφαση στον γραπτό λόγο και ιδιαίτερα στον λογοτεχνικό, αντί του προφορικού, β) την απόδοση ενός ρυθμιστικού χαρακτήρα στη γραμματική, καθώς σωστή γλώσσα ήταν μόνο αυτή που εφάρμοζε πιστά τους κανόνες της γραμματικής, γ) την αντίληψη ότι οποιαδήποτε απόκλιση από τη γλώσσα-πρότυπο ισοδυναμεί με γλωσσική φθορά.

Την περίοδο του Μεσαίωνα κυριαρχεί η διδασκαλία της Λατινικής, καθώς είναι η μόνη αναγνωρισμένη γλώσσα της παπικής εκκλησίας. Έτσι, η έννοια της γραμματικής δε διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό από την προϋπάρχουσα, αν και οι σχολαστικοί φιλόσοφοι της εποχής διαμορφώνουν μια πιο φιλοσοφική διάσταση γύρω από αυτήν. Οι σχολαστικές γραμματικές ξεκινούν από τη θεωρία του Αριστοτέλη και των Στωικών *«κατά την οποία οι κατηγορίες της γλώσσας (μέρη του λόγου) αντανakλούν τις κατηγορίες της λογικής σκέψης»* (Φιλιππάκη 1992, σ. 22). *«Κι όπως μία είναι η εξωτερική πραγματικότητα και κοινός ο ανθρώπινος νους, έτσι μία ενιαία και καθολική είναι η ουσία και η δομή της γραμματικής της ανθρώπινης γλώσσας»* (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 126). Εισάγεται, λοιπόν η έννοια της καθολικότητας των γλωσσών και της δομικής ομοιότητας μεταξύ τους (Χατζησαββίδης 2009α, σ. 18).

Κατά την Αναγέννηση αναβιώνει το ενδιαφέρον για τη μελέτη των κλασικών συγγραφέων και, επομένως, η γραμματική χρησιμοποιείται, για μια ακόμη φορά, ως το μέσο για την κατανόηση των αρχαίων κειμένων. Με τον Διαφωτισμό, που έφερε η Αναγέννηση, το ενδιαφέρον επεκτείνεται και στη μελέτη των εθνικών γλωσσών. Μάλιστα, σε μερικές από τις τοπικές γλώσσες γράφονται έργα από μεγάλους λογοτέχνες, όπως η Θεία Κωμωδία του Δάντη, που γράφτηκε στην τοπική διάλεκτο της Τοσκάνια (Φιλιππάκη 1992, σ. 22). Έτσι, εμφανίζονται εγχειρίδια γραμματικής τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη διδασκαλία μη κλασικών γλωσσών, χωρίς, ωστόσο, να παραγκωνίζεται η διδασκαλία της λατινικής. *«Τα εγχειρίδια αυτά, ακολουθώντας τα πρότυπα της παραδοσιακής γραμματικής στόχευαν στην εκμάθηση της «σωστής» προφοράς από τους μαθητές, των κανόνων της ορθογραφίας και των μορφολογικών, κυρίως, κανόνων της διδασκόμενης γλώσσας»* (Χατζησαββίδης 2009α, σ. 18).

Τον 19^ο αιώνα με την εμφάνιση της Γλωσσολογίας ως ξεχωριστής επιστήμης δημιουργείται μία διαφορετική αντίληψη για τη γραμματική. Οι μελετητές της γλώσσας ανακάλυψαν πως ανάμεσα στη σανσκριτική, την αρχαία ελληνική, τη λατινική και τις τευτονικές γλώσσες υπάρχουν ομοιότητες (Χατζησαββίδης 2009α, σ. 18). Επειδή οι αποστάσεις των χωρών στις οποίες ομιλούνταν οι γλώσσες ήταν μεγάλες, οι επιστήμονες θεώρησαν ότι οι μεταξύ τους αντιστοιχίες οφείλονται σε γλωσσική συγγένεια. Έτσι, δημιουργήθηκε η υπόθεση για την ύπαρξη μιας κοινής μητέρας γλώσσας αυτών των γλωσσών, της «πρωτογλώσσας» (Χατζησαββίδης 2009α, σ. 18· Μπαμπινιώτης 1998, σ. 127). Κατά συνέπεια, το βάρος των μελετών στράφηκε στη διερεύνηση της ιστορικής διάστασης των γλωσσών και της κατασκευής της μητέρας γλώσσας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η έννοια της γραμματικής να πάρει μία αντίστοιχη ιστορική διάσταση. Ενώ η παραδοσιακή γραμματική εστίαζε στη βαθύτερη δομή των γλωσσών, η ιστορική γραμματική έστρεψε το ενδιαφέρον στη μορφή τους (Μήτσης 1998, σ. 52). Στο πλαίσιο αυτό, η διδασκαλία της γραμματικής έδινε έμφαση στην καταγωγή των λέξεων και στην ιστορική διαμόρφωση των γλωσσικών μορφών και των συντακτικών σχημάτων. Έτσι, όποιος ήταν γνώστης της εξέλιξης των μορφικών και δομικών στοιχείων μιας γλώσσας σήμαινε ότι κατείχε τη γραμματική της γλώσσας αυτής (Χατζησαββίδης 2009α, σ. 19).

Κατά τον 20^ο αιώνα, με την εμφάνιση της νεότερης γλωσσολογίας, ο όρος γραμματική χαρακτηρίζεται από μεγάλη πολυσημία, καθώς αναπτύχθηκαν διάφορες γλωσσικές θεωρίες γι' αυτόν, οι οποίες θα αναλυθούν σε επόμενη ενότητα. Έτσι, έχουμε τη Δομιστική γραμματική, τη Γενετική γραμματική, τη Λειτουργική γραμματική κλπ. Ταυτόχρονα, εξακολούθησε να διατηρείται η έννοια της γραμματικής *«ως εργαλείου που περιγράφει τους κανόνες που διέπουν μία γλώσσα και μάλιστα τους φωνητικούς και μορφολογικούς»* (Χατζησαββίδης 2009α, σ. 19).

Τέλος, στη σύγχρονη γλωσσολογική έρευνα, αν και δεν υπάρχει απόλυτη ομοφωνία για το περιεχόμενο του όρου γραμματική, *«μπορούμε να πούμε ότι όλοι συμφωνούν με τους Besse – Porquier (1984:10-12) ότι με τον όρο γραμματική δηλώνεται:*

α) η διαισθητική γνώση της δομής και λειτουργίας της γλώσσας από τους ομιλητές,

β) η ρητή διατύπωση και παρουσίαση αυτής της γνώσης και

γ) το θεωρητικό και μεθοδολογικό μοντέλο που χρησιμεύει ως πλαίσιο για την περιγραφή και παρουσίαση της διαισθητικής γνώσης» (Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης 1997, σ. 52).

2. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

Οι γραμματικοί μελετώντας τις διάφορες γλώσσες διαμόρφωσαν τρία είδη γραμματικής: τη ρυθμιστική, την περιγραφική και την ερμηνευτική. Ο διαχωρισμός αυτός έγινε με βάση τον τρόπο μελέτης και τους στόχους που έθεσαν κατά την περιγραφή των γλωσσών.

2.1 Ρυθμιστική γραμματική

Ρυθμιστική ή κανονιστική ονομάζεται η γραμματική στην οποία προέχει η έννοια του κανόνα στην περιγραφή της δομής της γλώσσας (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 129). Είναι, δηλαδή, η γραμματική που βλέπει τα γλωσσικά φαινόμενα με όρους σωστού και λάθους, με «πρέπει» και «δεν πρέπει» (Καραντζόλα 2000). Σε αυτό το είδος, ο γραμματικός δεν ενδιαφέρεται για τον τρόπο με τον οποίο μιλούν τα άτομα που συγκροτούν τη γλωσσική κοινότητα, αλλά για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να μιλούν. Έτσι, διαμορφώνει έναν ιδεατό γλωσσικό τύπο με βάση τη δική του αντίληψη και τον ανάγει σε κανόνα, τον οποίο οφείλουν να ακολουθούν όσοι χρησιμοποιούν τη γλώσσα αυτή. Τα κριτήρια στα οποία στηρίζει τη γλώσσα-πρότυπο που περιγράφει είναι η γραπτή μορφή της γλώσσας, σε αντίθεση με την προφορική, και εκείνη η μορφή της γλώσσας που θεωρεί ότι είναι δόκιμη και επίσημη (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 129). Δηλαδή, τα κριτήρια που θέτει είναι κυρίως εξωγλωσσικά (π.χ. αισθητικά, ιδεολογικά, κοινωνικά) και όχι ενδογλωσσικά (Μήτσης 1998, σ. 54). Με αυτό το σκεπτικό, ο γραμματικός απορρίπτει οποιονδήποτε γλωσσικό τύπο θεωρεί υποδεέστερο, ακόμη και αν προήλθε από τη φυσική εξέλιξη της γλώσσας, καθώς θεωρεί ότι η χρήση του οδηγεί στη φθορά και στην παρακμή της. Αυτή η υποκειμενική εκτίμηση του γραμματικού και η επιβολή της ως της μόνης σωστής προσδίδει στη γλώσσα έναν ρυθμιστικό χαρακτήρα και απορρίπτει τη γλωσσική εξέλιξη. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ρυθμιστικής γραμματικής είναι η παραδοσιακή ή αλλιώς σχολική γραμματική, η οποία στηρίζεται στα κριτήρια που περιγράψαμε.

2.2 Περιγραφική γραμματική

Περιγραφική ονομάζεται η γραμματική που έχει ως βασικό στόχο να περιγράψει το σύνολο των δομών μιας γλωσσικής κοινότητας, στηριγμένη στον προφορικό λόγο. Επειδή, όμως, κάθε γραμματική ασχολείται, έστω και έμμεσα, με την περιγραφή μιας γλώσσας, η ειδοποιός διαφορά της με τα άλλα είδη είναι ότι δεν επιδιώκει να ρυθμίσει με κανόνες ή να ερμηνεύσει τα γραμματικά φαινόμενα (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 130-1). Επιπλέον, αυτό που την ενδιαφέρει είναι η πιστή απόδοση του συνόλου των δομικών χαρακτηριστικών της γλώσσας σε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, έχει δηλαδή συγχρονικό χαρακτήρα (Μήτσης 1998, σ. 55). Ακόμη, η περιγραφική γραμματική δεν κάνει διακρίσεις ανάμεσα σε επίσημες και ανεπίσημες εκφράσεις, αλλά καταγράφει και περιγράφει οποιοδήποτε στοιχείο του προφορικού λόγου χρησιμοποιείται από τους ομιλητές της γλώσσας. Έτσι, λοιπόν, η περιγραφική γραμματική στηρίζει τις γλωσσικές της μελέτες σε ενδογλωσσικά κριτήρια, κάνοντας ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της επιστημονικής αντιμετώπισης της γραμματικής περιγραφής των γλωσσών (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 131· Μήτσης 1998, σ. 56). Χαρακτηριστικό είδος περιγραφικής γραμματικής είναι ο δομισμός, ο οποίος είναι τόσο ένθερμος υποστηρικτής της περιγραφής των γλωσσικών φαινομένων, ώστε να ονομάζεται και «περιγραφική γλωσσολογία» (Μήτσης 1998, σ. 56).

2.3 Ερμηνευτική γραμματική

Ερμηνευτική ονομάζεται η γραμματική η οποία επιχειρεί να ερμηνεύσει τη δομή και τη λειτουργία των στοιχείων μιας γλώσσας. Δεν την ενδιαφέρει μόνο η περιγραφή του τρόπου λειτουργίας των γλωσσικών φαινομένων, αλλά προσπαθεί να δώσει απαντήσεις για τις αιτίες των τρόπων λειτουργίας τους. Έτσι, εμβαθύνει στην ουσία των φαινομένων και δίνει απαντήσεις σε θεμελιώδη προβλήματα και απορίες (Μήτσης 1998, σ. 56-7). Συγκρινόμενη με τα άλλα δύο είδη γραμματικής, μπορούμε να πούμε πως η ερμηνευτική γραμματική αποτελεί την πιο επιστημονική προσέγγιση της δομής και λειτουργίας μιας γλώσσας. Καθώς, όμως, η έννοια της ερμηνείας ενέχει μία δόση υποκειμενισμού, η ερμηνεία των φαινομένων διαφοροποιείται ανάλογα με τις τοποθετήσεις των διαφόρων σχολών και γραμματικών (Μήτσης 1998, σ. 57). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν η ιστορικο-συγκριτική γραμματική, η οποία αναζητεί την ερμηνεία σε διαχρονικό επίπεδο, και η γενετική-μετασχηματιστική

γραμματική του Chomsky, που αναζητά την ερμηνεία συγχρονικά (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 131).

3. ΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

Ένα από τα βασικά προβλήματα της γραμματικής είναι η κατηγοριοποίηση των γλωσσικών στοιχείων σε ομοιογενείς ομάδες με σκοπό την ακριβέστερη περιγραφή τους. Οι ομάδες αυτές, με βάση τις οποίες αναλύεται το γραμματικό υλικό, ονομάζονται επίπεδα. Επειδή, όμως, η διαδικασία αυτή εμφανίζει σημαντικές δυσκολίες, παρατηρούνται μεγάλες αποκλίσεις ανάμεσα στα επίπεδα της γραμματικής των διαφόρων γλωσσολογικών σχολών. Επιπλέον, με την πρόοδο της γραμματικής επιστήμης οδηγούμαστε σε ειδικότερες διακρίσεις και, άρα, στην αύξηση των επιπέδων κατά τη γραμματική ανάλυση (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 133· Μήτσης 2004, σ. 97).

Γενικά, μπορούμε να αναφέρουμε δύο βασικές διακρίσεις των επιπέδων της γραμματικής και αυτές είναι: α) της παραδοσιακής γραμματικής και β) της νεότερης γλωσσολογίας.

Η παραδοσιακή γραμματική αναλύει τη γλώσσα σε 3 επίπεδα: το φθογγολογικό, το τυπικό ή τυπολογικό και το ετυμολογικό. Στο καθένα από τα παραπάνω επίπεδα, η γραμματική δομή της γλώσσας αναλύεται ως εξής (Χατζησαββίδης 2009α, σ. 19):

- Φθογγολογικό: οι φθόγγοι και τα γράμματα,
- Τυπολογικό: οι μορφές των λέξεων,
- Ετυμολογικό: τα είδη και οι μηχανισμοί δημιουργίας των λέξεων.

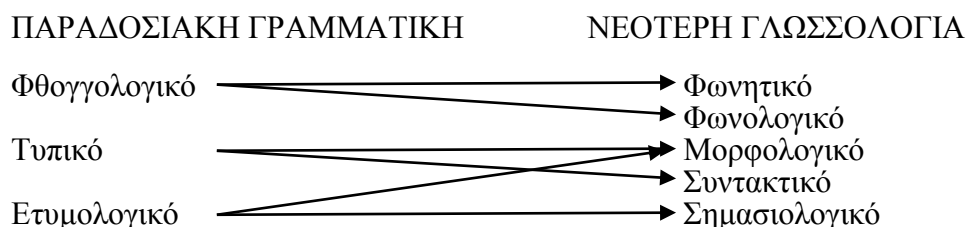
Η σύνταξη και η σημασιολογία, αν και είναι πολύ βασικά συστατικά της γλώσσας, δεν περιλαμβάνονται στην παραδοσιακή γραμματική. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η παραδοσιακή γραμματική δίνει έμφαση στη λέξη και όχι στην πρόταση. Επομένως, η συντακτική και σημασιολογική δομή αποτελούν αντικείμενο άλλων κλάδων, εκτός της γραμματικής, οι οποίοι είναι η σύνταξη και το λεξικό αντίστοιχα.

Η νεότερη γλωσσολογία, από τη μεριά της, έχοντας ως στόχο τη λεπτομερέστερη ανάλυση των συστατικών της γλώσσας, διέκρινε περισσότερα και ειδικότερα επίπεδα στη γραμματική δομή τη γλώσσας. Σε γενικές γραμμές, τα

επίπεδα στα οποία αναλύουν οι μελετητές της νεότερης γλωσσολογίας τη γραμματική είναι: το φωνητικό, το φωνολογικό, το μορφολογικό, το συντακτικό και το σημασιολογικό. Στο καθένα από τα παραπάνω επίπεδα, η γραμματική δομή της γλώσσας αναλύεται ως εξής (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 134· Χατζησαββίδης 2009α, σ. 15):

- Φωνητικό: οι μονάδες που αποτελούν τον προφορικό λόγο, δηλαδή οι φθόγγοι, και οι μεταξύ τους σχέσεις
- Φωνολογικό: οι μονάδες του προφορικού λόγου που έχουν διακριτική λειτουργία, δηλαδή τα φωνήματα, τα οποία λειτουργούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να διαφοροποιούν μεταξύ τους όμοιες κατά τα άλλα λέξεις μέσα στην ίδια γλώσσα
- Μορφολογικό: οι μικρότερες μονάδες με σημασία, δηλαδή τα μορφήματα, και ο τρόπος σχηματισμού των λέξεων
- Συντακτικό: η σύναψη των λέξεων σε μεγαλύτερες ενότητες (φράσεις, προτάσεις κλπ.), ο μηχανισμός της σύναψης και οι σχέσεις που προκύπτουν
- Σημασιολογικό: οι λέξεις, οι φραστικές και προτασιακές σημασίες.

Σχηματικά, η αντιστοιχία των επιπέδων της παραδοσιακής γραμματικής με αυτών της νεότερης γλωσσολογίας είναι η εξής (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 135) .

4. ΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα είδαμε ότι η ανάλυση και η περιγραφή της γραμματικής δομής της γλώσσας δεν άφηνε αδιάφορους τους μελετητές, αλλά κέντριζε το ενδιαφέρον τους και αντιμετωπιζόταν με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τις εξελίξεις στον χώρο της επιστήμης της γλώσσας. Η θέση που έπαιρναν τα εκάστοτε γλωσσολογικά ρεύματα δημιούργησε μία σειρά γραμματικών θεωριών. Με τον όρο, λοιπόν, «γραμματικές θεωρίες» εννοούμε τα θεωρητικά μοντέλα γραμματικής περιγραφής της γλώσσας, τα οποία διαφοροποιούνται ανάλογα με τις

γλωσσικές αντιλήψεις των εκάστοτε εισηγητών τους (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 151· Μήτσης 1998, σ. 57-58).

4.1 Παραδοσιακή γραμματική

Η παραδοσιακή / σχολική γραμματική, αν και θεωρείται ότι αναπτύχθηκε σε ένα «προ-επιστημονικό» στάδιο μελέτης της γλώσσας, αποτελεί το κατεξοχήν είδος γραμματικής που, ακόμα και σήμερα, έρχεται πρώτο στη σκέψη των περισσότερων ανθρώπων. Αν και αναφερθήκαμε παραπάνω στην παραδοσιακή γραμματική, εδώ θα συνοψίσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά της, τα οποία είναι τα εξής:

Α) Διαρθρώνεται σε τρία μέρη: το φθογγολογικό, το τυπολογικό και το μορφολογικό. Με αυτόν τον τρόπο, περιορίζει την ανάλυση της γλώσσας στους φθόγγους και τους γραμματικούς τύπους, αποκλείοντας από τη γραμματική εξέταση τα συντακτικά σχήματα και τις λεξικές σημασίες. Θεωρώντας, λοιπόν, τη σύνταξη και το λεξιλόγιο αυτοτελή τμήματα της δομής της γλώσσας, δημιουργεί μία περιορισμένη σύλληψη της γραμματικής (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 152).

Β) Δε βασίζεται σε κάποια συγκεκριμένη θεωρία, αλλά επιχειρεί μία εμπειρική προσπέλαση της δομής της γλώσσας με κύριο στόχο την εκμάθησή της για χρηστικούς σκοπούς. Αν θα θέλαμε να αναφέρουμε κάποια θεωρητική βάση στην οποία στηρίζεται, θα ήταν το γραμματικό πρότυπο «Λέξη και παράδειγμα» (Robins 1959· Hockett 1954 στο Μπαμπινιώτης 1998, σ.152), δηλαδή ότι έχει ως βασική μονάδα ανάλυσης τη λέξη, όπως αυτή λειτουργεί μέσα στο παράδειγμα (κυρίως το γραμματικό αλλά και το συντακτικό κ.λπ.) (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 152).

Γ) Είναι μία γραμματική ρυθμιστικού τύπου, καθώς: προβάλλει μία γλώσσα – πρότυπο, την οποία πρέπει να ακολουθούν όλοι όσοι θέλουν να μιλούν σωστά και στηρίζεται στη γραπτή μορφή της γλώσσας, όπως αυτή προβάλλεται στα αξιόλογα λογοτεχνικά κείμενα.

Δ) Για την περιγραφή των γλωσσικών φαινομένων στηρίζεται στην άποψη ότι στη γλώσσα «υπάρχουν καθολικές γραμματικές έννοιες οι οποίες κατά την περιγραφή οποιασδήποτε γλώσσας πρέπει να αναζητηθούν και να επισημανθούν» (Μήτσης 1998, σ. 60).

Ε) Θεωρεί την Ελληνική και Λατινική ως τις τέλειες και μοναδικές γλώσσες, σύμφωνα με τις οποίες πρέπει να περιγράφονται, να αναλύονται, να αξιολογούνται και να κατηγοριοποιούνται όλες οι άλλες γλώσσες (Τσολάκης 1995, σ. 46).

4.2 Ιστορικοσυγκριτική γραμματική

Με την εμφάνιση της ιστορικοσυγκριτικής γλωσσολογίας, διαμορφώνεται και μία νέα θεωρία γύρω από τη γραμματική, με αποτέλεσμα τη δημιουργία του μοντέλου της ιστορικοσυγκριτικής γραμματικής. Σε αντίθεση με την παραδοσιακή, αυτή η γραμματική ονομάστηκε «επιστημονική», καθώς οι οπαδοί της θεωρούσαν ότι μόνο αυτό το είδος μπορούσε να δώσει επιστημονικά εμπειριστατωμένες απαντήσεις στα γλωσσολογικά ερωτήματα. Τα βασικά χαρακτηριστικά της είναι τα εξής:

Α) Εξετάζει τα γλωσσικά φαινόμενα διαχρονικά/ιστορικά. Ενδιαφέρεται, δηλαδή, για τη μελέτη της εξέλιξης των διαφόρων τύπων της γλώσσας, ξεκινώντας από την αρχική τους μορφή, συνεχίζοντας με τα ενδιάμεσα στάδια και καταλήγοντας στην τελική τους μορφή, όπου βρίσκονται τη στιγμή που μελετώνται. Επομένως, σε αντίθεση με την παραδοσιακή γραμματική, που εστιάζει στις γραμματικές έννοιες, η ιστορικοσυγκριτική επικεντρώνεται στη μορφή της γλώσσας.

Β) Τα μέρη στα οποία διαρθρώνεται δε διαφέρουν από αυτά της παραδοσιακής, αλλά οι πίνακες παραδειγμάτων των γραμματικών τύπων που παραθέτει εξετάζονται σε σχέση με τους αντίστοιχους της αρχικής μορφής της γλώσσας.

Γ) Οι ιστορικοσυγκριτικοί γλωσσολόγοι την κατατάσσουν στις ερμηνευτικές γραμματικές, διότι γι' αυτούς η ερμηνεία των γλωσσικών φαινομένων ταυτίζεται με τη γνώση της ιστορικής τους εξέλιξης (Μήτσης 1998, σ. 62).

Μετά την εμφάνιση της ιστορικοσυγκριτικής γραμματικής, παρατηρήθηκε μία προσπάθεια επιστημονικότερης αντιμετώπισης της παραδοσιακής γραμματικής, καθώς εμπλουτίστηκε με αναφορές και παρατηρήσεις πάνω στην ιστορική προέλευση γραμματικών στοιχείων (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 154). Τέλος, μέχρι και σήμερα, η ιστορικοσυγκριτική γραμματική με τη διαχρονική μελέτη των γλωσσικών φαινομένων ενισχύει τις γνώσεις μας και συμβάλλει στη δημιουργία μιας πιο σφαιρικής εικόνας για αυτά.

4.3 Δομιστική γραμματική

Η δομιστική ή δομική γραμματική, σε αντίθεση με τις παραπάνω γραμματικές που έχουν έναν ενιαίο τύπο, χαρακτηρίζεται από πολλαπλούς τύπους γραμματικής περιγραφής, καθένας από τους οποίους ανταποκρίνεται στις θεωρητικές αρχές των διαφόρων σχολών ή τάσεων που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια του δομισμού.

Ο δομισμός αντιπροσωπεύεται από δύο κύρια ρεύματα, καθένα από τα οποία ανέπτυξε τις δικές του γραμματικές θεωρίες:

A) Τον Ευρωπαϊκό δομισμό: Βασικός εκπρόσωπός του είναι ο γλωσσολόγος Saussure, ο οποίος θεωρείται ο θεμελιωτής της νεότερης γλωσσολογίας. Αυτός χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο *δομή* και *δομισμός*, για να περιγράψει τη γλώσσα «ως ένα οικοδόμημα το οποίο συναρμολογείται από μικρότερες δομές και αυτές από ακόμα μικρότερες μέχρι τα ελάχιστα σημεία» (Lyons 2002· Mounin 1994· Αποστολόπουλος στον πρόλογο του Saussure 1979· Φιλιππάκη στην εισαγωγή του Chomsky 1991 στο Ξανθόπουλος 2005, σ.17). Σημαντικά σημεία της θεωρίας του είναι (Φιλιππάκη 1992, σ. 24-33):

- η προτεραιότητα του προφορικού λόγου έναντι του γραπτού,
- ο περιγραφικός χαρακτήρας της γλωσσολογικής επιστήμης,
- η διαχρονική και, κυρίως, η συγχρονική περιγραφή της γλώσσας και
- οι συνταγματικές και παραδειγματικές σχέσεις των γλωσσικών στοιχείων, όπου συνταγματικές είναι οι σχέσεις ενός γλωσσικού στοιχείου με άλλα στοιχεία που προηγούνται ή ακολουθούν μέσα στην ίδια συντακτική ενότητα, λέξη, φράση, πρόταση, ενώ παραδειγματικές είναι οι σχέσεις και με άλλα στοιχεία που δεν εμφανίζονται στην ίδια συνταγματική ενότητα, αλλά υπάρχουν και λειτουργούν μέσα στο γλωσσικό σύστημα.

Στα πλαίσια του ευρωπαϊκού δομισμού αναπτύχθηκε ο τύπος της «λειτουργικής γραμματικής», η οποία με τη σειρά της αναλύεται σε επιμέρους είδη. Από αυτά ξεχωρίζει η λειτουργική γραμματική της σχολής των Παρισίων ή αλλιώς λειτουργική γραμματική του Martinet, καθώς αποτελεί «τη σπουδαιότερη προσπάθεια δημιουργίας γραμματικού προτύπου στα πλαίσια του ευρωπαϊκού δομισμού» (Μήτσης 1998, σ. 64). Βασικά χαρακτηριστικά της γραμματικής του Martinet είναι ότι τα συστατικά του λόγου αντιμετωπίζονται από την πλευρά των σχέσεών τους με τα υπόλοιπα και ότι

εισάγει νέους απλούς τρόπους για τη διαπίστωση της ταυτότητας ή όχι των λειτουργιών των διαφόρων στοιχείων (Μήτσης 1998, σ. 74-5).

Β) Τον Αμερικανικό δομισμό, που αποτελεί την αφετηρία της επικρατέστερης σύγχρονης γλωσσολογικής θεωρίας, της μετασχηματιστικής γραμματικής του Chomsky, στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω. Βασικός εκπρόσωπός του είναι ο γλωσσολόγος Bloomfield. Σημαντικά σημεία του αμερικανικού δομισμού είναι:

- η αντίληψη ότι η γλώσσα είναι εμπειρικό γεγονός και αποτελεί μέρος της γενικότερης ανθρώπινης συμπεριφοράς. Αυτή η εμπειρική μεθοδολογία υιοθετείται και στην αντίληψη για τη γραμματική, καθώς υποστηρίζεται ότι «η γραμματική ως γνώση της γλώσσας έρχεται από έξω και μαθαίνεται ως μια επίκτητη ικανότητα» (Φιλιππάκη χ.χ.).
- η μελέτη της γλώσσας στηρίζεται στη μορφή και όχι στο περιεχόμενο(σημασίες) της γλώσσας,
- η προσέγγιση της γλώσσας γίνεται με βάση τη μεθοδολογία των θετικών επιστημών. Ασχολείται δηλαδή μόνο με εκείνα τα στοιχεία τα οποία μπορούν να μελετηθούν επιστημονικά και μπορούν να ελεγχθούν με τη μέθοδο της επαλήθευσης ή της διάψευσης (Μήτσης 1998, σ. 39-40· Μπαμπινιώτης 1998, σ. 181-2).

Στον χώρο του αμερικανικού δομισμού, η ταξινομική/κατανομική γραμματική του Bloomfield είναι η επικρατέστερη γραμματική που κυριάρχησε στην αμερικανική γλωσσολογία από το 1930 έως το 1960 και, ταυτόχρονα, αποτέλεσε τον αντιπροσωπευτικότερο τύπο δομιστικής γραμματικής. Τα κύρια γνωρίσματά της είναι «η κατάτμηση και η ταξινόμηση, δηλαδή η διαίρεση του λόγου στα πιο μικρά υπαρκτά του στοιχεία, η ένταξη των στοιχείων αυτών σε κατηγορίες και ο προσδιορισμός του λειτουργικού τους ρόλου» (Τσολάκης 1995, σ. 48). Από τις δύο αυτές διαδικασίες, η ταξινόμηση είναι η δυσχερέστερη αναλυτική φάση και γι' αυτό θεωρείται η πιο σημαντική και χαρακτηριστική αναλυτική διεργασία της δομιστικής γραμματικής (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 156-157).

4.4 Γενετική – μετασχηματιστική γραμματική

Η θεωρία της γενετικής – μετασχηματιστικής γραμματικής έχει κυριαρχήσει στον χώρο της γλωσσολογίας τις τελευταίες δεκαετίες. Ιδρύθηκε και θεμελιώθηκε από τον

γλωσσολόγο Noam Chomsky με τα δύο μεγάλα έργα του «Syntactic structures» το 1957 και το «Aspects of the theory of syntax» το 1965. Μετά την δημοσίευση αυτών των έργων, ακολούθησαν κι άλλες μελέτες από τον ίδιο και τους συνεργάτες του, οι οποίες ήρθαν να συμπληρώσουν και να αναθεωρήσουν την αρχική θεωρία. Παρακάτω θα δούμε τα βασικά σημεία της θεωρίας αυτής.

Σύμφωνα με τους μετασχηματιστικούς γλωσσολόγους, η γλώσσα έχει δυναμικό χαρακτήρα και ο άνθρωπος τη δημιουργική ικανότητα να παράγει και να κατανοεί άπειρο πλήθος λεκτικών στοιχείων, που είναι αναγκαία για την έκφραση και την επικοινωνία (Τσολάκης 1995, σ. 49). Αυτό συμβαίνει, γιατί ο κάθε άνθρωπος γεννιέται με την ύπαρξη μίας έμφυτης γλωσσικής δομής, που ονομάζεται καθολική γραμματική. Αυτή ενεργοποιείται, όταν το παιδί έρθει σε επαφή με τα γλωσσικά δεδομένα, με αποτέλεσμα την κατάκτηση της γλώσσας στην οποία εκτίθεται (Φιλιππάκη χ.χ.).

Σε αντίθεση με την εμπειρική μεθοδολογία του δορισμού, οι μετασχηματιστές υποστηρίζουν ότι ο άνθρωπος, και ιδιαίτερα το παιδί, δεν μπορεί να κατακτά τη γλώσσα μόνο με την εμπειρία του. Για τους μετασχηματιστές, η γλωσσική ικανότητα του ανθρώπου οφείλεται στο γεγονός ότι ο ίδιος είναι «*κάτοχος ενός πεπερασμένου συστήματος, ενός ορισμένου και περι-ορισμένου μηχανισμού από τα βασικά συστατικά σχήματα και λέξεις και από αντίστοιχους κανόνες συστήματος με το οποίο παράγει την απειρία της γλώσσας. Τον μηχανισμό αυτόν αποτελεί η γραμματική, ειδικότερα δε η συντακτική βάση της γλώσσας*» (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 161).

Τη γραμματική της κάθε γλώσσας την αποτελούν τρία μέρη:

- το συντακτικό, που είναι το γενετικό μέρος της γλώσσας και, άρα, το πιο σημαντικό,
- το σημασιολογικό και
- το φωνολογικό, τα οποία είναι τα ερμηνευτικά της μέρη και λειτουργούν συμπληρωματικά.

Ο συντακτικός τομέας διαρθρώνεται σε επιμέρους τμήματα, τα οποία είναι:

- Η Βάση: Είναι το τμήμα από το οποίο ο ομιλητής αντλεί το βασικό υλικό (συντακτικά και λεξιλογικά υλικά), για να δημιουργήσει τον σκελετό του λόγου του.

- Η Βαθιά δομή: Όταν συνδυαστούν σωστά τα στοιχεία της βάσης, δημιουργείται η βαθιά δομή, η οποία περιλαμβάνει τις βασικές προτάσεις της γλώσσας. Οι προτάσεις αυτές παρουσιάζουν την ίδια περίπου δομή στις διάφορες φυσικές γλώσσες του κόσμου, γεγονός που στηρίζει και την έννοια των «καθολικών» της γλώσσας. Τα συντακτικά σχήματα της βαθιάς δομής περιλαμβάνουν όλα τα απαραίτητα στοιχεία για την τελική σημασιολογική ερμηνεία των προτάσεων (Μήτσης 1998, σ. 80).
- Το Μετασχηματιστικό σχήμα: Το τμήμα αυτό συμπληρώνει και τροποποιεί τα γενικά σχήματα της βαθιάς δομής σύμφωνα με ορισμένους κανόνες, που καλούνται «μετασχηματιστικοί». Άρα, με τους κανόνες αυτούς συμπληρώνεται και τροποποιείται η μορφή των προτάσεων, χωρίς να διαμορφώνεται η σημασία τους.
- Η Επιφανειακή δομή: Είναι η τελική συντακτική διαμόρφωση της δομής της πρότασης, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής των μετασχηματιστικών κανόνων. Στη συνέχεια, ακολουθεί η φωνολογική ερμηνεία, που αποτελεί και την τελική διαδικασία παραγωγής των προτάσεων.

Παρατηρούμε, λοιπόν, πως η μετασχηματιστική θεωρία, σε αντίθεση με τις προηγούμενες θεωρίες, προτάσει τη σύνταξη έναντι των άλλων μερών της γραμματικής. Επιπλέον, μεταθέτει το κέντρο βάρους από τη λέξη της παραδοσιακής γραμματικής και το μόρφημα της δομιστικής ανάλυσης του λόγου στην πρόταση, δηλαδή σε γλωσσική μονάδα ανωτέρου επιπέδου (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 169). Τέλος, καθιερώνει την έρευνα των καθολικών σχημάτων της γλώσσας, δηλαδή την αναζήτηση των δομικών σχημάτων από τα οποία πηγάζει η πληθώρα των συντακτικών σχημάτων της ανθρώπινης γλώσσας. Έτσι, η γραμματική έρευνα ξεφεύγει από τα στενά πλαίσια του δομισμού και θέτει ως στόχο τη μελέτη των πανανθρώπινων χαρακτηριστικών της γλωσσικής δομής (Μπαμπινιώτης 1998, σ. 172-3).

4.5 Τελευταίες εξελίξεις στον χώρο της γλωσσολογίας για τη γραμματική

Ο Chomsky με τη γενετική – μετασχηματιστική θεωρία του, αν και συνέβαλε σημαντικά στη μελέτη της γλώσσας, δεν κατάφερε να δώσει μία πειστική απάντηση στη σχέση που έχει η επικοινωνία με τη γραμματική της γλώσσας (Ξανθόπουλος 2005, σ. 20). Από τη δεκαετία του 1970, λοιπόν, η γλωσσολογική έρευνα, αντλώντας

δεδομένα από άλλους επιστημονικούς χώρους, όπως η ψυχολογία και η κοινωνιολογία, μετατοπίζει το ενδιαφέρον της από τη μορφολογική πλευρά της γλώσσας στη μελέτη του επικοινωνιακού και του λειτουργικού της χαρακτήρα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, κάνει την εμφάνισή του ένας νέος όρος, αυτός της επικοινωνιακής ικανότητας. Η γραμματική και το συντακτικό αποκτούν, πλέον, δευτερεύουσα σημασία και γίνονται εργαλεία στην υπηρεσία των μέσων, βοηθώντας στην κατανόηση και παραγωγή προτάσεων και κειμένων (Χατζησαββίδης 2013). Εξάλλου, όπως υποστηρίζει και ο γλωσσολόγος Halliday (1964, σ. 179 στο Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης 1997): «*Η γλώσσα μαθαίνεται πιο εύκολα όταν χρησιμοποιείται ενεργητικά παρά όταν προσφέρεται σαν ένα σύνολο από αποκομμένες προτάσεις ή ασκήσεις*». Έτσι, σύμφωνα με τις τελευταίες εναλλακτικές προτάσεις για τη διδασκαλία της δομής της γλώσσας, «*καταργείται η στατική μελέτη ενός αποπλαισιωμένου γραμματικού στοιχείου και επιδιώκεται η αποτελεσματική χρήση ενός συνόλου γραμματικών στοιχείων, απαραίτητων για τη δόμηση ενός κειμενικού είδους και την κατασκευή των νοημάτων του*» (Χατζηλουκά – Μαυρή & Ιορδανίδου 2010, σ. 666).

5. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΣΤ΄ ΤΑΞΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ (ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ)

Η δημοτική γλώσσα εντάχθηκε για πρώτη φορά στο σχολείο με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917. Στη συνέχεια, το 1919 το Υπουργείο Παιδείας κοινοποίησε ένα φυλλάδιο με τίτλο *Η γραμματική διδασκαλία των τριών πρώτων τάξεων του δημοτικού*, το οποίο συνέταξε ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης και αποτέλεσε κατά κάποιον τρόπο την πρώτη επίσημη σχολική γραμματική της δημοτικής. Πρόκειται για ένα ολιγοσέλιδο φυλλάδιο, που αποτελείται από 3 μέρη: «*Α΄ Το νέον αναλυτικό πρόγραμμα, Β΄ Ύλη διά τους μαθητάς και Γ΄ Οδηγία διά τους διδάσκοντας*» (Μήτσης 1998, σ. 134-135· Βουγιούκας 1994, σ. 236). Σε αυτό το έργο βασίσθηκαν και οι λιγοστές προσπάθειες συγγραφής διδακτικών γραμματικών της δημοτικής που ακολούθησαν, όπως *Η Διδακτική Γραμματική* του Δ.Π. Δαμασκηνού (1928-1930) και *Η Γραμματική και Ορθογραφική Διδασκαλία της Δημοτικής Γλώσσας* του Ηλ.Γκοτζέ (1929) (Καραντζόλα 2000).

Με τη μεταρρύθμιση του 1964, η δημοτική γλώσσα καθιερώνεται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Τότε συντάσσεται από τον Κ.Μπότσογλου μια σύνοψη της Μικρής Νεοελληνικής Γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, η οποία χρησιμοποιείται ως βοήθημα για τους μαθητές της Ε΄ και Στ΄ τάξης.

Στη συνέχεια το 1976 θεσπίζεται η αποκλειστική χρήση και διδασκαλία της δημοτικής σε όλη τη γενική εκπαίδευση. Έτσι, εκδίδεται και μοιράζεται στους μαθητές των δύο τελευταίων τάξεων του δημοτικού μία αναπροσαρμογή της Μικρής Νεοελληνικής Γραμματικής του Μ. Τριανταφυλλίδη. Η μεθοδολογία της γραμματικής αυτής ήταν σύμφωνη με τα πρότυπα της παραδοσιακής γραμματικής, με ορισμούς, έτοιμες ταξινομήσεις, πρότυπα κλίσεων και απουσία ασκήσεων. Αποτελούνταν από τρία μέρη: «Α΄ Οι φθόγγοι και τα γράμματα, Β΄ Οι λέξεις, Γ΄ Οι τύποι – Τα μέρη του λόγου και ένα Επίμετρο» (Χατζησαββίδης 1992, σ. 21,54). Επιπλέον, την ίδια περίοδο διανέμονται ως βοήθημα στους μαθητές της Ε΄ και Στ΄ τάξης οι *Ασκήσεις Νεοελληνικής Γραμματικής* του Σ.Αλημίση. Πρόκειται για ένα βιβλίο ασκήσεων, το οποίο έχει ως στόχο την κατανόηση και εμπέδωση της θεωρίας της γραμματικής που έχει διδαχθεί (Μήτσης 1998, σ. 144).

Λίγο αργότερα, το 1978, πρωτοκυκλοφορεί η *Νεοελληνική Γραμματική της ε΄και στ΄ δημοτικού* του Χ. Τσολάκη, η οποία στις αρχές του 1990 αναβαθμίζεται και επανεισάγεται στην εκπαίδευση ως βιβλίο αναφοράς για τους μαθητές. Ουσιαστικά πρόκειται για μία αναπροσαρμογή της γραμματικής του Τριανταφυλλίδη, όπου ο συγγραφέας προσθαφαιρώντας, απλοποιώντας και αναδιατάσσοντας την ύλη δημιουργεί μια πιο προσιτή μορφή γραμματικής για τα παιδιά. Το βιβλίο αυτό θα συνεχίσει να εκδίδεται και να μοιράζεται για είκοσι περίπου χρόνια, από το 1991 έως το 2010 (Ξανθόπουλος & Ντίνας 2011, σ. 2,17). Επειδή, όμως, μέσα σε αυτό το διάστημα υπήρξαν πολλές αλλαγές πάνω στην περιγραφή των γλωσσών, στη γλωσσοπαιδαγωγική και στις απόψεις για επιμέρους θέματα της δομής της νέας ελληνικής, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το 2003 προκήρυξε διαγωνισμό για τη συγγραφή γραμματικής της νεοελληνικής γλώσσας για την Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού. (Χατζησαββίδης 2009β, σ.679) Το αποτέλεσμα ήταν η έκδοση και κυκλοφορία στα σχολεία, από το 2011 έως και σήμερα, της νέας σχολικής γραμματικής για τις δύο τελευταίες τάξεις του δημοτικού με τίτλο: «Γραμματική Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού» και συγγραφική ομάδα τους: Ει. Φιλιππάκη – Warburton, Μ. Γεωργιαφέντη, Γ. Κοτζόγλου και Μ.Λουκά.

6. Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΣΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ 2003

Η νέα σχολική γραμματική της Ει. Φιλιππάκη και των συνεργατών της γράφτηκε με βάση το ισχύον *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών (ΔΕΠΠΣ)*, που δημοσιεύτηκε το 2003 (13-03-2003, ΦΕΚ 303/τ.Β'). Το ΔΕΠΠΣ αποτελείται από τρία μέρη: α) το γενικό μέρος, όπου οριοθετούνται οι βασικές αρχές της εκπαίδευσης και η φιλοσοφία του νέου προγράμματος, β) από τα επιμέρους ΔΕΠΠΣ για κάθε μάθημα, γ) από τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών του κάθε μαθήματος (Ξανθόπουλος 2005, σ.55). Εμείς θα εστιάσουμε στο μάθημα της γλώσσας και συγκεκριμένα θα δούμε, συνοπτικά, τις βασικές αρχές του αναλυτικού προγράμματος για τη γραμματική.

Αναφερόμενοι, αρχικά, στη γενική θεώρηση της γλώσσας, θα λέγαμε ότι το ΔΕΠΠΣ την τοποθετεί σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο, το οποίο είναι σαφέστερα οριοθετημένο σε σύγκριση με τα παλαιότερα αναλυτικά προγράμματα (Χαραλαμπίδης 2004 στο Ξανθόπουλος 2005, σ. 55).

Η γλώσσα νοείται καταρχήν ως σύστημα επικοινωνίας με βάση τον αρθρωμένο λόγο. Συνεπώς, γίνεται αντικείμενο μελέτης τόσο ως αφηρημένο σύστημα σχέσεων όσο και ως λειτουργία του συστήματος σε πραγματικές συνθήκες.

Η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως μέσο δράσης και αλληλεπίδρασης των ανθρώπων [...]. (ΦΕΚ 303/τ.Β', 2003, σ.3745)

Όσον αφορά στη γραμματική, αυτή εμφανίζεται ως μία από τις συνιστώσες του γλωσσικού μαθήματος, πλάι στον προφορικό λόγο, τον γραπτό λόγο, το λεξιλόγιο και τη διαχείριση της πληροφορίας (Καραντζόλα 2000).

Πιο συγκεκριμένα, η γραμματική ως διδασκαλία της δομής της γλώσσας, διαρθρώνεται σε τρία επίπεδα: τη γραμματική της λέξης, της πρότασης και του κειμένου–επικοινωνίας, ρίχνοντας το βάρος στο τελευταίο επίπεδο. Έτσι, το αναλυτικό πρόγραμμα θέτει τη γραμματική στην υπηρεσία της επικοινωνίας και αναδεικνύει τη σημασία της κειμενοκεντρικής διδασκαλίας (Χαραλαμπίδης 2004 & Ματσαγγούρας 2001 στο Ξανθόπουλος 2005). Επιπλέον, απαγκιστρώνεται από την απομνημόνευση κανόνων και ορισμών, οι οποίοι χρησιμοποιούνται κυρίως για τη συνεννόηση μεταξύ εκπαιδευτικού–μαθητή στο μάθημα. Παρακάτω αναφέρουμε ενδεικτικά αποσπάσματα από τις προαναφερθείσες θέσεις του αναλυτικού προγράμματος για τη γραμματική:

Ως προς τη «Γραμματική» είναι ανάγκη να συνειδητοποιήσει ο δάσκαλος ότι, διδάσκοντας γλώσσα διδάσκει τη δομή της ή, με γνωστούς όρους, διδάσκει «γραμματική» σε τρία επίπεδα:

-γραμματική της λέξης (δομή της λέξης, λεξιλόγιο, σημασιολογία, ετυμολογικό κτλ.),

-γραμματική της πρότασης (δομή της πρότασης, σημασιολογία της πρότασης κτλ.),

-γραμματική του κειμένου και της επικοινωνίας (κατανόηση της δομής και του περιεχομένου, δόμηση κειμένου-δομή και σύνδεση παραγράφων, άξονας γλωσσικής συνοχής, καταλληλότητα γλωσσικών μέσων).

Η γραμματική των δύο πρώτων επιπέδων (γραμματική του γλωσσικού συστήματος) διδάσκεται, προκειμένου να υπηρετήσει τη γραμματική της επικοινωνίας. Μ' άλλα λόγια, η διδασκαλία του συστήματος της νεοελληνικής γλώσσας είναι σκόπιμο να συνδυάζεται με τη μελέτη της λειτουργίας και της χρήσης του σε πραγματικές περιστάσεις.

Η χρήση της ορολογίας είναι αναγκαία μόνο στο μέτρο που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη συνεννόηση με τους μαθητές, τόσο κατά τη διεξαγωγή του μαθήματος όσο και κατά την παραπομπή τους σε βιβλία αναφοράς.

Το κύριο βάρος, βέβαια, πέφτει στο τρίτο επίπεδο γραμματικής, δηλαδή στη γραμματική του κειμένου και της επικοινωνίας. Γι' αυτό γίνεται σαφής και συστηματική αναφορά στους τύπους των κειμένων και στα βασικά τους χαρακτηριστικά, όπως είναι, για παράδειγμα, η δομή, ο άξονας γλωσσικής συνοχής και το επίπεδο ύφους.(ΦΕΚ 303/τ.Β',2003, σ.3774)

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

7. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το ενδιαφέρον στην παρούσα εργασία στρέφεται στη συγκριτική αντιπαραβολή, ως προς το περιεχόμενο, των δύο τελευταίων βιβλίων γραμματικής που εκδόθηκαν και κυκλοφόρησαν για τους μαθητές της Ε΄ και Στ΄ τάξης του δημοτικού. Το ένα βιβλίο είναι η γραμματική του Χρ. Τσολάκη με τίτλο *Νεοελληνική Γραμματική της ε΄ και στ΄ δημοτικού*, η οποία πρωτοκυκλοφόρησε το 1978 και με ενδιάμεσες αναβαθμίσεις και αναπροσαρμογές αποτέλεσε το γραμματικό εγχειρίδιο των μαθητών μέχρι το 2010. Συγκεκριμένα, για την έρευνά μας χρησιμοποιήσαμε την έκδοση του 2006. Το χρονικό διάστημα ενεργής κυκλοφορίας του παραπάνω εγχειριδίου είναι ιδιαίτερα μεγάλο, αν σκεφτεί κανείς ότι σε όλη αυτή την περίοδο πραγματοποιήθηκαν σημαντικές αλλαγές στην περιγραφή των γλωσσών, στη γλωσσοπαιδαγωγική και στις απόψεις για επιμέρους θέματα της δομής της νέας ελληνικής (Χατζησαββίδης 2009β, σ. 679). Επιπλέον, η γραμματική του Χρ. Τσολάκη συνέχισε να κυκλοφορεί και μετά τη δημοσίευση, το 2003, του ισχύοντος *Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Σπουδών (ΔΕΙΠΠΣ)* (13-03-2003, ΦΕΚ 303/τ.Β΄), στο οποίο γίνεται αναφορά σε σύγχρονες γλωσσοπαιδαγωγικές θεωρίες. Έτσι, η ανάγκη για τη σύνταξη μιας νέας σχολικής γραμματικής με βάση τα πορίσματα της σύγχρονης γλωσσολογικής έρευνας ήταν επιτακτική. Το αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας είναι η γραμματική της Ει. Φιλιππάκη – Warburton και των συνεργατών της (Μ. Γεωργιαφέντη, Γ. Κοτζόγλου και Μ. Λουκά) με τίτλο *Γραμματική Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού*, η οποία εκδόθηκε και κυκλοφόρησε στα σχολεία από το 2011 έως σήμερα και αποτελεί το δεύτερο βιβλίο της συγκριτικής μας έρευνας.

8. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της έρευνας είναι να συγκρίνει, σε επίπεδο περιεχομένου, τη γραμματική του Χρ. Τσολάκη με τη νέα γραμματική της Ει. Φιλιππάκη και των συνεργατών της, ώστε μέσω της καταγραφής των ομοιοτήτων και των διαφορών, να αξιολογήσει τον βαθμό συνάφειας των δύο γραμματικών.

Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι να εντοπιστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές των δύο γραμματικών όσον αφορά:

- στα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά

- στη διάταξη των περιεχομένων
- στην παρουσίαση της ύλης - και συγκεκριμένα:
  - α) στα κείμενα (εισαγωγικά και ασκήσεων)
  - β) στα γραμματικά φαινόμενα
  - γ) στις ασκήσεις/δραστηριότητες εμπέδωσης

9. Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνά μας ανήκει στο είδος της *συγκριτικής έρευνας*, καθώς για τη διεξαγωγή της βασιστήκαμε στη συγκριτική μελέτη δύο βιβλίων (Μπονίδης 2004, σ. 11). Η μεθοδολογία μας είναι, κυρίως, ποιοτικού τύπου και σχετίζεται με:

- το ερμηνευτικό μοντέλο, καθώς επιχειρούμε μέσω της διαδικασίας της *κατανόησης* και συγκεκριμένα του *ερμηνευτικού κύκλου* (Μπονίδης 2004, σ. 84-88), όπου «η σημασία που εμπεριέχεται στο όλον κατανοείται διά των μερών, αλλά μόνον υπό το φως του όλου αποκτούν τα μέρη τη διευκρινιστική τους λειτουργία» (Gadamer 1990 στο Μπονίδης 2004, σ. 86), να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε το εξεταζόμενο υλικό μας.
- τη φαινομενολογία στην ανάλυση και αξιολόγηση σχολικών εγχειριδίων, καθώς «εστιάζει στα δομικά χαρακτηριστικά, στους ρόλους και στις λειτουργίες των σχολικών εγχειριδίων» αντιμετωπίζοντάς τα ως «έτοιμο προϊόν» (Καψάλης & Θεοδώρου 2002, σ. 196).

Παράλληλα με την ποιοτική έρευνα, χρησιμοποιήσαμε την ποσοτική μέθοδο για την καταγραφή, με χρήση πινάκων, του αριθμού των κειμένων και των ασκήσεων που υπάρχουν στα δύο βιβλία.

10. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

10.1 ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Τα δύο βιβλία παρουσιάζουν αρκετές διαφορές όσον αφορά στα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά.

Η γραμματική του Χ. Τσολάκη με τίτλο *Νεοελληνική γραμματική της ε' και στ' δημοτικού* εκδόθηκε από τον ΟΕΔΒ στην Αθήνα το 2006. Έχει μικρές διαστάσεις: 15εκ.×19,5εκ. και αποτελείται από 296 σελίδες. Τα διακριτικά γραφικά που υπάρχουν στο εξώφυλλο και περιστασιακά σε ορισμένες σελίδες του βιβλίου είναι σχεδιασμένα

από τον Αναστάσιο Μουσταφέλλο σε μπλε και μαύρο χρώμα. Επιπλέον, το μπλε χρώμα χρησιμοποιείται μέσα στο βιβλίο σε ορισμένα πλαίσια, λέξεις και αγκύλες, για να γίνουν πιο εμφανή και αντιληπτά από τον μαθητή.

Η γραμματική της Ει. Φιλιππάκη και των συνεργατών της (από εδώ και πέρα Φιλιππάκη κ. συν.) με τίτλο *Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού*, αποτελεί την πρώτη σχολική γραμματική που γράφτηκε από συγγραφική ομάδα. Συγκεκριμένα, οι συγγραφείς της είναι η Ει. Φιλιππάκη – Warburton, Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Reading U.K., ο Μ. Γεωργιαφέντης, γλωσσολόγος, ο Γ. Κοτζόγλου, γλωσσολόγος, και η Μ. Λουκά, εκπαιδευτικός. Εκδόθηκε από τον ΟΕΔΒ στην Αθήνα το 2011. Έχει διαστάσεις: 27,5 εκ. × 20,5εκ. και αποτελείται από 220 σελίδες, δηλαδή είναι κατά 76 σελίδες μικρότερη, αλλά έχει μεγαλύτερες διαστάσεις σε σχέση με αυτή του Τσολάκη. Τόσο στο εξώφυλλο όσο και στο εσωτερικό τμήμα του βιβλίου υπάρχει πολύχρωμη εικονογράφηση, την οποία επιμελήθηκε ο εικονογράφος – σκιτσογράφος Πέτρος Μπουλούμπασης. Στο εξώφυλλο απεικονίζονται τέσσερα παιδιά που παίζουν με ένα μπαλόνι γεμάτο με γράμματα και μία χελώνα που διαβάζει. Τις φιγούρες αυτές ο μαθητής τις συναντά και μέσα στο βιβλίο. Πιο συγκεκριμένα, οι κεντρικοί χαρακτήρες του βιβλίου είναι τρεις:

- ο Ορέστης, ο οποίος είναι στην ηλικία των μαθητών και προσπαθεί να ανακαλύψει τη λειτουργία της ελληνικής γλώσσας,
- ο Βρασίδης, ο οποίος είναι ενήλικας και βοηθά τον Ορέστη να κατανοήσει τον κόσμο της ελληνικής γλώσσας και
- μία χελώνα, η οποία επισημαίνει δύσκολα σημεία και εξαιρέσεις των γραμματικών φαινομένων.

Στις σελίδες του βιβλίου, εκτός από τους κεντρικούς χαρακτήρες υπάρχει μία πληθώρα έγχρωμων εικόνων και σχημάτων που χρησιμοποιούνται για την επεξήγηση των γραμματικών φαινομένων. Επιπλέον, διάφορα χρώματα χρησιμοποιούνται σε πίνακες, πλαίσια, γράμματα και επικεφαλίδες.

Παρακάτω παραθέτουμε έναν συγκριτικό πίνακα των χαρακτηριστικών που αναλύσαμε και ενδεικτικές εικόνες από τα εξώφυλλα και τις εσωτερικές σελίδες των δύο βιβλίων:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ

Τίτλος βιβλίου	Νεοελληνική γραμματική της ε' και στ' δημοτικού	Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού
Συγγραφέας	Χρίστος Τσολάκης	Ει.Φιλιππάκη, Μ. Γεωργιαφέντη, Γ. Κοτζόγλου, Μ.Λουκά
Έτος έκδοσης	2006	2011
Αριθμός σελίδων	296	220
Εκδότης	ΟΕΔΒ	ΟΕΔΒ
Τόπος έκδοσης	Αθήνα	Αθήνα
Μέγεθος σελίδων	15 εκ. × 19,5 εκ.	27,5 εκ. × 20,5 εκ.
Σχεδιασμός – εικονογράφηση	Αναστάσιος Μουσταφέλλος	Πέτρος Μπουλούμπασης

Εικόνα 1: Το εξώφυλλο της γραμματικής του Τσολάκη και της Φιλιππάκη κ. συν. αντίστοιχα.

Στα παραδείγματα βλέπουμε τους τύπους που μπορεί να πάρει ένα θηλυκό ουσιαστικό μέσα στο λόγο.
Οι παρακάτω πίνακες φανερώνουν όλους τους τύπους που μπορούν να πάρουν μέσα στο λόγο τα θηλυκά ουσιαστικά.

A— ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ

Ο 1. Θηλυκά σε -α
Πρώτη ομάδα

	η χαρά	η χώρα	η θάλασσα
	Ενικός αριθμός		
Όνομ.	η χαρά	η χώρα	η θάλασσα
Γεν.	της χαράς	της χώρας	της θάλασσας
Αιτ.	τη χαρά	τη χώρα	τη θάλασσα
Κλητ.	χαρά	χώρα	θάλασσα

	Πληθυντικός αριθμός		
Όνομ.	οι χαρές	οι χώρες	οι θάλασσες
Γεν.	(των χαρών)*	των χωρών	των θαλασσών
Αιτ.	τις χαρές	τις χώρες	τις θάλασσες
Κλητ.	χαρές	χώρες	θάλασσες

- ▲ Κατά το χαρά κλίνονται τα οξύτονα σε -ά : → ομορφιά, Κρησιά, κ.ά.
- ▲ Κατά το χώρα κλίνονται : → ώρα, ημέρα, γλώσσα κ.ά.
- ▲ Κατά το θάλασσα κλίνονται : → αμέλεια, μέλισσα, Κέρκυρα κ.ά.
- Στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στη λήγουσα. Στις άλλες πτώσεις ενικού και πληθυντικού τονίζονται όπου και στην ονομαστική του ενικού (βλ. κλιτικά υποδείγματα).

* Δι' σχηματίζουν όλα γενική του πληθυντικού. Καίταξε και την πρώτη από τις σελίδες που ακολουθούν :

Σχηματίζω λέξεις

Η θάλασσα μου αρέσει πολύ.
Τα κύματα της θάλασσας μου θυμίζουν τις καλοκαιρινές μου διακοπές.
Κι οι φίλοι μου αγαπούν τη θάλασσα.

Οι θάλασσες της πατρίδας μας φημιζονται για την ομορφιά τους.
Πρέπει να εμποδίσουμε τη ρύπανση των θαλασσών και να προστατεύσουμε τις θάλασσες με κάθε τρόπο.

		Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
Όν.	η	θάλασσα	οι	θάλασσες	θάλασσες
Γεν.	της	θάλασσας	των	θαλασσών	θαλασσών
Αιτ.	τη	θάλασσα	τις	θάλασσες	θάλασσες
Κλ.	-	θάλασσα	-	θάλασσες	θάλασσες

Τονίζονται στην γενική του πληθυντικού
ιδιότητες, δυνατότητα, κανόνια κ.ά.

η ικανότητα
οι ικανότητες
των κανονιών

Τονίζονται στη λήγουσα στη γενική του πληθυντικού
έννοια, άμελεια, αβύσσοι, αμύδια, αμύδα, αβία, αβερτιά, αβέρτα, γάρβα, γλώσσα, γραβάτα, γυναικία κ.ά.

η θάλασσα - οι θάλασσες των θαλασσών
η έννοια - οι έννοιες των εννοιών
η αβερτιά - οι αβερτίες των αβερτιών

Μερικά θηλυκά προπαροξύτονα και παροξύτονα ισοσύλλαβα σε -α «κατεβαίνουν» τον τόνο στη γενική πληθυντικού.

74

Εικόνα 2: Σελίδα από το εσωτερικό της γραμματικής του Τσολάκη και της Φιλιππάκη κ. συν. αντίστοιχα.

10.2 ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Οι δύο γραμματικές παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ως προς τη διάταξη των περιεχομένων. Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζεται αντιπαραθετικά η διάταξή τους στις δύο γραμματικές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Η ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ	
Γραμματική Χρ. Τσολάκη	Γραμματική Ει. Φιλιππάκη κ. συν.
• Εισαγωγή: Γενικά για τον λόγο	• Πρόλογος
• Πρώτο μέρος: Οι φθόγγοι και τα γράμματα	• Περιεχόμενα
• Δεύτερο μέρος: Οι λέξεις	• Πρώτο μέρος: Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω (Πραγματολογία – Γλωσσική χρήση)
• Τρίτο μέρος: Οι τύποι	• Δεύτερο μέρος: Μιλώ και γράφω – Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές (Φωνολογία και γραφή)
• Επίμετρο	• Τρίτο μέρος: Σχηματίζω λέξεις (Κλιτική

	μορφολογία)
• Περιεχόμενα	• Τέταρτο μέρος: Συνθέτω φράσεις και προτάσεις (Σύνταξη)
	• Πέμπτο μέρος: Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων (Παραγωγική μορφολογία – Σύνθεση – Σημασιολογία)
	• Παραρτήματα

Συγκρίνοντας τη διάταξη των περιεχομένων των δύο γραμματικών έχουμε να κάνουμε τις εξής παρατηρήσεις:

Η γραμματική του Τσολάκη ξεκινά κατευθείαν με την παρουσίαση της ύλης σε αντίθεση με τη γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν. που αρχίζει με έναν πρόλογο μικρής έκτασης (δύο σελίδες). Αποτελείται από ένα κείμενο που απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς και περιλαμβάνει τους στόχους του εγχειριδίου, το περιεχόμενό του, τις γλωσσικές αρχές, που ακολουθεί, και τα μέρη στα οποία χωρίζεται. Επιπλέον, παρουσιάζει τους κεντρικούς ήρωες του βιβλίου, οι οποίοι εξηγούν στους μαθητές τον ρόλο που επιτελούν μέσα στη γραμματική.

Όσον αφορά στα περιεχόμενα, στη γραμματική του Τσολάκη βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου και χωρίζονται σε 5 τμήματα (Εισαγωγή, Πρώτο, Δεύτερο και Τρίτο μέρος, Επίμετρο), σε καθένα από τα οποία γίνεται απλή παράθεση των επιμέρους υποθεμάτων. Στη γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν. τα περιεχόμενα βρίσκονται στην αρχή, αποτελούνται από 6 τμήματα (Πρώτο, Δεύτερο, Τρίτο, Τέταρτο και Πέμπτο μέρος, Παραρτήματα), τα υποθέματα των οποίων χωρίζονται σε συνολικά 18 ενότητες.

Περνώντας στα βασικά μέρη των περιεχομένων παρατηρούμε ότι, από τη μια, η γραμματική του Τσολάκη περιλαμβάνει τρία μέρη: «Οι φθόγγοι και τα γράμματα», «Οι λέξεις» και «Οι τύποι», που αντιστοιχούν στα εξής επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης: το φθογγολογικό, το λεξιλογικό και το τυπολογικό. Από την άλλη, η γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν. χωρίζεται σε πέντε μέρη: «Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω», «Μιλώ και γράφω – Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές», «Σχηματίζω λέξεις», «Συνθέτω φράσεις και προτάσεις» και «Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων», τα

οποία αντιστοιχούν στα εξής επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης: πραγματολογία, φωνητική – φωνολογία, κλιτική μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία – σύνθεση – παραγωγική μορφολογία. Βλέπουμε, λοιπόν, πως στην καινούρια γραμματική εισάγεται το μέρος της πραγματολογίας, που δεν υπήρχε στην προηγούμενη, καθώς και το μέρος της σύνταξης, του οποίου στοιχεία υπάρχουν στη γραμματική του Τσολάκη στο εισαγωγικό τμήμα: «Γενικά για τον λόγο».

Ακόμη, παρατηρούμε ότι στη διατύπωση των τίτλων η Φιλιππάκη κ. συν. εκτός από τη χρήση ουσιαστικών, που αναφέρονται στο περιεχόμενο των μερών, χρησιμοποιούν στην αρχή και ένα ρήμα σε α΄ πρόσωπο, ενεστώτα, οριστικής (π.χ. *Σχηματίζω λέξεις* αντί *Οι λέξεις*).

Οι σχέσεις ανάμεσα στα βασικά μέρη των δύο γραμματικών φαίνονται σχηματικά στον παρακάτω πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ

Γραμματική Χρ. Τσολάκη	Γραμματική Ει. Φιλιππάκη κ. συν.
(Εισαγωγή: Γενικά για τον λόγο)	Πρώτο μέρος: Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω (Πραγματολογία – Γλωσσική χρήση)
Πρώτο μέρος: Οι φθόγγοι και τα γράμματα	Δεύτερο μέρος: Μιλώ και γράφω – Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές (Φωνολογία και γραφή)
Δεύτερο μέρος: Οι λέξεις	Τρίτο μέρος: Σχηματίζω λέξεις (Κλιτική μορφολογία)
Τρίτο μέρος: Οι τύποι	Τέταρτο μέρος: Συνθέτω φράσεις και προτάσεις (Σύνταξη)
	Πέμπτο μέρος: Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων (Παραγωγική μορφολογία – Σύνθεση – Σημασιολογία)

Τέλος, η γραμματική του Τσολάκη, μετά τα τρία βασικά της μέρη, παραθέτει το Επίμετρο, που αντιστοιχεί στα Παραρτήματα της γραμματικής της Φιλιππάκη κ. συν., τα οποία, ομοίως, τοποθετούνται αμέσως μετά τα πέντε βασικά μέρη.

10.3 ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

10.3.1 Ως προς τη διάταξη της ύλης

Στη γραμματική του Τσολάκη η παρουσίαση της ύλης ακολουθεί κάθε φορά την εξής σειρά:

α) Αρχικά, παρατίθεται ένα κείμενο, συνήθως λογοτεχνικό, που σχετίζεται με το υπό εξέταση γραμματικό φαινόμενο και στο οποίο είναι τονισμένες με μπλε χρώμα οι λέξεις/φράσεις που περιέχουν το γραμματικό φαινόμενο.

β) Στη συνέχεια, απομονώνονται και αναλύονται οι τονισμένες λέξεις/ φράσεις του κειμένου.

γ) Σε ένα τρίτο στάδιο, παρατίθενται οι ορισμοί ή οι κανόνες, συνήθως μέσα σε μπλε πλαίσιο, και περιγράφεται αναλυτικά το γραμματικό φαινόμενο. Κατά την περιγραφή χρησιμοποιείται το έντονο μαύρο χρώμα για τον τονισμό ορισμένων λέξεων/φράσεων καθώς και το μπλε χρώμα σε πλαίσια, διαχωριστικές γραμμές ή σύμβολα.

δ) Τέλος, η παρουσίαση του γραμματικού φαινομένου ολοκληρώνεται με ασκήσεις, για την εμπέδωσή του.

Στη γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν. η παρουσίαση της ύλης ακολουθεί κάθε φορά την εξής σειρά:

α) Αρχικά, παρατίθεται ένα κείμενο σε συνδυασμό με πολύχρωμες σκιτσογραφικές φιγούρες και/ή εικόνες, που σχετίζεται με το υπό εξέταση γραμματικό φαινόμενο και στο οποίο είναι μαρκαρισμένες με διάφορα χρώματα οι λέξεις/φράσεις που περιέχουν το γραμματικό φαινόμενο.

β) Στη συνέχεια, με αφορμή το κείμενο ακολουθούν ορισμένα σχόλια για το υπό εξέταση γραμματικό φαινόμενο από τις σκιτσογραφικές φιγούρες και παρατίθεται ο ορισμός/κανόνας μέσα σε χρωματιστό πλαίσιο. Η παραπάνω σειρά δεν είναι σταθερή, καθώς οι κανόνες, τα σχόλια των ηρώων και οι μεταξύ τους διάλογοι εναλλάσσονται ανάλογα με την κρίση των συγγραφέων.

γ) Σε ένα τρίτο στάδιο, περιγράφεται αναλυτικά το γραμματικό φαινόμενο. Κατά την περιγραφή χρησιμοποιούνται διάφορα χρώματα για τον τονισμό ορισμένων λέξεων/φράσεων καθώς επίσης και σε πλαίσια, διαχωριστικές γραμμές ή σύμβολα.

Επιπλέον, τοποθετούνται εμβόλιμα σκίτσογραφικοί χαρακτήρες, οι οποίοι επισημαίνουν διάφορα σημαντικά στοιχεία για τα γραμματικά φαινόμενα.

δ) Μετά την παρουσίαση του γραμματικού φαινομένου, ορισμένες φορές, ακολουθούν δραστηριότητες με σκοπό την εμπέδωσή του.

ε) Μετά την ολοκλήρωση του γραμματικού φαινομένου, συνήθως στο τέλος κάθε ενότητας, υπάρχει μία σκίτσογραφική φιγούρα που παρουσιάζει, συνοπτικά, τα βασικά σημεία του.

Από τα παραπάνω, παρατηρούμε ότι η διάταξη της ύλης των δύο γραμματικών έχει τον ίδιο βασικό κορμό, δηλαδή ακολουθεί τη σειρά:

Κείμενο	→	Περιγραφή γραμματικού	→	Άσκηση /
(ως παράδειγμα)		φαινομένου		Δραστηριότητα εμπέδωσης

Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε αντιπαραθετικά το σύνολο των κειμένων, των γραμματικών φαινομένων και των ασκήσεων/δραστηριοτήτων εμπέδωσης των δύο γραμματικών, για να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των συστατικών μερών του βασικού κορμού της ύλης τους.

10.3.2 Ως προς τα κείμενα

Στη γραμματική του Τσολάκη τα κείμενα¹ χρησιμοποιούνται, κυρίως, ως παραδείγματα πριν από την παρουσίαση του γραμματικού φαινομένου. Οι λέξεις/φράσεις των κειμένων, που αναφέρονται στο υπό εξέταση γραμματικό φαινόμενο, είναι χρωματισμένες με μπλε χρώμα ή με έντονο μαύρο. Επιπλέον, ορισμένα κείμενα χρησιμοποιούνται και στις ασκήσεις εμπέδωσης, που ακολουθούν μετά την παρουσίαση του γραμματικού φαινομένου.

---

¹Επειδή, α) κείμενο ονομάζεται ένα σύνολο από λέξεις που έχει μια νοηματική αυτοτέλεια και συνοχή και μπορεί να απαρτίζεται από μια ακολουθία φράσεων, από μία μόνο φράση ή και από τμήμα μιας φράσης (Χατζησαββίδης & Χατζησαββίδου 2013, σ. 109) και β) η γραμματική Τσολάκη χρησιμοποιεί μία πληθώρα μικρών φράσεων, καταγράψαμε σε αυτή μόνο τα κείμενα που είτε αναφέρουν την πηγή τους είτε είναι, τουλάχιστον, μεγαλύτερα από μία πρόταση.

Τα κείμενα που χρησιμοποιούνται είναι, ως επί το πλείστον, παρμένα από τη λογοτεχνία (λογοτεχνικά πεζά, ποιήματα, μύθοι, δημοτικά), με αναφορά του ονόματος του συγγραφέα και πιο σπάνια του βιβλίου. Εξάλλου, ο ίδιος ο Τσολάκης κάνει νύξη για τις πηγές των κειμένων του στο τέλος του βιβλίου, ως σημείωση: « ... τα κείμενα της Γραμματικής είναι παρμένα από τη λογοτεχνία ... δεν κρίθηκε σκόπιμο να γίνουν όλες οι παραπομπές» (σ. 293). Τα μόνα κείμενα που διαφοροποιούνται από τα παραπάνω λογοτεχνικά είδη είναι ένας θεατρικός διάλογος (σ. 5), δύο με ειδησεογραφικό/ενημερωτικό χαρακτήρα (σ. 17, 211), ένα απόσπασμα από προσωπικό ημερολόγιο (σ. 201) και ένα πληροφοριακό/ιστορικό κείμενο (σ. 248).

Όσον αφορά τα είδη των κειμένων διευκρινίζουμε ότι, και για τις δύο γραμματικές, θεωρήσαμε ως:

- Λογοτεχνικά: τα πεζά, τα ποιήματα, τους μύθους, τα παραμύθια κλπ.
- Θεατρικό διάλογο: όλους τους μονολόγους/διαλόγους και τις σκέψεις των φιγούρων
- Ειδησεογραφικά : τα άρθρα ή τους τίτλους εφημερίδας, τα άρθρα περιοδικών, τα τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά αποσπάσματα από ειδήσεις και τις ενημερωτικές αφίσες
- Πληροφοριακά: τις εικόνες από λεξικά
- Χρηστικά: τις συνταγές, τις οδηγίες και τις πληροφορίες ενός χάρτη
- Ιδιωτικά : το προσωπικό ημερολόγιο, τη σχολική έκθεση και το ηλεκτρονικό μήνυμα
- Διαφημιστικά : τις μικρές αγγελίες και τις διαφημιστικές αφίσες

Στη συνέχεια, παραθέτουμε έναν πίνακα με το σύνολο των κειμένων που υπάρχουν στη γραμματική του Τσολάκη, στον οποίο καταγράφονται ο τίτλος, ο συγγραφέας, το βιβλίο, το είδος, η σελίδα στην οποία βρίσκονται, καθώς και αν χρησιμοποιούνται ως παράδειγμα ή στις ασκήσεις.

Από αυτόν φαίνεται ότι τα κείμενα που χρησιμοποιούνται είναι συνολικά 69. Από αυτά, τα 48 (σχεδόν το 1/3) χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα και τα 21 βρίσκονται μέσα σε ασκήσεις. Επίσης, τα 47 κείμενα αναφέρουν τον συγγραφέα, τα 16 έχουν μόνο τίτλο και 6 δεν έχουν καμία πληροφορία. Σε όσα κείμενα αναφέρεται ο συγγραφέας βλέπουμε ότι όλοι είναι Έλληνες εκτός από έναν ξένο (α/α 62).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΤΣΟΛΑΚΗ

α/α	Τίτλος	Συγγραφέας	Βιβλίο	Κειμενικό είδος	Σελ.
1	—	—	—	λογοτεχνικό	5
[2]*	—	Αγγελική Βαρελά	—	λογοτεχνικό	7
[3]	—	Αιμιλία Πετράκη	—	λογοτεχνικό	9
4	—	Α. Καρκαβίτσας	—	λογοτεχνικό	15
[5]	—	Αισώπου Μύθοι, μετάφρ. Θρ. Σταύρου	—	θ. διάλογος	16
6	Μπροστά σε ένα μεγάλο πρόβλημα	—	—	λογοτεχνικό	17
7	—	—	—	λογοτεχνικό	19
[8]	—	Γρ. Ξερόπουλος	Από τις Αθηναϊκές επιστολές	λογοτεχνικό	21
9	—	—	—	λογοτεχνικό	21
10	—	—	—	λογοτεχνικό	23
[11]	—	Οδυσσέας Ελύτης	—	λογοτεχνικό	24
[12]	—	Γ.Μηλιάδης	Ιστορίες από τον Ηρόδοτο	λογοτεχνικό	28
13	—	Π.Παλαιολόγος	—	λογοτεχνικό	28
14	—	Σ. Μαυροειδή - Παπαδάκη	—	λογοτεχνικό	35
15	—	Γ. Ρίτσος	—	λογοτεχνικό	36
16	—	Καζατζάκης	—	λογοτεχνικό	38
17	—	Δημοτικό	—	ειδησεογραφικό	39
[18]	—	Α. Καρκαβίτσας	—	λογοτεχνικό	40
[19]	—	Ζ. Παπαντωνίου	Τα ψηλά βουνά	λογοτεχνικό	41
[20]	—	Δ. Σολωμός	—	λογοτεχνικό	47
[21]	—	Α. Βαλαωρίτης	—	λογοτεχνικό	47
[22]	—	Ι. Γρυπάρης	—	λογοτεχνικό	47
[23]	—	Οδυσσέας Ελύτης	—	λογοτεχνικό	47
[24]	—	Δημοτικό	—	λογοτεχνικό	47
25	Το τραγούδι τον νίκησε	Α. Δέλτα	Μύθοι και θρύλοι	λογοτεχνικό	48
26	—	Δ. Σολωμός	—	λογοτεχνικό	79
27	Η ασέβεια της Νιόβης	Α. Δέλτα	Μύθοι και θρύλοι	λογοτεχνικό	80
28	Ο λύκος και η γριά	Μύθοι Αισώπου, μεταφρ. Θρ. Σταύρου	—	λογοτεχνικό	89
[29]	—	Αισώπου Μύθοι	—	λογοτεχνικό	91
[30]	—	Οδυσσέας Ελύτης	—	λογοτεχνικό	92
31	Ο Θεαγένης νικά την Ολυμπία	Α. Κουρτίδη – Γ. Κονιδιάρη	Στα παλιά χρόνια	λογοτεχνικό	92
32	Το πρώτο μήνυμα	Έλλη Παπαδημητρίου	Ο Κοινός λόγος	λογοτεχνικό	95
33	—	Δημοτικό	—	λογοτεχνικό	99
34	—	Παλαμάς	—	λογοτεχνικό	99
35	Η δόξα του Λούη	—	—	λογοτεχνικό	102
36	—	Δημοτικό	—	λογοτεχνικό	125

37	Στην αρχαία Αθήνα	Α. Κουρτίδη – Γ. Κονιδιάρη	Στα παλιά χρόνια	λογοτεχνικό	143
[38]	—	Γρ. Ξενόπουλος	—	λογοτεχνικό	152
39	Τα δυο βουνά	—	—	λογοτεχνικό	156
40	Οι μικροί κατασκηνωτές	—	—	λογοτεχνικό	164
41	—	Αισώπου Μύθοι, μεταφρ. Θρ. Σταύρου	—	λογοτεχνικό	170
42	Τα μάτια της γιαγιάς	Α. Παπαδοπούλου	Η γιαγιά	λογοτεχνικό	171
43	Όταν μεγαλώσει...	—	—	λογοτεχνικό	174
[44]	—	Οδυσσέας Ελύτης	—	λογοτεχνικό	176
45	Ήταν εγωιστής	—	—	λογοτεχνικό	177
46	Φωτιά και δόξα	—	—	λογοτεχνικό	178
47	Μπα! Τούτο το γιούσουρι	Ανδρέας Καρκαβίτσας	Το γιούσουρι	λογοτεχνικό	180
48	Δεν κατάλαβε τίποτε	—	—	λογοτεχνικό	183
49	Ο Κανένας	Κονιδιάρη - Καλαρά	Οδύσσεια	λογοτεχνικό	186
50	Το γιασεμί	Χ. Σακελαρρίου	Μύθοι και περίεργα από τον κόσμο των φυτών	λογοτεχνικό	187
51	Ο κυρ Τάσος	—	—	λογοτεχνικό	191
[52]	—	Μ. Κλιάφα	—	λογοτεχνικό	193
[53]	—	Δ. Ψαθάς	—	λογοτεχνικό	196
54	Στο Αρκάδι	—	—	λογοτεχνικό	198
55	Από το ημερολόγιο ενός στρατιώτη	—	—	λογοτεχνικό	201
[56]	—	Γ. Θεοτοκάς	—	ημερολόγιο	201
[57]	—	—	—	Ειδησεογραφικό	211
58	Φωτοτροπισμός	—	—	λογοτεχνικό	213
59	Φωτοτροπισμός (συνέχεια)	—	—	λογοτεχνικό	214
60	Η τρικυμία	—	—	λογοτεχνικό	237
[61]	—	Ζωρζ Σαρή	Το γαϊτανάκι	λογοτεχνικό	244
62	—	Όσκαρ Ουάιλντ	Ο σκληρόκαρδος γίγαντας	λογοτεχνικό	245
63	Το όνομά του ομόρφυνε τον κόσμο	—	—	λογοτεχνικό	247
64	—	—	—	Πληροφοριακό	248
65	Η φουρτούνα	—	—	λογοτεχνικό	255
66	—	Ηλία Βενέζη	Από την Αιολική Γη	λογοτεχνικό	259
67	—	Ηλία Βενέζη	Γαλήνη	λογοτεχνικό	262
68	—	Γρ. Ξενόπουλου	Το περιβόλι μας	λογοτεχνικό	264
69	—	Ο. Μαυρόπουλου	Αναδιήγηση μύθου του Λαφονταίν	λογοτεχνικό	269

* Κείμενα που βρίσκονται μέσα σε ασκήσεις

Στη γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν. παρατηρούμε ότι τα κείμενα χρησιμοποιούνται, ομοίως, ως παραδείγματα πριν από την παρουσίαση του γραμματικού φαινομένου. Εδώ, όμως, συνοδεύονται από σκιτσογραφικούς χαρακτήρες και πολύχρωμες εικόνες, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το είδος του κειμένου που παρατίθεται, ενώ οι λέξεις/φράσεις που αναφέρονται στο υπό εξέταση γραμματικό φαινόμενο είναι χρωματισμένες με διάφορα χρώματα. Για παράδειγμα, όταν το κείμενο είναι απόσπασμα ημερολογίου, είναι γραμμένο σε ένα τετράδιο, όταν πρόκειται για θεατρικό διάλογο, χρησιμοποιούνται φιγούρες, και στην περίπτωση της ενημερωτικής αφίσας χρησιμοποιείται ζωγραφιά, που απεικονίζει έναν τοίχο με αυτήν και το αντίστοιχο κείμενο. Τέλος, ελάχιστα κείμενα (3 έναντι 22 στη γραμματική Τσολάκη) χρησιμοποιούνται στις ασκήσεις εμπέδωσης, που ακολουθούν μετά την παρουσίαση του γραμματικού φαινομένου, όπου και εκεί είναι ενταγμένα στο αντίστοιχο εικονογραφικό περιβάλλον.

Όσον αφορά στο είδος των κειμένων που χρησιμοποιούνται, η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. χρησιμοποιεί περισσότερη ποικιλία. Αυτό που υπερτερεί είναι οι θεατρικοί διάλογοι ανάμεσα στους σκιτσογραφικούς χαρακτήρες (53), ενώ στη γραμματική Τσολάκη σχεδόν όλα τα είδη είναι λογοτεχνικά. Επιπλέον, χρησιμοποιούνται 21 λογοτεχνικά κείμενα, 15 ειδησεογραφικά, 1 πληροφοριακό, 5 χρηστικά, 5 ιδιωτικά και 3 διαφημιστικά.

Στη συνέχεια παραθέτουμε έναν πίνακα με το σύνολο των κειμένων που υπάρχουν στη γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν., στον οποίο καταγράφονται ο τίτλος, ο συγγραφέας, το βιβλίο, το είδος, η σελίδα στην οποία βρίσκονται, καθώς και αν χρησιμοποιούνται ως παράδειγμα ή στις ασκήσεις.

Από αυτόν φαίνεται ότι τα κείμενα που χρησιμοποιούνται είναι συνολικά 103. Από αυτά, τα 100 (σχεδόν όλα) χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα και τα 3 βρίσκονται μέσα σε ασκήσεις. Επίσης, τα 9 κείμενα αναφέρουν την πηγή (συγγραφέα ή βιβλίο), τα 6 έχουν μόνο τίτλο και τα 88 δεν έχουν καμία πληροφορία. Σε όσα κείμενα αναφέρεται ο συγγραφέας, βλέπουμε ότι όλοι είναι Έλληνες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 : ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ.ΣΥΝ.

α/α	Τίτλος	Συγγραφέας	Βιβλίο	Κειμενικό είδος	Σελ.
1	—	—	—	Θ. διάλογος	12
2	—	—	—	Θ. διάλογος	13
3	—	—	—	Ιδιωτικό	13
4	—	—	—	Θ. διάλογος	14
5	—	—	—	Θ. διάλογος	15
6	—	—	—	Θ. διάλογος	16
7	—	—	—	Χρηστικό	17
8	—	—	—	Θ. διάλογος	17
[9]*	—	—	—	Θ. διάλογος	18
10	—	—	—	Λογοτεχνικό	20
11		Πέτρος Χαριτάτος	Ανεξερεύνητες Σπέτσες	Ειδησεογραφικό	21
12	Μια εύκολη συνταγή - Φρουτοσαλάτα	—	—	Χρηστικό	21
13	—	—	—	Ειδησεογραφικό	22
14	—	—	—	Διαφημιστικό	24
15	—	—	—	Χρηστικό	24
16	Ο κάμπος της Χίου	—	Περιοδικό Passport	Ειδησεογραφικό	24
17	—	—	—	Ειδησεογραφικό	24
18	—	—	—	Ιδιωτικό	24
19	—	—	—	Ειδησεογραφικό	25
20	—	—	—	Λογοτεχνικό	27
21	—	—	—	Θ. διάλογος	28
22	—	—	—	Θ. διάλογος	29
23	—	—	—	Θ. διάλογος	30
24	—	—	—	Θ. διάλογος	31
25	—	—	—	Θ. διάλογος	34
26	—	—	—	Θ. διάλογος	42
27	—	—	—	Λογοτεχνικό	43
28	—	—	—	Λογοτεχνικό	45
29	—	—	—	Λογοτεχνικό	50
30	Το αρνί και ο λύκος	Έλλη Αλεξίου	Μύθοι του Αισώπου	Λογοτεχνικό	60
31	Περιπέτεια στο ταχυδρομείο	—	—	Θ. διάλογος	63
32	—	—	—	Ειδησεογραφικό	65
33	—	—	—	Διαφημιστικό	66
34	—	—	—	Θ. διάλογος	68
35	—	—	—	Λογοτεχνικό	69
36	Εφημερίδα	—	—	Ειδησεογραφικό	71
37	—	—	—	Θ. διάλογος	73

38	—	—	—	Θ.διάλογος	75
39	—	—	—	Ειδησεογραφικό	76
40	—	—	—	Θ.διάλογος	78
41	—	—	—	Θ.διάλογος	79
42	—	—	—	Θ.διάλογος	81
43	Εκδρομή στο βουνό	—	—	Ιδιωτικό	82
44	—	—	—	Λογοτεχνικό	84
45	—	—	—	Θ.διάλογος	85
46	—	—	—	Θ.διάλογος	86
47	—	—	—	Διαφημιστικό	87
48	—	—	—	Ειδησεογραφικό	88
49	—	—	—	Ειδησεογραφικό	89
50	—	—	—	Θ.διάλογος	94
51	—	—	—	Θ.διάλογος	95
52	—	—	—	Θ.διάλογος	107
53	Ένας ερευνητής αλλιώτικος από τους άλλους	—	—	Ειδησεογραφικό	112
54	—	—	—	Θ.διάλογος	112
55	—	—	—	Λογοτεχνικό	113
56	—	—	—	Θ.διάλογος	115
57	—	—	—	Θ.διάλογος	116
58	—	—	—	Λογοτεχνικό	117
59	—	—	—	Θ.διάλογος	118
60	—	—	—	Θ.διάλογος	121
61	—	—	—	Ειδησεογραφικό	122
62	—	—	—	Θ.διάλογος	122
63	—	—	—	Θ.διάλογος	123
64	—	—	—	χρηστικό	123
65	—	—	—	χρηστικό	123
66	—	—	—	Θ.διάλογος	124
67	—	—	—	Θ.διάλογος	127
68	—	—	—	Θ.διάλογος	128
69	—	—	—	Ειδησεογραφικό	128
70	—	—	—	Λογοτεχνικό	130
71	—	—	—	Θ.διάλογος	131
72	—	—	—	Θ.διάλογος	134
73	—	—	—	Θ.διάλογος	135
74	—	—	—	Θ.διάλογος	136
75	—	—	—	Ιδιωτικό	138
[76]	—	—	—	Λογοτεχνικό	141

77	Το ημερολόγιο του Ορέστη Το ημερολόγιο της Αγγελίνας	—	—	Ιδιωτικό	142
78	—	—	—	Θ.διάλογος	158
79	—	Π.Σ.Δέλτα	Παραμύθι χωρίς όνομα	Λογοτεχνικό	160
80	—	—	—	Θ.διάλογος	160
81	—	—	—	Θ.διάλογος	164
82	—	—	—	Θ.διάλογος	165
83	—	—	—	Ειδησεογραφικό	167
84	—	Κυρ. Ντελόπουλος	Ο Άκης και οι άλλοι	Λογοτεχνικό	169
85	—	—	—	Λογοτεχνικό	170
86	—	Δημήτρης Ψαθάς	Χαίρε Αθήνα	Λογοτεχνικό	173
87	—	—	—	Θ.διάλογος	176
88	—	Ευγένιος Τριβιζάς	Η τελευταία μαύρη γάτα	Λογοτεχνικό	182
89	—	—	—	Θ.διάλογος	183
90	—	—	—	Ειδησεογραφικό	184
91	—	Μάρω Δούκα	Απ' τον χυμό των αμυγδάλων του Θεού	Λογοτεχνικό	185
92	—	—	—	Θ.διάλογος	189
93	—	—	—	Θ.διάλογος	190
94	—	—	—	Θ.διάλογος	193
95	—	—	—	Λογοτεχνικό	197
96	—	—	—	Θ.διάλογος	197
[97]	—	Ηρόδοτος	Ο Αρίων και το δελφίνι	Λογοτεχνικό	200
98	—	—	—	Θ.διάλογος	200
99	—	—	—	Λογοτεχνικό	200
100	—	—	—	Πληροφοριακό	202
101	—	—	—	Θ.διάλογος	207
102	—	—	—	Θ.διάλογος	208
103	—	—	—	Θ.διάλογος	209

* Κείμενα που βρίσκονται μέσα σε ασκήσεις

Παρακάτω παραθέτουμε, ενδεικτικά, εικόνες από τα κείμενα που χρησιμοποιούν οι δύο γραμματικές, για να μας εισαγάγουν στην ενότητα των αριθμητικών.

32

ΤΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ
Οι μικροί κατασκευαστές

Η χαρούμενη συντροφιά έφτασε επιτέλους στη Λίσβο. Ήταν μια δωδεκάδα μαθητές της Έκτης τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Ήταν όλοι τους κεράτι από τον πρώτο ως το δωδέκατο και λιαχτοίσαν να περάσουν καμιά δεκαριά μέρες όλοι μαζί στο γαλάζιο αυτό νησί του Αιγαίου. Δύο μήνες την οργάνωσαν αυτή την εκδρομή: έτσι είχαν πάρει μαζί τους αρκετά τρόφιμα και δεκαεπίστροφες σκηνές: δώδεκα ατομικές, μία για αποθήκη και μία για αναρρωτήριο. Η τελευταία ήταν η πιο μεγάλη είχε διπλή πόρτα, διπλό παράθυρο, και ήταν απλάσια και τριπλάσια ίσως από τη σκηνή της αποθήκης. Ήταν μια ευρύχωρη και άνετη σκηνή. Έτσι τα παιδιά τα είχαν όλα και δεν τους έμεινε παρά να διαλέξουν έναν τόπο κοντά σε πόσιμο νερό και εκεί να εγκατασταθούν. Αυτό και θα έκαναν τώρα.

α	β
<ul style="list-style-type: none"> Δεκαεπίστροφες σκηνές Από τον πρώτο ως το δωδέκατο μαθητή Διπλή πόρτα Η μια σκηνή είναι διπλάσια από την άλλη 	<ul style="list-style-type: none"> Μια δωδεκάδα μαθητές Καμιά δεκαριά μέρες
Αριθμητικά επίθετα	Αριθμητικά ουσιαστικά

164

ΕΝΟΤΗΤΑ 9
Μετρώ, δηλώνω ποσότητα και σειρά

Τα αριθμητικά

Ένα αρνάκι, δύο αρνάκια... έξι αρνάκια...
...εκατό αρνάκια...
...τρεις χιλιάδες αρνάκια,
ένα εκατομμύριο αρνάκια...
Όχι, η άρια πήγε οκτώ.
Πρέπει να σηκωθεί.

Τι ποσότητα είναι;

«Μαρθένιος ανήσας δρόμου γυναικών»
Πρώτη τερμάτισε η Ελληνίδα αθλήτρια Μαρία Στσανού, δεύτερη η Καναδέζα Κέλη Νταρεν και τρίτη η Γαλλίδα Φρανσουάζ Σερβάν. Η νεαρή μας αθλήτρια Αικατερίνα Μαρνίκε τερμάτισε εικοστή τρίτη.

Ποια σειρά έχει;

— Βέλω ένα από ό ειστήσιο για την Καλιφόρνια. Πότε αναχωρεί το λεωφορείο;
— Σε λίγο, γιατί πρέπει να ξεκουραστεί ο οδηγός. Κάνει δέκα δρομολόγιο σήμερα.

Από πόσα μέτρα αποτελείται κάτι;

— Ο μισός μου φέτος είναι δέκα μέτρα.
— Χρειάζεσαι τετραπλάσιο λεφτά για να πάρεις αυτό το κολλά.

Πόσες φορές μεγαλύτερο είναι κάτι;

— Δώστε μου μια δωδεκάδα αυγά και καμιά εικοσαριά κλά πατάτες.

Μονάδες που αποτελούν ένα σύνολο ή σημαίνουν περίπου

122

Εικόνα 3: Άποψη κειμένου της γραμματικής Τσολάκη και της γραμματικής Φιλιππάκη κ. συν. αντίστοιχα.

10.3.3 Ως προς τις ασκήσεις / δραστηριότητες εμπέδωσης

Στη γραμματική του Τσολάκη, κάθε γραμματικό φαινόμενο συνοδεύεται από μία τουλάχιστον άσκηση, η οποία περικλείεται σε μπλε πλαίσιο. Στη διατύπωση των ασκήσεων χρησιμοποιείται, κυρίως, η υποτακτική έγκλιση σε β' ενικό πρόσωπο και σπανιότερα η προστακτική (π.χ. *Να υπογραμμίσεις.../ Σχημάτισε...*). Όλες οι ασκήσεις χρησιμοποιούν την ίδια γραμματοσειρά και ορισμένες λέξεις τονίζονται με έντονο μαύρο χρώμα. Ως προς το είδος τους είναι όλες κλειστού τύπου, όπως μετασχηματισμού και συμπλήρωσης. Συνολικά, οι ασκήσεις είναι 267 και οι περισσότερες βρίσκονται στο τρίτο μέρος της γραμματικής, δηλαδή στους τύπους.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται συγκεντρωτικά όλες οι ασκήσεις εμπέδωσης της γραμματικής του Τσολάκη ανά κεφάλαιο και σελίδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΟΙ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΤΣΟΛΑΚΗ		
Κεφάλαιο	Σύνολο ασκήσεων	Σελίδες
Εισαγωγή (Γενικά για τον λόγο)	9	7, 9, 12, 13

Πρώτο μέρος (Οι φθόγγοι και τα γράμματα)	20	19, 21, 22, 23, 24, 28, 33, 34, 40, 43, 44, 45, 47, 49, 50
Δεύτερο μέρος (Οι λέξεις)	61	52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79
Τρίτο μέρος (Τύποι)	177	84, 86, 88, 91, 94, 97, 99, 101, 105, 108, 110, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 129, 132, 133, 135, 136, 138, 140, 142, 152, 153, 155, 162, 163, 169, 173, 176, 178, 180, 182, 185, 186, 190, 192, 195, 200, 204, 205, 207, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 224, 225, 226, 228, 233, 235, 237, 239, 241, 242, 244, 245, 247, 249, 251, 254, 256, 257, 261, 263, 268, 270, 271, 272

Στη γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν., οι ασκήσεις ονομάζονται *δραστηριότητες* και δεν συνοδεύουν υποχρεωτικά το κάθε γραμματικό φαινόμενο. Η εκφώνηση βρίσκεται σε χρωματιστό πλαίσιο, το χρώμα του οποίου αλλάζει σε κάθε κεφάλαιο. Στη διατύπωση των δραστηριοτήτων χρησιμοποιείται η οριστική έγκλιση σε α' ενικό πρόσωπο (π.χ. *Εντοπίζω τα ρήματα...*). Οι περισσότερες έχουν την ίδια γραμματοσειρά, ωστόσο υπάρχουν φορές που οι συγγραφείς επιλέγουν διαφορετικό είδος γραμμάτων, που παραπέμπουν στον γραφικό χαρακτήρα ενός ανθρώπου (σ.18). Επιπλέον, ορισμένες λέξεις τονίζονται με έντονο μαύρο χρώμα. Ως προς το είδος τους, σχεδόν όλες, είναι κλειστού τύπου, όπως συμπλήρωσης (σ.87), αντιστοίχισης (σ.67) και υπογράμμισης(σ.186), εκτός από δύο δραστηριότητες, που είναι ανοιχτού τύπου (σ.97, 197). Συνολικά, οι ασκήσεις είναι πολύ λιγότερες, 40 στο σύνολο, και οι περισσότερες βρίσκονται στο τρίτο μέρος: «Σχηματίζω λέξεις» της γραμματικής, δηλαδή στο μορφολογικό, κάτι που παρατηρούμε και στη γραμματική του Τσολάκη.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται συγκεντρωτικά όλες οι ασκήσεις εμπέδωσης της γραμματικής της Φιλιππάκη κ. συν. ανά κεφάλαιο και σελίδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ.ΣΥΝ.		
Κεφάλαιο	Σύνολο ασκήσεων	Σελίδες
Πρώτο μέρος (Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω)	10	18,20,21,22,24,25,27, 31,
Δεύτερο μέρος (Μιλώ και γράφω – Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές)	3	41,42,51,
Τρίτο μέρος (Σχηματίζω λέξεις)	19	67, 75, 77, 80, 84, 87, 92, 97, 100,101, 102, 120, 125, 141, 160, 165, 168,
Τέταρτο μέρος (Συνθέτω φράσεις και προτάσεις)	6	180, 185, 186, 187, 197, 200,
Πέμπτο μέρος (Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων)	2	208, 209

Παρακάτω, παραθέτουμε ενδεικτικά εικόνες από τις ασκήσεις/ δραστηριότητες που χρησιμοποιούν οι δύο γραμματικές για την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών (σελ. 108 και 67 αντίστοιχα).

Ασκήσεις

- * 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :
  - ο βοριάς, ο αμαξάς, ο μανάβης, ο πανσές
 Παράδειγμα : Χτες ο βοριάς μας πάγωσε.
 Ήρθε με του βοριά τα κύματα, κτλ.
- * 2 Να μεταφέρεις στον πληθυντικό τις φράσεις :
  - Ο τιμονιέρης ήξερε τις θάλασσες. – Ευχήθηκε χίλια καλά στο νοικοκύρη του σπιτιού.
  - Ο εθελοντής πολέμησε γενναία. – Ήταν έργο διάσημου τεχνίτη.
  - Ο βαρκάρης πάλευε με τα κύματα. — Τόσο πικρό καφέ δεν είχε ξαναπιεί.
  - Έσωσε το παιδί του βαρκάρη. - Τράβα το δίχτυ σου, ψαρά.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 14 Αντιστοιχίζω κάθε ουσιαστικό της πρώτης στήλης με τη γενική ενός ουσιαστικού της δεύτερης, όπως στο παράδειγμα, και τα γράφω στο τετράδιό μου:

ο νικητής	οι μαθητές
ο κηδεμόνας	οι άντρες
ο πίνακας	οι ποδοσφαιριστές
ο αγώνας	οι αγώνες
ο χαρακτήρας	οι ανατληρωτές

Παράδειγμα: ο νικητής   οι αγώνες   →   ο νικητής των αγώνων

Εικόνα 4: Άποψη των ασκήσεων της γραμματικής Τσολάκη και Φιλιππάκη κ. συν. αντίστοιχα.

10.3.4 Ως προς τα γραμματικά φαινόμενα²

Η σύγκριση των γραμματικών φαινομένων, επειδή και οι δύο γραμματικές χωρίζονται σε μέρη/ενότητες, θα γίνει με την αντιπαράβολή των αντίστοιχων μερών τους. Επιπλέον, τα αποτελέσματα θα παρουσιαστούν, όπου είναι εφικτό, μέσα από πίνακες, ώστε να σχηματιστεί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα. Οι πίνακες είναι χωρισμένοι σε τρία είδη: α) πίνακες που καταγράφουν την ύλη που υπάρχει μόνο στη γραμματική του Τσολάκη, β) πίνακες που καταγράφουν την ύλη που υπάρχει μόνο στη γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν. και γ) πίνακες που καταγράφουν την ύλη που υπάρχει και στις δύο γραμματικές, αλλά παρουσιάζεται με διαφορετικό τρόπο.

Προτού προχωρήσουμε στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων, παραθέτουμε ξανά τον πίνακα 3, για να θυμηθούμε τη σχέση των βασικών μερών των δύο γραμματικών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ

Γραμματική Χρ. Τσολάκη	Γραμματική Ει. Φιλιππάκη κ. συν.
(Εισαγωγή: Γενικά για τον λόγο)	Πρώτο μέρος: Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω (Πραγματολογία – Γλωσσική χρήση)
Πρώτο μέρος: Οι φθόγγοι και τα γράμματα	Δεύτερο μέρος: Μιλώ και γράφω – Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές (Φωνολογία και γραφή)
Δεύτερο μέρος: Οι λέξεις	Τρίτο μέρος: Σχηματίζω λέξεις (Κλιτική μορφολογία)
Τρίτο μέρος: Οι τύποι	Τέταρτο μέρος: Συνθέτω φράσεις και προτάσεις (Σύνταξη)
	Πέμπτο μέρος: Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων (Παραγωγική μορφολογία – Σύνθεση – Σημασιολογία)

² Με τη φράση *γραμματικά φαινόμενα* εννοούμε τα κάθε είδους ζητήματα γραμματικής διδασκαλίας που αναπτύσσονται στα μέρη των δύο γραμματικών και αφορούν διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης.

A) Μέρη που υπάρχουν μόνο στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.

A.1 Πρώτο μέρος Φιλιππάκη

Παρατηρώντας τα μέρη των δύο γραμματικών, διαπιστώνουμε ότι το πρώτο μέρος της Φιλιππάκη κ. συν. δεν έχει αντίστοιχό του στο βιβλίο του Τσολάκη. Ο τίτλος του είναι «Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω» και το περιεχόμενό του σχετίζεται με το γλωσσικά επίπεδο της *πραγματολογίας*, δηλαδή της μελέτης των τρόπων με τους οποίους το περιβάλλον, γλωσσικό ή εξωγλωσσικό, επιδρά στην ερμηνεία μιας πρότασης, όπως αυτή πραγματώνεται ως εκφώνημα μέσα σε κάποιο χώρο και χρόνο και σε κάποια συμφραζόμενα (Φιλιππάκη 1992, σ. 295).

Αποτελείται από 22 σελίδες και χωρίζεται σε δύο ενότητες. Η πρώτη έχει τίτλο «Τι κάνω με τα λόγια;» και παρουσιάζει τις λεκτικές πράξεις (εύχομαι, υπόσχομαι, δηλώνω, συμβουλεύω, παρακαλώ – ζητώ, διατάζω – απαγορεύω, εκφράζω φιλική και ευγενική διάθεση). Η δεύτερη έχει τίτλο «Πώς δημιουργώ ένα κείμενο;» και αναφέρεται στα είδη των κειμένων (περιγραφικά, αφηγηματικά, με οδηγίες, με επιχειρήματα), στο τρόπο που συνθέτουμε ένα κείμενο (συνοχή, κειμενικοί δείκτες), στο ύφος επικοινωνίας (επίσημο – ανεπίσημο) και στους κανόνες επικοινωνίας (συνεργασίας και συμπεριφοράς).

Παρακάτω παραθέτουμε την εικόνα με τα περιεχόμενα του πρώτου μέρους της γραμματικής Φιλιππάκη κ. συν..

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω

Πραγματολογία - Γλωσσική χρήση

Ενότητα 1: Τι κάνω με τα λόγια;	12
Εύχομαι, υπόσχομαι, δηλώνω, συμβουλεύω, παρακαλώ – ζητώ, διατάζω – απαγορεύω, εκφράζω φιλική και ευγενική διάθεση (π.χ. έπαινο, συμπάθεια)	
Ενότητα 2: Πώς δημιουργώ ένα κείμενο;	20
2.1 Αναγνωρίζω τα είδη των κειμένων	20
Περιγράφω, αφηγούμαι, δίνω οδηγίες, χρησιμοποιώ επιχειρήματα	
2.2 Συνθέτω κείμενο	25
Συνθέτω παράγραφο, κειμενικοί δείκτες	
2.3 Επιλέγω το κατάλληλο ύφος ανάλογα με την περίπτωση	28
Επίσημο (τυπικό) – ανεπίσημο (οικείο) ύφος	
2.4 Ακολουθώ κανόνες στην επικοινωνία	29
Κανόνες συνεργασίας, κανόνες συμπεριφοράς	

B) Αναδιατάξεις και αντιστοιχίες των υπόλοιπων μερών των δύο γραμματικών

B.1) Δεύτερο μέρος Φιλιππάκη κ. συν. – Πρώτο μέρος Τσολάκη

Από τα υπόλοιπα μέρη παρατηρούμε ότι το δεύτερο μέρος της Φιλιππάκη κ. συν. αντιστοιχεί στο πρώτο του Τσολάκη. Οι τίτλοι είναι παρόμοιοι: «Μιλώ και γράφω – Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές» και «Οι φθόγγοι και τα γράμματα» και αναφέρονται στο φωνητικό και φωνολογικό επίπεδο της γλώσσας.

Στην παρακάτω εικόνα παραθέτουμε τα περιεχόμενα των αντίστοιχων μερών στις δύο γραμματικές. Βλέπουμε ότι στον Τσολάκη έχουν μία ενιαία μορφή και αποτελούνται από 34 σελίδες, ενώ η Φιλιππάκη κ. συν. τα χωρίζει σε δύο ενότητες, 24 σελίδων συνολικά. Η πρώτη έχει τίτλο «Πώς δημιουργώ λέξεις;» και η δεύτερη «Πώς προφέρω και γράφω λέξεις και φράσεις;». Τα βέλη μάς βοηθάνε να κατανοήσουμε καλύτερα την αντιστοιχία των περιεχομένων των δύο μερών.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Μιλώ και γράφω - Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές Φωνολογία και γραφή

Ενότητα 3: Πώς δημιουργώ λέξεις; .....

3.1 Φθόγγοι .....

3.2 Γράμματα .....

Ενότητα 4: Πώς προφέρω και γράφω λέξεις και φράσεις; .....

4.1 Λέξεις, συλλαβές, συλλαβισμός .....

4.2 Απαλοιφή φωνήεντος .....

4.3 Τόνος και άλλα ορθογραφικά σημεία .....

Εγκλιση του τόνου, διαλυτικά – απόστροφος – υποδιαστολή

4.4 Σημεία στίξης .....

4.5 Τελικό -v .....

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Φθόγγοι και γράμματα .....

Λέξεις και συλλαβές .....

Ο τόνος .....

Άλλα ορθογραφικά σημεία - Στίξη .....

Πάθη φθόγγων .....

Στη συνέχεια, θα δούμε συγκριτικά τα περιεχόμενα των δύο μερών με τη βοήθεια των παρακάτω πινάκων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΣΟΛΑΚΗ		
α/α	Υλη	Σελ.
1	Αρχικά και τελικά γράμματα	20
2	Τελικά σύμφωνα	20
3	Καταχρηστικοί δίφθογγοι	23
4	Πίνακας με λέξεις που γράφονται ενωμένες σε μία (Επίμετρο)	24, 274
5	Συμφωνικά συμπλέγματα	50

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ. ΣΥΝ.		
α/α	Υλη	Σελ.
1	Διαίρεση και ονομασία συμφώνων	36 - 38
2	Αντιστοιχία φθόγγων – γραμμάτων	40
3	Όμοια σύμφωνα	43

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ		
Υλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Αριθμός φθόγγων	25 (σ.18)	23 (σ.35)
Αναπαράσταση φθόγγων	Χρησιμοποιεί γράμματα όμοια με του υπόλοιπου κειμένου (σ.18).	Οι φθόγγοι βρίσκονται μέσα σε αγκύλες και η μορφή τους παραπέμπει στα σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού Αλφάβητου(σ. 34).
Ορισμός φωνηέντων και συμφώνων	Ορισμός με βάση τη δυνατότητα των φθόγγων να σχηματίσουν ή όχι μόνοι τους συλλαβή (σ.19,20).	Ορισμός με βάση την ύπαρξη ή όχι εμποδίων όταν ο αέρας βγαίνει από το στόμα (σ.35).
Σύνολο φωνηέντων και συμφώνων	7 φωνήεντα (α,ε,ο,ω,ι,υ,η) 17 σύμφωνα (β,γ,δ,ζ,θ,κ,λ,μ,ν,ξ,π,ρ,σ,τ,φ,χ,ψ) (σ.20)	5 φωνήεντα (α,ε,ο,ι,ου) 18 σύμφωνα (κ,π,τ,γκ,μπ,ντ,γ,β,δ,χ,φ,θ,λ,ρ,ζ,σ,μ,ν) (σ.36)
Έγκλιση του τόνου	Υπάρχει μέσα στους κανόνες τονισμού (σ.31).	Υπάρχει ως ξεχωριστή ενότητα μετά τους κανόνες τονισμού (σ. 50).
Ενωτικό	Το τοποθετεί στην ενότητα «Άλλα ορθογραφικά σημεία» (σ.34).	Το εντάσσει στην ενότητα «Σημεία στίξης» (σ.54).
Προσθαφαιρέσεις φωνηέντων και	Το φαινόμενο το ονομάζει <i>Πάθη φθόγγων</i> και τα χωρίζει	Αντί για τα πάθη φθόγγων έχει δύο ενότητες:

συμφώνων σε λέξεις	σε <i>Πάθη φωνηέντων</i> (συνίζηση, συναίρεση, έκθλιψη, αφαίρεση και αποκοπή) και <i>Πάθη συμφώνων</i> (τελικό –ν και συμφωνικά συμπλέγματα) (σ.41-50).	α) <i>Απαλοιφή φωνήεντος</i> , η οποία αντιστοιχεί στα πάθη φωνηέντων και εξηγεί τις διάφορες περιπτώσεις, χωρίς να τις ονομάζει και χωρίς να περιλαμβάνει το φαινόμενο της συνίζησης. β) <i>Το τελικό – ν</i> , που αντιστοιχεί στα πάθη συμφώνων, χωρίς να περιλαμβάνει τα συμφωνικά συμπλέγματα (σ. 46-47, 55).
---------------------------	---	---

Εκτός από τις παραπάνω διαφορές, στα δύο τμήματα των γραμματικών η παρουσίαση των υπόλοιπων φαινομένων είναι παραπλήσια. Αυτό που θα μπορούσαμε να σημειώσουμε είναι ότι παρατηρούνται μικρές διαφοροποιήσεις στις αναφορές των περιπτώσεων εφαρμογής των φαινομένων. Για παράδειγμα, ο Τσολάκης αναφέρει έξι κανόνες τονισμού ενώ η Φιλιππάκη κ. συν. πέντε (σ. 26 και 45 αντίστοιχα) ή στη χρήση του ενωτικού οι δύο γραμματικές αναφέρουν διαφορετικές περιπτώσεις (σ. 34 και 54 αντίστοιχα).

B.3) Τρίτο μέρος Φιλιππάκη κ. συν.– Τρίτο μέρος Τσολάκη

Το τρίτο μέρος της Φιλιππάκη κ. συν. παρατηρούμε ότι αντιστοιχεί στο τρίτο μέρος του Τσολάκη. Οι τίτλοι είναι διαφορετικοί : «Σχηματίζω λέξεις» και «Οι Τύποι» αντίστοιχα και αναφέρονται στο μορφολογικό επίπεδο της γλώσσας.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται τα περιεχόμενα των δύο μερών. Επειδή τα περιεχόμενα των γραμματικών είναι ιδιαίτερα αναλυτικά, παραθέτουμε μόνο τις βασικές ενότητες, για να είναι πιο κατανοητή η σύγκριση. Τα βέλη μάς βοηθάνε να κατανοήσουμε καλύτερα την αντιστοιχία των περιεχομένων των δύο μερών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ	ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΣΟΛΑΚΗ
Ενότητα 5: Πώς σχηματίζω λέξεις;	Τα μέρη του λόγου
Ενότητα 6: Το ουσιαστικό	Τα κλιτά μέρη του λόγου
Ενότητα 7: Το επίθετο	Το άρθρο
Ενότητα 8: Οι αντωνυμίες	Τα ουσιαστικά
Ενότητα 9: Τα αριθμητικά	Τα επίθετα
Ενότητα 10: Το ρήμα	Τα αριθμητικά
Ενότητα 11: Οι μετοχές	Οι αντωνυμίες
Ενότητα 12: Το επίρρημα	Τα ρήματα
Ενότητα 13: Η πρόθεση	Η μετοχή
Ενότητα 14: Σύνδεσμοι και μόρια	Ρήματα ελλειπτικά, απρόσωπα, ανώμαλα
Ενότητα 15: Επιφωνήματα	Τα άκλιτα μέρη του λόγου
	Επιρρήματα
	Σύνδεσμοι
	Μόρια
	Επιφωνήματα

Παρατηρούμε ότι η Φιλιππάκη κ. συν. τα χωρίζει σε 11 ενότητες, καθεμία εκ των οποίων περιλαμβάνει έναν περιγραφικό τίτλο και το γραμματικό φαινόμενο στο οποίο αναφέρεται. Για παράδειγμα: «Μετρώ, δηλώνω ποσότητα και σειρά - Τα αριθμητικά». Στον Τσολάκη αυτό το μέρος είναι το μοναδικό στο οποίο υπάρχουν δύο διακριτές ενότητες με τίτλο «Τα κλιτά μέρη του λόγου» και «Τα άκλιτα μέρη του λόγου». Οι σελίδες των μερών είναι 118 και 193 αντίστοιχα.

Όσον αφορά τη σειρά παρουσίασης των φαινομένων, είναι ίδια εκτός από τα *Άρθρα*, που η Φιλιππάκη τα εντάσσει στην 5^η ενότητα, τα *Ρήματα ελλειπτικά, απρόσωπα, ανώμαλα*, που τα εντάσσει στην 10^η ενότητα με όλα τα *Ρήματα*, και τους *Συνδέσμους* και τα *Μόρια*, που τα αναλύει μαζί.

Στη συνέχεια παραθέτουμε τους συγκριτικούς πίνακες από τις παραπάνω ενότητες.

I. Εισαγωγή και Τα ουσιαστικά

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΣΟΛΑΚΗ		
α/α	Υλη	Σελ.
1	Χαρακτήρας κλιτής λέξης	85
2	Πτωτικά μέρη του λόγου	86

3	Οι κλίσεις	88
4	Περιπτώσεις χρήσης του μικρού πρώτου γράμματος στα ουσιαστικά	94
5	Το γένος των ουσιαστικών	95-98
6	Το θέμα των ανισοσύλλαβων ουσιαστικών	101
7	Αρσενικά σε –της με διπλό πληθυντικό	107
8	Θηλυκά σε –η: η θύμηση	119

ΠΙΝΑΚΑΣ 13: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ. ΣΥΝ.

α/α	Ύλη	Σελ.
1	Εξαιρέσεις αρσενικών σε –άδες	67
2	Μετακίνηση τόνου (επίσημο-ανεπίσημο ύφος)	70,84
3	Ανώμαλα αρσενικά (ομυς, ο πρύτανης)	72
4	Ουσιαστικά κοινού γένους	81
5	Κλίση ουσιαστικών: το βράδυ/δίχτυ/στάχυ/δάκρυ	85

ΠΙΝΑΚΑΣ 14: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ

Ύλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Αρσενικά σε –έας	Τα εντάσσει στα ανώμαλα ουσιαστικά (σ.137)	Τα εντάσσει στη γενική κατηγορία (σ. 67)
Θηλυκά σε –ώ	Γενική: της ηχώς (σ.120)	Γενική: της ηχώς/της ηχούς (σ.77)
Θηλυκά σε –η με πληθυντικό σε –εις	Τα εντάσσει στα ανώμαλα ουσιαστικά (σ.138)	Τα εντάσσει στη γενική κατηγορία (σ. 76)
Θηλυκά σε –ος	Τα εντάσσει στα ανώμαλα ουσιαστικά (σ.139)	Τα εντάσσει στη γενική κατηγορία ως λόγια (σ. 79) με διαφορές στην κλίση
Θηλυκά σε –α	Τα χωρίζει σε δύο ομάδες με 5 παραδείγματα συνολικά (σ. 116,118)	Τα παρουσιάζει μαζί με δύο παραδείγματα (σ. 74)
Ουδέτερα σε –ν	Τα εντάσσει στα ανώμαλα ουσιαστικά (σ.141)	Τα εντάσσει στη γενική κατηγορία (σ. 89)
Ουδέτερα σε –υ	Τα εντάσσει στα ανώμαλα	Τα εντάσσει στη γενική κατηγορία

	ουσιαστικά (σ.142)	(σ. 90)
Κατηγορίες ανώμαλων ουσιαστικών	Άκλιτα, Διπλόκλιτα και Τύποι από τα αρχαία ελληνικά (σ. 91)	Άκλιτα, Ελλειπτικά, Διπλόκλιτα, Διπλόμορφα, Ιδιόκλιτα

Από τη σύγκριση των δύο μερών στην ενότητα *Τα ουσιαστικά* παρατηρούμε ότι σε γενικές γραμμές διατηρούν τις ίδιες κατηγορίες στην κλίση τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν διαφορές στην κλίση ορισμένων πτώσεων (π.χ. η ηχώ, η πόλη) καθώς και στον χαρακτηρισμό της κλίσης ως ανώμαλης ή όχι (Πίνακας 14). Ακόμη, ο Τσολάκης, για πρώτη φορά, στο τέλος κάθε κατηγορίας παραθέτει έναν πίνακα με τίτλο: *Γενικές παρατηρήσεις, αντίστοιχο των πινάκων της Φιλιππάκη κ.συν.: Τι θα θυμάμαι από τα*. Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε ότι στη γραμματική της Φιλιππάκη σημειώνονται οι διπλοτυπίες στην κλίση των ουσιαστικών εξαιτίας του ύφους (επίσημο ή ανεπίσημο) (σ.70,77,84).

II. Τα επίθετα και τα παραθετικά τους

ΠΙΝΑΚΑΣ 15: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ. ΣΥΝ.		
α/α	Ύλη	Σελ.
1	Επίθετα σε -άς/-ής, ού, -άδικο/-ούδικο/-ήδικο	102
2	Επίθετα σε -ων, -ούσα, -ον και σε -ων, -ονας, -ον	103
3	Επίθετα σε -ύς, -εία, -ύ	104
4	Άκλιτα επίθετα	105
5	Εξαιρέσεις σε καθημερινό και επίσημο ύφος	99, 104

ΠΙΝΑΚΑΣ 16: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ		
Ύλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Επίθετα σε -ος, -η, -ο	Τα χωρίζει σε δύο κατηγορίες (σ. 146)	Τα εντάσσει όλα σε μία κατηγορία (σ. 96)
Επίθετα σε -ος, -α, -ο	Τα χωρίζει σε δύο κατηγορίες (σ. 147)	Τα εντάσσει όλα σε μία κατηγορία (σ. 97)

Επίθετα σε –ος, -ια, -ο	Διαφορετική κλίση του θηλυκού επιθέτου (σ. 148)	Διαφορετική κλίση του θηλυκού επιθέτου (σ. 98)
Επίθετα σε –ύς, -ιά, -ύ	Ένας τύπος στη γενική αρσενικού και ουδέτερου γένους (σ.148)	Δύο τύποι στη γενική αρσενικού και ουδέτερου γένους (σ.99)
Επίθετα σε –ής, -ιά, -ί	Ένας τύπος στη γενική αρσενικού γένους (σ.149)	Δύο τύποι στη γενική αρσενικού γένους (σ.100)
Επίθετα σε –ης, -ες	Τα εντάσσει στα ανώμαλα επίθετα (σ.154)	Τα εντάσσει στη γενική κατηγορία (σ. 104)
Επίθετο πολύς/πολλή/πολύ	Το εντάσσει στα ανώμαλα επίθετα (σ.154)	Το εντάσσει στη γενική κατηγορία (σ. 105) και προσθέτει την γενική πτώση ενικού αριθμού στο αρσενικό και ουδέτερο γένος
Παραθετικά επιρρημάτων	Τα αναφέρει μαζί με τα παραθετικά επιθέτων (σ. 160-161)	Τα αναφέρει στην ενότητα των επιρρημάτων (σ. 165)

Όπως παρατηρούμε, η παρουσίαση των επιθέτων με τα παραθετικά τους είναι παρόμοια. Οι διαφορές που εντοπίσαμε σε αυτή την ενότητα βρίσκονται κυρίως στον σχηματισμό των πτώσεων ορισμένων κατηγοριών. Επιπλέον, αξιοσημείωτο είναι ότι η νέα γραμματική εντάσσει στην ύλη την κλίση ορισμένων αρχαϊκόκλιτων επιθέτων (σ. 103,104) και κάνει αναφορά στις διαφοροποιήσεις που συνηθίζονται στο επίσημο και καθημερινό ύφος.

III. Οι αντωνυμίες

Στην ενότητα αυτή, οι δύο γραμματικές, εκτός από ορισμένες διαφοροποιήσεις στην κλίση, δεν παρουσιάζουν αξιοσημείωτες διαφορές. Αυτό που μπορούμε να σημειώσουμε είναι ότι η νέα γραμματική είναι πιο περιληπτική στην περιγραφή των αντωνυμιών σε σχέση με την προηγούμενη. Παρακάτω φαίνονται οι διαφορές που εντοπίστηκαν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΣΟΛΑΚΗ

α/α	Υλη	Σελ.
1	Πίνακας με σχηματισμό κτητικής αντωνυμίας	175
2	Στις αόριστες αντωνυμίες περιλαμβάνει και τις <i>κάτι, κατιτί</i>	189

ΠΙΝΑΚΑΣ 18: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ

Υλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Προσωπική αντωνυμία εσύ	Σχηματίζει κλητική (σ.172)	Δε σχηματίζει κλητική (σ. 114)
Αυτοπαθείς αντωνυμίες	Δε σχηματίζουν ονομαστική (σ.178)	Σχηματίζουν ονομαστική (σ.116)
Αόριστες αντωνυμίες	ο τάδε, η τάδε, το τάδε (3 γένη) ο δείνα, η δείνα, το δείνα (3 γένη) (σ. 190)	ο τάδε, ο δείνα (1 γένος) (σ. 121)

IV. Τα αριθμητικά

Στα αριθμητικά δεν υπάρχουν αξιοσημείωτες διαφορές στο περιεχόμενο της ύλης, εκτός από δύο σημεία που εντοπίσαμε και φαίνονται στον παρακάτω πίνακα. Ακόμη, στη γραμματική Τσολάκη υπάρχουν, επιπλέον, δύο πίνακες στο *Επίμετρο*: ένας συγκεντρωτικός πίνακας των αριθμητικών (Πίνακας 7, σ. 280) και ένας πίνακας με τα αριθμητικά που γράφονται σε μία λέξη (Πίνακας 1, σ.274).

ΠΙΝΑΚΑΣ 19: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ

Υλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Πίνακας απόλυτων και τακτικών αριθμητικών	Περιλαμβάνει και τα αντίστοιχα αραβικά, ελληνικά και λατινικά ψηφία (σ. 166 και Πίνακας 6 σ. 278)	Περιλαμβάνει μόνο τα αντίστοιχα αραβικά ψηφία (σ. 124)
Διαφορετική ονομασία κατηγορίας	Αριθμητικά ουσιαστικά (σ. 168)	Περίληπτικά αριθμητικά (σ.128)

V. Τα ρήματα

Συγκρίνοντας την ύλη των δύο γραμματικών για τα ρήματα, διαπιστώσαμε ότι σε αρκετά σημεία οι δύο γραμματικές διαφοροποιούνται ως προς την ορολογία και το περιεχόμενο των φαινομένων, αλλά και την προσθαφαίρεση ύλης, καθώς η κάθε γραμματική δίνει βαρύτητα σε διαφορετικούς τομείς. Κοινό σημείο των δύο γραμματικών είναι οι πίνακες των ανώμαλων ρημάτων που παραθέτονται στο *Επίμετρο / Παραρτήματα* του βιβλίου, όπου όμως η γραμματική Τσολάκη αναφέρει 72 ρήματα (Πίνακας 10, σ.284) και η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. 163, δηλαδή διπλάσια και παραπάνω (σ.213). Αναλυτικά οι διαφορές τους φαίνονται στους παρακάτω πίνακες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΣΟΛΑΚΗ

α/α	Ύλη	Σελ.
1	Διαθέσεις ρημάτων	193-194
2	Μονολεκτικοί και περιφραστικοί χρόνοι	206-207
3	Θέμα, κατάληξη, χαρακτήρας ρημάτων	240-243
4	Ο ενεργητικός αόριστος	244-247
5	Ο παθητικός αόριστος	248-250
6	Η ορθογραφία του αορίστου	251
7	Πίνακας 8: Τα θέματα (ενεστωτικό και αοριστικό)	281-282
8	Πίνακας 11: Ανωμαλίες στο σχηματισμό των εγκλίσεων του άσιγμου αορίστου (Επίμετρο)	289

ΠΙΝΑΚΑΣ 21: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ. ΣΥΝ.

α/α	Ύλη	Σελ.
1	Εσωτερική αύξηση (ορισμός)	137
2	Δίπτωτα ρήματα	140
3	Συνδεδετικά ρήματα*	140
4	Σχηματισμός ρημάτων σε -άγω, -βάλλω	153

* Ο όρος *Συνδεδετικό ρήμα* αναφέρεται μόνο στην Εισαγωγή του Τσολάκη (σ. 11) για το ρήμα είμαι.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 22: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ**

Υλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Διαφορετική ορολογία	Τρόποι ρήματος : Αυτό που σημαίνει το ρήμα μπορεί να παρουσιάζεται 1.εξακολουθητικά, 2.στιγμιαία, 3.σαν κάτι τελειωμένο/συντελεσμένο (σ.204-205)	Ποιόν ενέργειας: Η ενέργεια/πράξη που περιγράφει το ρήμα μπορεί να είναι: 1.εξακολουθητική/επαναλαμβανόμενη, 2.συνοπτική/ στιγμιαία, 3. Συντελεσμένη (σ.131-134)
	Στιγμιαίος μέλλοντας (σ.203)	Συνοπτικός μέλλοντας (σ.134)
Διάρκεια αορίστου	Κάτι που έγινε στο παρελθόν και παρουσιάζεται σαν να έγινε σε μια στιγμή (σ.203).	Κάτι που έγινε στο παρελθόν και είχε συνοπτικό χαρακτήρα χωρίς να μας ενδιαφέρει η διάρκειά του (σ. 136).
Πίνακας των χρόνων του ρήματος και των τρόπων του/ του ποιού ενέργειας	Δεν αναφέρει τύπο για τον στιγμιαίο παροντικό χρόνο (σ.208)	Για το συνοπτικό/στιγμιαίο παρόν αναφέρει τύπο, τον οποίο τον ονομάζει <i>εξαρτημένο</i> (σ. 133-134)
Η αύξηση στον σχηματισμό των ρημάτων	Αναλύεται με βάση δύο κατηγορίες: α) ρήματα που αρχίζουν από σύμφωνο, β) ρήματα που αρχίζουν από φωνήεν (σ. 238-239)	Αναλύεται με κριτήριο αν ένας ρηματικός τύπος έχει ή δεν έχει προπαραλήγουσα (σ.136-137)
Διαφορετική θέση στην παρουσίαση της ύλης	Το υποκείμενο (σ. 192)	Αναλύεται στην ενότητα 16 (σ. 176,181)
Εγκλίσεις	Οριστική, Υποτακτική, Προστακτική, Απαρέμφατο και Μετοχή (σ.199)	Οριστική, Υποτακτική και Προστακτική (σ.141)
Σχηματισμός των εγκλίσεων της υποτακτικής και προστακτικής	Έχουν τρεις χρόνους: ενεστώτα, αόριστο και παρακείμενο (σ. 208-209)	Δεν τοποθετούνται σε χρονική βαθμίδα, αλλά είναι άχρονες εγκλίσεις (σ. 142)
Ρήμα είμαι	Χαρακτηρίζεται ως βοηθητικό ρήμα	Χαρακτηρίζεται ως ανώμαλο

	(σ.212)	ρήμα (σ.186)
Πίνακες κλίσης ρημάτων	<p>1.Όλοι οι πίνακες περιλαμβάνουν και την μετοχή του ρήματος</p> <p>2.Οι βασικοί πίνακες με τον τρόπο κλίσης των ρημάτων α΄ και β΄ συζυγίας περιλαμβάνουν το απαρέμφατο και την μετοχή του ρήματος (σ. 216-223, 230-231).</p> <p>3. Βασική ταξινομική κατηγορία είναι οι εγκλίσεις</p> <p>4.Οι τύποι της Προστακτικής και Υποτακτικής στους πίνακες κλίσης των ρημάτων είναι: Υποτακτική Ενεστώτα, Αορίστου και Παρακειμένου και Προστακτική Ενεστώτα και Αορίστου.</p> <p>5.Οι επιπλέον τύποι στον σχηματισμό ρημάτων είναι πολύ λιγότεροι στους πίνακες σε σχέση με τη νέα γραμματική. Μερικοί αναφέρονται ως υποσημείωση (π.χ. σ.232) και ως παρατήρηση στο τέλος της ενότητας (σ.236).</p>	<p>1.Κανένας πίνακας δεν περιλαμβάνει τη μετοχή του ρήματος</p> <p>2.Οι βασικοί πίνακες με τον τρόπο κλίσης των ρημάτων α΄ και β΄ συζυγίας δεν περιλαμβάνουν το απαρέμφατο και την μετοχή του ρήματος (σ. 144-152).</p> <p>3. Βασική ταξινομική κατηγορία είναι οι χρόνοι</p> <p>4.Οι τύποι της προστακτικής και Υποτακτικής στους πίνακες κλίσης των ρημάτων είναι: Υποτακτική Εξακολουθητική, Συνοπτική και Συντελεσμένη και Προστακτική Εξακολουθητική και Συνοπτική αντίστοιχα.</p> <p>5.Σχεδόν σε όλους τους πίνακες κλίσης των ρημάτων αναφέρονται διπλοί ή και τριπλοί τύποι σχηματισμού.</p>

I. Η μετοχή

Η μετοχή στη γραμματική Τσολάκη ανήκει στα κλιτά μέρη του λόγου (σ.83) ενώ στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. ανήκει και στα δύο μέρη, κλιτά και άκλιτα, ανάλογα με τον τρόπο σχηματισμού της (σ.58). Επιπλέον, αν και οι δύο γραμματικές αναφέρονται σε δύο είδη μετοχής [-ο(ώ)ντας και -μένος, -η, -ο), επιλέγουν διαφορετικά κριτήρια για την κατηγοριοποίησή της. Από τη μια, η γραμματική Τσολάκη (σ.252-254) τη χωρίζει σε ενεργητική (-οντας ή -ώντας) και παθητική (-

μένος, -η, -ο). Από την άλλη, η γραμματική Φιλιππάκη (σ.158-161) τη χωρίζει σε κλιτή (-μένος, -μένη, -μένο) και άκλιτη (-όντας, -ώντας). Τέλος, να σημειώσουμε ότι η νέα γραμματική αναφέρει ότι η άκλιτη μετοχή ονομάζεται και *γερούνδιο*.

II. Τα επιρρήματα

Στα επιρρήματα, παρατηρούμε ότι οι δύο γραμματικές κινούνται στο ίδιο πλαίσιο, ενώ οι διαφορές εντοπίζονται στον τρόπο σχηματισμού ορισμένων επιρρημάτων. Επιπλέον, την κατηγορία *παραθετικά επιρρημάτων* η νέα γραμματική την εντάσσει σε αυτή την ενότητα, ενώ η προηγούμενη γραμματική τη συμπεριλαμβάνει στα *παραθετικά των επιθέτων*. Οι παρακάτω πίνακες μας δίνουν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα σύγκρισης των περιεχομένων της ενότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΣΟΛΑΚΗ		
α/α	Ύλη	Σελ.
1	Βεβαιωτικά και αρνητικά επιρρήματα	260
2	Ορθογραφία επιρρημάτων	261
3	Πίνακας ανώμαλων παραθετικών επιρρημάτων	161

ΠΙΝΑΚΑΣ 24: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ. ΣΥΝ.		
α/α	Ύλη	Σελ.
1	Προτασιακά επιρρήματα	163
2	Επιρρήματα σε -α, -ως	164

ΠΙΝΑΚΑΣ 25: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ		
Ύλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Παραθετικά επιρρημάτων	Τα αναλύει μαζί με τα παραθετικά των επιθέτων (σ. 160-161)	Τα αναλύει στην ενότητα των επιρρημάτων (σ. 165)
Σχηματισμός παραθετικών επιρρημάτων που δεν	Τα χαρακτηρίζει ελλειπτικά παραθετικά και σχηματίζονται	Τα σχηματίζει μόνο περιφραστικά

προέρχονται από επίθετα	μονολεκτικά	κάτω → πιο κάτω
	κάτω → κατώτερα (σ.161)	(σ.166)

III. Οι προθέσεις

Στην ενότητα των προθέσεων η βασική ύλη είναι ίδια, αν και η νέα γραμματική περιλαμβάνει περισσότερα είδη. Οι διαφορές τους φαίνονται στους παρακάτω πίνακες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΣΟΛΑΚΗ		
α/α	Ύλη	Σελ.
1	«Προσαρμογές» των προθέσεων κατά τη χρήση τους στον λόγο	263

ΠΙΝΑΚΑΣ 27: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ. ΣΥΝ.		
α/α	Ύλη	Σελ.
1	Στις βασικές προθέσεις περιλαμβάνει και τις: εναντίον, εξαιτίας, έως, λόγω, μεταξύ, μέχρι, πριν, σαν.	168
2	Σύνθετη πρόθεση	168
3	Λόγιες προθέσεις	168

IV. Οι σύνδεσμοι

Οι σύνδεσμοι στη γραμματική Τσολάκη παρουσιάζονται ξεχωριστά, ενώ στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. ενώνονται σε μία ενότητα με τίτλο: «Σύνδεσμοι και μόρια». Τα βασικά σημεία σε αυτό το κομμάτι της ύλης είναι ίδια, όμως παρατηρούνται αρκετές προσθαφαιρέσεις στα είδη των συνδέσμων. Για να έχουμε, λοιπόν, μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα, κρίναμε σκόπιμο, εκτός από τους συνηθισμένους συγκριτικούς πίνακες, να αντιπαραβάλουμε συγκεντρωτικά το σύνολο των συνδέσμων των δύο γραμματικών σε έναν πίνακα. Με έντονο μαύρο χρώμα σημειώνονται οι επιπλέον σύνδεσμοι που έχει η αντίστοιχη γραμματική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 28: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΣΟΛΑΚΗ

α/α	Ύλη	Σελ.
1	Συγκεντρωτικός πίνακας συνδέσμων	264-265
2	Ασύνδετο σχήμα	266

ΠΙΝΑΚΑΣ 29: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ

Ύλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Παρατακτικοί σύνδεσμοι	Τους κατηγοριοποιεί σε συμπλεκτικούς, αντιθετικούς και διαχωριστικούς (σ.266)	Έχουν ενιαία μορφή (σ.170)
Υποτακτικοί σύνδεσμοι	Αναφέρεται στα είδη των δευτερευουσών προτάσεων που αρχίζουν με υποθετικούς συνδέσμους (σ.267-268)	Τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων αναλύονται εκτενέστερα στην ενότητα 16: «Πώς συνθέτω φράσεις και προτάσεις;» (σ.192-199)

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: ΕΙΔΗ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ

Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη
<i>Παρατακτικοί σύνδεσμοι</i>	
Συμπλεκτικοί: και (κι), ούτε, μήτε, ουδέ, μηδέ	(Χωρίς όνομα): και, (κι), ούτε
Διαχωριστικοί: ή, είτε	(Χωρίς όνομα): ή, είτε
Αντιθετικοί: μα, παρά, αλλά, όμως, ωστόσο, ενώ, αν και, μολονότι, μόνο	(Χωρίς όνομα): μα, αλλά, όμως
<i>Υποτακτικοί σύνδεσμοι</i>	
Αποτελεσματικοί: λοιπόν, άρα, ώστε, άρα, επομένως, που	Αποτελεσματικοί: που, ώστε
Ειδικοί: πως, που, ότι	Ειδικοί: πως, που, ότι
Χρονικοί: όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (να), μόλις, προτού, ώσπου, ωστόσο, όσο που, όποτε	Χρονικοί: όταν, όποτε, μόλις, πριν, αφού, μετά που, ώσπου, μέχρι που/να, ενώ, καθώς, όσο
Αιτιολογικοί: γιατί, επειδή, αφού	Αιτιολογικοί: γιατί, επειδή, αφού, διότι, μια και/που
Υποθετικοί: αν, σαν, άμα	Υποθετικοί: αν, εάν, άμα, εφόσον, είτε... είτε, εκτός (κι) αν
Διστακτικοί: μη(ν), μήπως	Ενδοιαστικοί/ διστακτικοί: μήπως, μη (ν)
Αντιστοιχούν στους αντιθετικούς παρατακτικούς συνδέσμους	Εναντιωματικοί - παραχωρητικοί: αν και, ενώ, μολονότι, κι ας, και να, και αν
-	Ερωτηματικοί: αν, μήπως
Συγκριτικός: παρά	-
Τελικοί: να, για να	-
Επεξηγηματικός: δηλαδή	-

V. Τα μόρια

Τα μόρια στη γραμματική Τσολάκη αποτελούν ξεχωριστό κεφάλαιο ενώ στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. παρουσιάζονται μαζί με τους συνδέσμους σε μία ενότητα με τίτλο: «Σύνδεσμοι και μόρια». Τα μόρια που αναφέρονται στις δύο γραμματικές είναι ίδια εκτός από τέσσερα επιπλέον που περιέχει η γραμματική Φιλιππάκη, δηλαδή τα αρνητικά *δε(ν)* και *μη(ν)* και τα μόρια *ναι* και *όχι* (σ.171).

VI. Τα επιφωνήματα

Στα επιφωνήματα η ύλη είναι όμοια. Η μόνη διαφορά που εντοπίσαμε αφορά στις κατηγορίες τους, όπου ο Τσολάκης έχει τέσσερις περισσότερες, δηλαδή *τα επιφωνήματα αβεβαιότητας, χαράς, αηδίας* και ορισμένες *εκφράσεις που χρησιμεύουν ως επιφωνήματα* (σ. 271).

B.4) Τέταρτο μέρος Φιλιππάκη κ. συν.– Εισαγωγή Τσολάκη

Το τέταρτο μέρος της γραμματικής Φιλιππάκη κ. συν. δεν έχει αντίστοιχό του στη γραμματική Τσολάκη, ωστόσο το περιεχόμενό του σχετίζεται με την *Εισαγωγή* της γραμματικής του τελευταίου. Οι τίτλοι είναι αντίστοιχα : «Συνθέτω φράσεις και προτάσεις» και «Εισαγωγή / Γενικά για το λόγο». Τα τμήματα αυτά αναφέρονται στα συντακτικά φαινόμενα και τα περιεχόμενά τους φαίνονται στις παρακάτω εικόνες.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Συνθέτω φράσεις και προτάσεις

Σύνταξη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ενότητα 16: Πώς συνθέτω φράσεις και προτάσεις;.....

16.1 Με την πρόταση συνδέω δύο φράσεις .....

16.2 Τα είδη των φράσεων .....

A Ονομαστική φράση .....

B Ρηματική φράση .....

Γ Προθετική φράση .....

Δ Επιρρηματική φράση .....

16.3 Τα είδη των προτάσεων .....

A Ξεχωρίζω τις προτάσεις με βάση τα συστατικά τους .....

A.1 Η σειρά των συστατικών της απλής πρότασης.....

B Ξεχωρίζω τις προτάσεις ανάλογα με το αν εξαρτώνται από άλλες ή όχι ..

16.4 Εξαρτημένες / δευτερεύουσες προτάσεις .....

A Ειδικές προτάσεις .....

B Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις .....

Γ Βουλητικές προτάσεις .....

Δ Ενδοιαστικές προτάσεις .....

E Αναφορικές προτάσεις .....

ΣΤ Υποθετικές προτάσεις .....

Z Χρονικές προτάσεις .....

H Αιτιολογικές προτάσεις .....

Θ Εναντιωματικές προτάσεις – παραχωρητικές προτάσεις .....

I Τελικές προτάσεις .....

ΙΑ Αποτελεσματικές ή συμπερασματικές προτάσεις .....

16.5 Ευθύς – πλάγιος λόγος .....

1. Η πρόταση .....

2. Περίοδος, ημιπερίοδος .....

Το εισαγωγικό κομμάτι της γραμματικής Τσολάκη καλύπτει 11 σελίδες του βιβλίου, είναι πολύ πιο συνοπτικό, καθότι εισαγωγικό, και έχει μόνο δύο υποενότητες. Η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. αφιερώνει ένα ολόκληρο μέρος της γραμματικής για τη σύνταξη και, όπως είναι αναμενόμενο, καλύπτει μεγαλύτερη έκταση (26 σελίδες) και έχει περισσότερες υποενότητες.

Η δομή των δύο τμημάτων παρουσιάζει αρκετές αποκλίσεις, γι' αυτό θα αναφερθούμε στο περιεχόμενο του τέταρτου μέρους της γραμματικής Φιλιππάκη κ. συν. και παράλληλα θα αντιπαραθέσουμε τις ομοιότητες και διαφορές με την *Εισαγωγή* της γραμματικής Τσολάκη.

Στο τέταρτο μέρος η γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν. ξεκινά με τον ορισμό της πρότασης *ως μιας σειράς λέξεων, η οποία περιλαμβάνει οπωσδήποτε ένα ρήμα και έχει αυτοτελές νόημα*, και αναφέρεται εκτενώς στις δύο φράσεις της πρότασης την *ονοματική* και τη *ρηματική* (σ. 176,177). Αντίστοιχα, ο Τσολάκης δίνει τον ορισμό της πρότασης, αλλά διαφοροποιημένο, καθώς την ορίζει *ως ένα σύντομο κομμάτι λόγου με απλό νόημα* (σ. 5). Επιπλέον, παρακάτω αναφέρεται πολύ περιληπτικά στις προτασιακές φράσεις, τις οποίες ονομάζει *σύνολα λέξεων*, το *ονοματικό* και το *ρηματικό* (σ. 10).

Στη συνέχεια η Φιλιππάκη κ. συν. παραθέτει μια υποενότητα με τα είδη των φράσεων (*ονοματική, ρηματική, προσθετική και επιρρηματική*), η οποία δεν υπάρχει στη γραμματική Τσολάκη.

Ακολουθούν τα είδη των προτάσεων με βάση τα συστατικά τους (*απλή, επαυξημένη, σύνθετη και ελλειπτική*) και με βάση την εξάρτησή τους από άλλες προτάσεις (*κύριες και δευτερεύουσες*). Έπειτα, αναφέρεται εκτενώς στα είδη των δευτερευουσών προτάσεων (*ειδικές, πλάγιες ερωτηματικές, βουλητικές, ενδοιαστικές, αναφορικές, υποθετικές, χρονικές, αιτιολογικές, εναντιωματικές – παραχωρητικές, τελικές και αποτελεσματικές ή συμπερασματικές*) και τελειώνει με τον *ευθύ και πλάγιο λόγο*.

Ο Τσολάκης κάνει και αυτός μία συνοπτική αναφορά στα είδη των προτάσεων με βάση τα συστατικά και την εξάρτησή τους από άλλες. Δεν περιλαμβάνει καθόλου τα είδη εξαρτημένων προτάσεων και τον *ευθύ και πλάγιο λόγο*. Ωστόσο, στην αρχή της εισαγωγής, μετά τον ορισμό της πρότασης,

κατηγοριοποιεί τις κύριες προτάσεις σε *κρίσεως, επιθυμίας, ερωτηματικές και επιφωνηματικές*, καθώς και σε *αρνητικές - καταφατικές*. Η Φιλippάκη κ. συν. δεν αναφέρει αυτή την κατηγοριοποίηση, απλώς στις κύριες προτάσεις διευκρινίζει ότι μπορεί να είναι και *ερωτηματικές* (σ.191).

Τέλος, οι ορισμοί της *περιόδου* και *ημιπεριόδου*, με τις οποίες κλείνει την *Εισαγωγή* ο Τσολάκης, δεν υπάρχουν στο τέταρτο μέρος της Φιλippάκη κ. συν. Αντί αυτών, παραθέτει ένα σχόλιο για τη δημιουργία παραγράφων και κειμένων από τις προτάσεις (σ.179) και παραπέμπει τον αναγνώστη στο πρώτο μέρος της γραμματικής, όπου αναφέρεται εκτενώς στη δημιουργία κειμένων.

Οι παραπάνω διαφοροποιήσεις φαίνονται συνοπτικά στους παρακάτω πίνακες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 31:ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ	
Ύλη	Σελ.
Είδη των φράσεων (ονοματική, ρηματική, προσθετική και επιρρηματική)	181
Είδη δευτερευουσών / εξαρτημένων προτάσεων	192
Ευθύς και πλάγιος λόγος	200

ΠΙΝΑΚΑΣ 32: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ		
Ύλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλippάκη κ.συν.
Ορισμός πρότασης	Μια σειρά λέξεων, η οποία περιλαμβάνει οπωσδήποτε ένα ρήμα και έχει αυτοτελές νόημα (σ. 176).	Ένα σύντομο κομμάτι λόγου με απλό νόημα (σ. 5).
Τμήματα πρότασης	Τα ονομάζει «Σύνολα λέξεων» και τα χωρίζει σε ονοματικό και ρηματικό (σ. 10).	Τα ονομάζει «Φράσεις πρότασης» και τις χωρίζει σε ονοματική και ρηματική (σ. 177).
Είδη (κύριων) προτάσεων	α)Κρίσης, επιθυμίας, ερωτηματικές, επιφωνηματικές β) καταφατικές και αρνητικές (σ. 6,7)	Γίνεται αναφορά ότι οι κύριες προτάσεις μπορεί να είναι και ερωτηματικές (σ.191).
Μεγαλύτερα τμήματα από την πρόταση	Ορισμός περιόδου και ημιπεριόδου (σ. 15)	Αναφορά στην παράγραφο και το κείμενο και παραπομπή στο 1 ^ο μέρος της γραμματικής (σ.179).

B.5) Πέμπτο μέρος Φιλιππάκη κ. συν. – Δεύτερο μέρος Τσολάκη

Συνεχίζοντας τη σύγκριση των μερών των δύο γραμματικών, παρατηρούμε ότι το πέμπτο μέρος της Φιλιππάκη κ. συν. αντιστοιχεί στο δεύτερο μέρος του Τσολάκη. Ο τίτλος τους είναι αντίστοιχα: «Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων» και «Οι λέξεις», έχει κοινό συστατικό τον όρο «λέξη» και αναφέρεται στο γλωσσικό επίπεδο της σημασιολογίας – σύνθεσης – παραγωγικής μορφολογίας.

Στην παρακάτω εικόνα παραθέτουμε τα περιεχόμενα των αντίστοιχων μερών στις δύο γραμματικές. Βλέπουμε ότι, όπως και σε προηγούμενα μέρη, στον Τσολάκη έχουν μια ενιαία μορφή, ενώ η Φιλιππάκη κ. συν. τα χωρίζει σε δύο ενότητες. Η πρώτη έχει τίτλο «Πώς φτιάχνω νέες λέξεις;» και η δεύτερη «Τι σημαίνουν οι λέξεις;». Οι συνολικές σελίδες των μερών είναι 29 και 12 αντίστοιχα. Τα βέλη μάς βοηθάνε να κατανοήσουμε καλύτερα την αντιστοιχία των περιεχομένων τους.

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων

Παραγωγική μορφολογία - Σύνθεση - Σημασιολογία

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

Ενότητα 17: Πώς φτιάχνω νέες λέξεις;	Ο σχηματισμός των λέξεων .....
Παραγωγική μορφολογία – Σύνθεση	Γενικά .....
17.1 Παραγωγή	Παραγωγή .....
17.2 Σύνθεση.....	Σύνθεση .....
17.3 Αρκτικόλεξα – Συντομογραφίες.....	Η σημασία των λέξεων .....
	Κυριολεξία και μεταφορά .....
Ενότητα 18: Τι σημαίνουν οι λέξεις;	Ομώνυμα .....
Οι σημασίες των λέξεων	Παράνομα .....
18.1 Κυριολεξία – Μεταφορά	Συνώνυμα .....
18.2 Συνώνυμα – Αντώνυμα (αντίθετα).....	Ταυτόσημα .....
18.3 Ομώνυμα – Παράνομα	
18.4 Πολύσημα	

Στη συνέχεια, θα δούμε, συγκριτικά, τα περιεχόμενα των δύο μερών με τη βοήθεια των παρακάτω πινάκων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 33: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΣΟΛΑΚΗ		
α/α	Ύλη	Σελ.
1	Ορισμοί: πρωτότυπη λέξη, παράγωγη λέξη, παραγωγική κατάληξη	52
2	Ορισμός: απλή λέξη	53
3	Οικογένειες λέξεων	54
4	Σύνθεση με αχώριστα μόρια	67
5	Τονισμός των σύνθετων	74
6	Παρασύνθετα	74
7	Ταυτόσημα	79
8	Πίνακας 1: Λέξεις που γράφονται ενωμένες σε μία λέξη	274
8	Πίνακας 3: Τα αχώριστα μόρια ως πρώτα συνθετικά (Επίμετρο) (ορισμένα από αυτά η Φιλιππάκη κ. συν. τα τοποθετεί στις λόγιες προθέσεις (σ. 168)	275
9	Πίνακας 4: Ονόματα που παρουσιάζουν ανωμαλία, όταν γίνονται πρώτα συνθετικά (Επίμετρο)	276
10	Πίνακας 5: Τα αριθμητικά όταν γίνονται πρώτα συνθετικά	277

ΠΙΝΑΚΑΣ 34: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ Κ. ΣΥΝ.		
α/α	Ύλη	Σελ.
1	Πολυλεκτικά σύνθετα	207
2	Αρκτικόλεξα	207
3	Τονικά παρώνυμα	211
4	Πολύσημα	211

ΠΙΝΑΚΑΣ 35: ΥΛΗ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ

Υλη	Γραμματική Τσολάκη	Γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.
Σημασίες σύνθετων λέξεων	Μόνο περιγραφικά με παραδείγματα (σ. 69)	Χρήση ορισμών και παραδειγμάτων (παρατακτικά, κτητικά, προσδιοριστικά, αντικειμενικά σύνθετα) (σ. 206)
Σχηματισμός σύνθετων λέξεων – Α΄ συνθετικό	Η Πρόθεση θεωρείται ως Α΄ συνθετικό σε σύνθετες λέξεις (σ.72)	Η Πρόθεση θεωρείται ως Α΄ συνθετικό άλλοτε σε σύνθετες και άλλοτε σε παράγωγες λέξεις (σ. 207)
Συντομογραφίες	Δεν τις αναφέρει στην ενότητα, αλλά παραθέτει τον Πίνακα 2 με Συντομογραφίες στο Επίμετρο (σ.275).	Κάνει αναφορά στην έννοια μέσα στην ενότητα με λιγότερα παραδείγματα (σ.208).

Εκτός από τις παραπάνω διαφορές, οι υπόλοιπες υποενότητες δεν παρουσιάζουν αποκλίσεις στα βασικά σημεία τους. Βέβαια, και σε αυτή την ενότητα παρατηρούμε διαφορές στην έκταση παρουσίασης των ίδιων φαινομένων από τους συγγραφείς. Για παράδειγμα, η γραμματική Τσολάκη περιλαμβάνει περισσότερες κατηγορίες για το β΄ συνθετικό των λέξεων (σ.73), αλλά η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. χρησιμοποιεί περισσότερα παραδείγματα στην κατηγορία των ομώνυμων και παρώνυμων λέξεων (σ.210). Να σημειώσουμε ότι στον Πίνακα 33, που καταγράφει την ύλη που συναντάμε μόνο στον Τσολάκη, εντάξαμε τους πίνακες των συνθετικών από το επίμετρο, καθώς θεωρούμε ότι αναφέρονται και διδάσκονται σε αυτή την ενότητα.

B.6) Επίμετρο Τσολάκη – Παραρτήματα Φιλιππάκη κ. συν.

Το *Επίμετρο* και τα *Παραρτήματα* περιλαμβάνουν πίνακες γραμματικών φαινομένων, στους οποίους παραπέμπουν τον αναγνώστη στα ανάλογα κεφάλαια του βιβλίου. Το Επίμετρο του Τσολάκη είναι εκτενέστερο και περιλαμβάνει 11 πίνακες, που καλύπτουν 17 σελίδες (σ.273-289). Από αυτούς, οι Πίνακες 1, 2, 3 και 4 αναφέρονται στο Δεύτερο μέρος του βιβλίου και οι Πίνακες 6, 7, 8, 9, 10 και 11 αντιστοιχούν στο Τρίτο μέρος. Τα Παραρτήματα της Φιλιππάκη κ. συν. καλύπτουν 4 σελίδες (σ.213-

216). Περιλαμβάνουν έναν πίνακα ανώμαλων ρημάτων, ο οποίος αναφέρεται στο Τρίτο μέρος του βιβλίου, και ένα Γλωσσάρι με τους βασικούς όρους του βιβλίου, κάτι που δεν έχει η γραμματική Τσολάκη. Τα περιεχόμενα των πινάκων από τις δύο γραμματικές δεν θα αναλυθούν περαιτέρω, καθώς αναφερθήκαμε σε αυτούς κατά τη διάρκεια της σύγκρισης των υπόλοιπων μερών των δύο βιβλίων.

11. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

11.1 Τα εξωτερικά χαρακτηριστικά

Συγκρίνοντας τις δύο γραμματικές ως προς τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά, διαπιστώσαμε ότι τα συγκεκριμένα βιβλία διακατέχονται από τελείως διαφορετική φιλοσοφία σε αυτόν τον τομέα. Από τη μια πλευρά, η γραμματική της Φιλιππάκη κ. συν. παρουσιάζει αρκετές καινοτομίες, όπως το γεγονός ότι αποτελεί την πρώτη σχολική γραμματική που γράφτηκε από συγγραφική ομάδα, καθώς και ότι για πρώτη φορά εμφανίζονται σκίτσογραφικοί χαρακτήρες, οι οποίοι παρουσιάζουν τη γλώσσα στην καθημερινή της πράξη και συνοδεύουν τον αναγνώστη στην περιήγησή του σε κάθε γραμματικό φαινόμενο (Ντίνας 2015). Ένα ακόμη θετικό στοιχείο αυτής της γραμματικής αποτελεί η γραφιστική επιμέλεια και η πολύχρωμη εικονογράφηση, που υπάρχουν σε κάθε σελίδα του βιβλίου και είναι σύμφωνες με τα πρότυπα των παιδαγωγικών γραμματικών που ισχύουν διεθνώς (Ιορδανίδου 2010). Ο πλούτος των έγχρωμων σχεδίων, εικόνων και πινάκων αποτελεί ερέθισμα για τον μαθητή, ο οποίος παρακινείται να ξεφυλλίσει και να περιεργαστεί το βιβλίο. Τέλος, η χρήση διαφόρων χρωμάτων στους τίτλους και τα πλαίσια, αλλά και η επιλογή της κατάλληλης γραμματοσειράς θεωρούμε ότι βοηθούν αποτελεσματικά, ώστε ο μαθητής να εστιάσει την προσοχή του στα σημαντικά σημεία της ύλης, τον διευκολύνουν στον διαχωρισμό των μερών της κάθε ενότητας και ταυτόχρονα δημιουργούν ένα πιο ελκυστικό περιβάλλον. Από την άλλη πλευρά, η γραμματική του Τσολάκη δίνει την εικόνα ενός σοβαρού εγχειριδίου γραμματικής, το οποίο θα μπορούσε να απευθύνεται σε ένα μεγαλύτερο, ηλικιακά, αναγνωστικό κοινό. Αν και ο ίδιος ο συγγραφέας στις σκέψεις του για την εικόνα του εγχειριδίου της γραμματικής γράφει πως: *«Το νέο βιβλίο πρέπει να λειτουργεί και αισθητικά· είναι καιρός να αποβάλουν τα βιβλία αυτού του είδους τον αυστηρό και μεσαιωνικό χαρακτήρα»* (Τσολάκης 1995, σ.33), τελικά, όπως διαπιστώσαμε, η γραμματική του, στο σύνολό της, διακατέχεται από μία λιτή

γραφιστική επιμέλεια με έλλειψη χρωμάτων, παντελή απουσία εικονογράφησης, ενώ χρησιμοποιεί διαρκώς μία μικρού μεγέθους και μονότονη γραμματοσειρά. Βέβαια, πρέπει να ληφθεί υπόψη και η χρονική απόσταση που χωρίζει τη συγγραφή των δύο γραμματικών, καθώς σε όλο αυτό το διάστημα η τυπογραφία προόδευσε, γεγονός που αξιοποίησε η νέα γραμματική. Έτσι, τα στοιχεία αυτά τοποθετούν τη γραμματική Τσολάκη, αναπόφευκτα, σε υποδεέστερη θέση έναντι της γραμματικής Φιλιππάκη κ. συν. όσον αφορά στα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά.

11.2 Τα περιεχόμενα

Σχετικά με τα περιεχόμενα, είδαμε ότι η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. εισάγει πιο ομαλά τον αναγνώστη στα μέρη του βιβλίου, καθώς ξεκινά με έναν σύντομο *Πρόλογο*, όπου τον προϋδεάζει για το τι θα επακολουθήσει, και αμέσως μετά τοποθετεί αναλυτικά τα *Περιεχόμενα*, βοηθώντας με αυτόν τον τρόπο τον μαθητή να βρει εύκολα και γρήγορα αυτό που ψάχνει, μόλις ανοίξει το εγχειρίδιο. Η γραμματική Τσολάκη, από την πλευρά της, ξεκινά απότομα με την αναλυτική παρουσίαση των φαινομένων, καθώς απουσιάζει κάποιος πρόλογος. Επιπλέον, τα *Περιεχόμενα*, με την μονολεκτική παράθεση των τίτλων των επιμέρους μερών, βρίσκονται στο τέλος του εγχειριδίου, ενώ θα μπορούσαν να τοποθετηθούν στην αρχή του βιβλίου, προϋδεάζοντας ενδεικτικά τον μαθητή για το περιεχόμενο των σελίδων που έπονται. Όσον αφορά στα βασικά μέρη των δύο βιβλίων, διαπιστώσαμε ότι η νέα γραμματική περιλαμβάνει δύο περισσότερα μέρη σε σχέση με την προηγούμενη, δηλαδή προσθέτει δύο κεφάλαια, που καλύπτουν τα επίπεδα της *πραγματολογίας* και της *κειμενογλωσσολογίας* (1^ο μέρος) και το επίπεδο της *σύνταξης* (4^ο μέρος). Μάλιστα, το 1^ο μέρος εισάγεται για πρώτη φορά σε εγχειρίδιο ελληνικής σχολικής γραμματικής (Γεωργιαφέντης κ. συν. 2011, σ. 77). Η διαφορά αυτή αντικατοπτρίζει το πέρασμα από τις παραδοσιακού τύπου γραμματικές στις γραμματικές που ακολουθούν τις απόψεις της σύγχρονης γλωσσολογίας για τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. Σχετικά με τους τίτλους των περιεχομένων, είδαμε ότι στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. χρησιμοποιούνται ρήματα σε α' πρόσωπο ενεστώτα οριστικής (*Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων, Μιλώ και γράφω* κλπ.), με αποτέλεσμα να εντάσσεται ο μαθητής σε ένα πιο συμμετοχικό περιβάλλον. Αντίθετα, στη γραμματική Τσολάκη οι τίτλοι είναι μονολεκτικοί, καθώς χρησιμοποιούν μόνο ουσιαστικά (*Οι τύποι, Οι λέξεις* κλπ.), αφήνοντας έτσι τον μαθητή αμέτοχο. Τέλος, ο χωρισμός των μερών της νέας γραμματικής σε ενότητες με επιμέρους τίτλους και/ή ερωτήσεις (π.χ. *Πώς συνθέτω*

φράσεις και προτάσεις;) έναντι της απλής παράθεσης των περιεχομένων στην προηγούμενη γραμματική (π.χ. Η πρόταση), συμβάλλει θετικά στην οργάνωση της ύλης και στην ευκολότερη κατανόηση των περιεχομένων. Μετά από τα παραπάνω, αντιλαμβανόμαστε ότι και στο επίπεδο των περιεχομένων η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. παρουσιάζει ένα αρτιότερο αποτέλεσμα, πλησιέστερο στις «απαιτήσεις» της παιδικής ηλικίας και στα δεδομένα της σύγχρονης γλωσσολογικής επιστήμης.

11.3 Τα κείμενα

Όπως διαπιστώσαμε, τα κείμενα και στις δύο γραμματικές επιτελούν τον ίδιο ρόλο. Βρίσκονται στην αρχή κάθε γραμματικού φαινομένου και πολλές φορές μέσα στις ασκήσεις. Όσον αφορά στο πλήθος τους, η γραμματική Τσολάκη έχει πολύ περισσότερα κείμενα στις ασκήσεις της (21 έναντι 3 στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν.), ενώ στο σύνολο υπερτερούν τα κείμενα της γραμματικής Φιλιππάκη κ. συν. (103 έναντι 69 στη γραμματική Τσολάκη). Το σημαντικό, πάντως, είναι ότι και οι δύο γραμματικές τα χρησιμοποιούν χωρίς περιορισμούς, καθώς μέσω αυτών αναδεικνύονται τα γραμματικά φαινόμενα και οι μαθητές κατανοούν καλύτερα τη χρήση τους. Προχωρώντας στην καταγραφή του είδους των κειμένων, διαπιστώσαμε σημαντικές διαφορές, οι οποίες φανερώνουν τη διαφορετική φιλοσοφία των δύο γραμματικών. Η γραμματική Τσολάκη χρησιμοποιεί στη συντριπτική της πλειοψηφία λογοτεχνικά κείμενα, Ελλήνων συγγραφέων, πλην ενός ξένου. Αν και ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η επιλογή των κειμένων μιας γραμματικής πρέπει να γίνεται από κάθε μορφή «ζέοντος λόγου» (Τσολάκης 1995, σ. 55), η χρήση σχεδόν αποκλειστικά λογοτεχνικών κειμένων στο εγχειρίδιό του, του προσδίδει χαρακτήρα παραδοσιακής γραμματικής, η οποία υποστηρίζει την ανωτερότητα της λογοτεχνικής γλώσσας και του γραπτού λόγου γενικότερα. Επιπλέον, θα συμφωνήσουμε με τους Ξανθόπουλο & Ντίνα (2011) ότι η επιλογή αυτού του κειμενικού είδους εξηγείται ιστορικά, καθώς η συγγραφή της τοποθετείται λίγο μετά την καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας. Επομένως, οι συγκεκριμένες λογοτεχνικές επιλογές θυμίζουν ότι «η γλώσσα του λαού» μπορεί να παράγει πολιτισμό και λογοτεχνία. Αντίθετα με αυτή τη φιλοσοφία κινείται η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν., η οποία χρησιμοποιεί ως επί το πλείστον κείμενα από τον προφορικό λόγο, δηλαδή θεατρικούς διαλόγους και μονολόγους. Η επιλογή αυτή δεν είναι τυχαία, καθώς οι ίδιοι οι συγγραφείς στον πρόλόγό τους, αλλά και σε άρθρα τους, έχουν ξεκαθαρίσει ότι δίνουν προτεραιότητα στη μελέτη και τη χρήση του προφορικού λόγου έναντι του γραπτού, όπως

επιτάσσουν οι αρχές της σύγχρονης ανάλυσης της γλώσσας (Φιλιππάκη κ. συν. 2011 σ. 5, Γεωργιαφέντης κ. συν. 2011, σ.78). Αξιοσημείωτο είναι ότι εκτός από τους θεατρικούς διαλόγους χρησιμοποιούνται και διάφορα άλλα είδη, όπως διαφημίσεις, ανακοινώσεις και αποσπάσματα από ειδήσεις, γεγονός που δείχνει ότι, τελικά, η νέα γραμματική πέτυχε σε μεγαλύτερο βαθμό την ποικιλία κειμενικών ειδών, στην οποία στόχευε και ο Τσολάκης. Μάλιστα, όπως διαπιστώσαμε, σχεδόν όλα τα κείμενα είναι ενταγμένα σε εικονογραφικό περιβάλλον, αντίστοιχο του περιεχομένου τους, γεγονός που τα καθιστά πιο ελκυστικά στα παιδιά, ενώ, ταυτόχρονα, τα βοηθά να αντιληφθούν άμεσα το είδος τους. Αυτό το χαρακτηριστικό απουσιάζει από τον Τσολάκη, του οποίου τα κείμενα δεν είναι ενταγμένα σε κανένα πλαίσιο, παρόλο που υποστηρίζει ότι το σχήμα, το σχέδιο, το χρώμα και η εικόνα κάνουν πάντοτε συμπαθητικό και το πιο ουδέτερο κείμενο (Τσολάκης 1995, σ.33). Τέλος, πρέπει να αναφέρουμε πως η αριθμητική υπεροχή των κειμένων του προφορικού λόγου στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. δε σημαίνει ότι αγνόησε τα γραπτά και, ιδίως, τα λογοτεχνικά κείμενα. Από την καταμέτρηση, είδαμε ότι το λογοτεχνικό είδος έρχεται δεύτερο, μετά τους θεατρικούς διαλόγους, και εκπροσωπείται αποκλειστικά από Έλληνες συγγραφείς. Εν κατακλείδι, η αδιαμφισβήτητη ποικιλία των κειμενικών ειδών της νέας γραμματικής σε σχέση με την προηγούμενη φανερώνει την προσπάθεια της πρώτης για μια πιο επικοινωνιακή και λειτουργική χρήση της γλώσσας και τη δυσκολία της δεύτερης να το καταφέρει, παρά της αρχικές δηλώσεις του συγγραφέα.

11.4 Οι ασκήσεις/δραστηριότητες

Μελετώντας τις ασκήσεις/δραστηριότητες των δύο γραμματικών διαπιστώσαμε ότι η γραμματική Τσολάκη ακολουθεί το πρότυπο της δομιστικής γραμματικής, καθώς χρησιμοποιεί μία πληθώρα ασκήσεων, οι οποίες είναι όλες κλειστού τύπου, δίνουν έμφαση στην πρόταση και καλύπτουν, κυρίως, τον μορφολογικό τομέα της γλώσσας. Στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. οι ασκήσεις, αν και παρουσιάζουν αρκετά κοινά στοιχεία με αυτές της γραμματικής Τσολάκη, χαρακτηρίζονται από μία επικοινωνιακή διάσταση και στρέφονται από την πρόταση στο κείμενο. Έτσι, παρόλο που οι περισσότερες είναι κλειστού τύπου και καλύπτουν τον τομέα της μορφολογίας, σε ορισμένα σημεία δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να αναλάβουν περισσότερο ενεργητικούς ρόλους και να κινηθούν δημιουργικά και παραγωγικά (Ντίνας 2015), καθώς τους καλούν να αναζητήσουν κείμενα σε πηγές εκτός βιβλίου και να γράψουν

παραγράφους και ιστορίες. Επιπλέον, η χρήση του α΄ προσώπου ενεστώτα οριστικής στην εκφώνηση των ασκήσεων της γραμματικής Φιλιππάκη κ. συν. αποτελεί μία περισσότερο συμμετοχική επιλογή σε σχέση με τη χρήση της προστακτικής και υποτακτικής έγκλισης, που χρησιμοποιούνται στην προηγούμενη γραμματική. Τέλος, στην καινούρια γραμματική η επιλογή μιας γραμματοσειράς που παραπέμπει στον ανθρώπινο γραφικό χαρακτήρα και η παρουσία εικόνων και ηρώων σε ορισμένες ασκήσεις ελκύει το ενδιαφέρον των παιδιών και δρα προσθετικά στην κατανόηση των νοημάτων, σε αντίθεση με την προηγούμενη γραμματική, από την οποία απουσιάζει κάθε μορφή ελκυστικού πλαισίου.

11.5 Τα γραμματικά φαινόμενα

- Πραγματολογία - Σύνταξη

Συγκρίνοντας ένα προς ένα τα μέρη των δύο γραμματικών διαπιστώσαμε ότι η καινούρια γραμματική περιέχει δύο επιπλέον μέρη, το 1^ο «Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω» και το 4^ο «Συνθέτω φράσεις και προτάσεις». Όσον αφορά στο πρώτο μέρος, αναπτύσσει ορισμένα πραγματολογικά ζητήματα της γλώσσας, γεγονός που παρατηρείται για πρώτη φορά στην ιστορία της ελληνικής σχολικής γραμματικής (Χατζηλουκά & Ιορδανίδου 2010, σ. 665-666). Έννοιες και φαινόμενα όπως λεκτικές πράξεις, είδη κειμένων, κειμενικοί δείκτες και επίπεδα ύφους, που αναπτύσσονται στην ενότητα, αναδεικνύουν την επικοινωνιακή – κειμενοκεντρική διάσταση της νέας γραμματικής, στόχος της οποίας είναι η επικοινωνιακή - και όχι μόνο η γλωσσική-επάρκεια των μαθητών (Καβουκόπουλος κ. συν. 2010α, σ. 98-99). Η προσπάθεια της γραμματικής για την απόκτηση των δεξιοτήτων που συμβάλλουν στην καλλιέργεια μιας συνειδητής γνώσης και χρήσης του γλωσσικού συστήματος εκ μέρους των μαθητών εντοπίζεται και σε άλλο σημείο της ύλης. Συγκεκριμένα, η αναφορά της στα προτασιακά επιρρήματα στο 3^ο μέρος, σε συνδυασμό με τα κειμενικά επιρρήματα του 1^{ου} μέρους, καλλιεργούν στους μαθητές τη δυνατότητα να σχολιάζουν τα μηνύματα που εκφέρουν, εστιάζοντας κάθε φορά σε διαφορετικές πτυχές της επικοινωνιακής διαδικασίας (Οικονομάκου 2011).

Σχετικά με το 4^ο μέρος, η εισαγωγή μίας ενότητας εξολοκλήρου αφιερωμένης στη σύνταξη, φανερώνει την επιρροή της νέας γραμματικής από τη θεωρία του Chomsky για τη σημασία της μελέτης του συντακτικού. Πριν την έκδοση της νέας γραμματικής γινόταν διάκριση ανάμεσα στη γραμματική και το συντακτικό, τα οποία

αντιστοιχούσαν σε ξεχωριστά εγχειρίδια (το συντακτικό διδασκόταν στο γυμνάσιο). Βέβαια, όπως αναφέραμε στην ανάλυση των συγκριτικών μας αποτελεσμάτων, ο Τσολάκης είχε εισαγάγει στη γραμματική του στοιχεία σύνταξης, κυρίως στο εισαγωγικό μέρος και ελάχιστα στο τρίτο. Όπως ισχυριζόταν ο ίδιος, «*οι γραμματικές μορφές των λέξεων και οι συντακτικές δομές του λόγου ... συναποτελούν τη γλώσσα· δεν είναι, λοιπόν, σωστό να αποσυνθέτονται ...*» (Τσολάκης 1995, σ. 31). Αυτό είναι πολύ σημαντικό, καθώς δείχνει ότι η επιρροή του Chomsky είχε αρχίσει ήδη από εκείνη την εποχή. Ωστόσο, η επιλογή της νέας γραμματικής να αναλύσει το συντακτικό συγκεντρωτικά σε μία ενότητα, έναντι της αποσπασματικής και περιορισμένης αναφοράς σε αυτό από την γραμματική Τσολάκη, προσδίδει στο φαινόμενο μία πιο ολοκληρωμένη και οργανωμένη μορφή.

- Φωνητική - Φωνολογία

Μελετώντας τα αποτελέσματα της σύγκρισης των μερών των δύο γραμματικών, που ασχολούνται με θέματα φωνητικής – φωνολογίας (1^ο μέρος Τσολάκη και 2^ο μέρος Φιλιππάκη κ. συν.), είδαμε την ξεκάθαρη υπεροχή του προφορικού λόγου που εμπεριέχεται στη νέα γραμματική. Η ιδιαίτερη έμφαση στην προφορική μορφή της γλώσσας από τη νέα γραμματική φαίνεται στα εξής σημεία:

- ✓ Κάνει ευδιάκριτη τη διαφορά ανάμεσα στους φθόγγους και τα γράμματα, προτάσσοντας τη διδασκαλία των φθόγγων. Μάλιστα, μέσω μιας υποσημείωσης (σ. 34), αναφέρεται στην έννοια των φωνημάτων, την οποία τοποθετεί και στο γλωσσάρι, καθώς και στην ύπαρξη του Διεθνούς Φωνητικού Αλφάβητου, που χρησιμοποιείται από τους επιστήμονες για την αναπαράσταση των φθόγγων. Έτσι εξηγείται και η επιλογή της συγκεκριμένης γραμματοσειράς για τους φθόγγους, η οποία παραπέμπει στα σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού Αλφάβητου.
- ✓ Αμέσως μετά την παρουσίαση των φθόγγων, τους χωρίζει σε φωνήεντα και σύμφωνα, τα οποία ορίζονται με βάση τον τρόπο προφοράς τους και αναφέρεται στις κατηγορίες των συμφώνων ανάλογα με την ηχηρότητά τους.
- ✓ Με τον πίνακα αντιστοιχίας φθόγγων και γραμμάτων και την αντίστοιχη άσκηση (σ. 40-41) ξεκαθαρίζει στους μαθητές ότι οι λέξεις στον προφορικό λόγο αποτελούνται από φθόγγους.

- ✓ Κάνει λόγο για απαλοιφή φωνήεντος, φαινόμενο που αντιστοιχεί στα πέντε πάθη φωνηέντων του Τσολάκη. Κατά τους ίδιους τους συγγραφείς (Γεωργιαφέντης κ. συν. 2011, σ. 79-81), η αναγνώριση διαφορετικών γραμματικών φαινομένων δεν είναι γλωσσολογικά σωστή, καθώς το αποτέλεσμα των διαδικασιών είναι το ίδιο, δηλαδή η απαλοιφή ενός φωνήεντος. Επιπλέον, όταν αναφέρονται στο φωνήεν που αποβάλλεται, το κριτήριο δεν είναι η θέση του, πρώτο ή δεύτερο από τα γειτονικά φωνήεντα σε γραμμική σειρά, αλλά η ηχηρότητά του.

Όσον αφορά στη γραμματική Τσολάκη, φαίνεται ότι και ο ίδιος δίνει αξία στον προφορικό λόγο, καθώς ξεκινά με την παρουσίαση των φθόγγων. Ωστόσο, η συνέχεια της παρουσίασης των φαινομένων φανερώνει ότι προσδίδει μεγαλύτερη βαρύτητα στα γράμματα και, άρα, στον γραπτό λόγο. Έτσι εξηγούνται οι διαφοροποιήσεις που εντοπίσαμε στον ορισμό των φωνηέντων και των συμφώνων, ο οποίος γίνεται με βάση την ικανότητα ή μη των φθόγγων να δημιουργήσουν μόνοι τους μια συλλαβή, αλλά και στο πλήθος τους, το οποίο αντιστοιχεί στα φωνηεντικά - συμφωνικά γράμματα και όχι στους φωνηεντικούς - συμφωνικούς φθόγγους, στους οποίους, κανονικά, πρέπει να προσδίδονται ο όρος *φωνήεν* και *σύμφωνο* αντίστοιχα. Επιπλέον, η διεξοδική αναφορά που κάνει στα πάθη των φθόγγων και την κατηγοριοποίησή τους είναι χαρακτηριστικό στοιχείο της παραδοσιακής γραμματικής, καθώς προσεγγίζει το φαινόμενο με βάση τα γράμματα, ενώ η νέα γραμματική με βάση τους φθόγγους, στηριζόμενη στις σύγχρονες αρχές για την ανάλυση της γλώσσας, όπως αναφέραμε παραπάνω.

Σχετικά με τον διαφορετικό αριθμό των φθόγγων, που παρατηρήσαμε στις δύο γραμματικές (25 στου Τσολάκη και 23 στη Φιλιππάκη κ. συν.), μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η νέα γραμματική υποστηρίζει την άποψη μεγάλης μερίδας σύγχρονων γλωσσολόγων ότι τα *τσ* και *τζ* δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως φθόγγοι, γιατί δεν έχουν μονοφθογγικό χαρακτήρα, αλλά αποτελούν συνδυασμό των φθόγγων [τ] – [σ] και [τ] – [ζ] αντίστοιχα. Ίσως σε αυτό το σημείο να ήταν χρήσιμη μία υποσημείωση που να ενημερώνει τον αναγνώστη ότι, σύμφωνα με ορισμένες περιγραφές του φωνολογικού συστήματος της γλώσσας, στους φθόγγους περιλαμβάνονται και τα *τσ*, *τζ*.

Τέλος, η διαφοροποίηση που εντοπίσαμε στον κανόνα για το τελικό -ν στη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν., οφείλεται στην απόφαση που έλαβε ειδική επιτροπή, η οποία συγκροτήθηκε κατά τη διάρκεια συγγραφής της Γραμματικής του Δημοτικού και του Γυμνασίου. Η επιτροπή, που αποτελούνταν από γλωσσολόγους, τους συγγραφείς και τους υπεύθυνους των εγχειριδίων, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα σύγχρονων ερευνών για το θέμα αυτό, αλλά και την ίδια την πραγματικότητα που παρατηρείται στον δημόσιο γραπτό λόγο κατέληξε στη διαμόρφωση του νέου κανόνα (Χατζησαββίδης 2009, σ.682-683).

- Ρηματική μορφολογία και εγκλίσεις

Στο θέμα της ρηματικής μορφολογίας διαπιστώσαμε ότι η γραμματική Τσολάκη ακολουθεί την παραδοσιακή προσέγγιση, καθώς παρουσιάζει τους χρόνους με τις εγκλίσεις τους, δίνοντας σχετική προτεραιότητα στη χρονική διάσταση του ρηματικού συστήματος. Σε αυτό το θέμα η νέα γραμματική καινοτομεί, καθώς προβάλλει περισσότερο τις διακρίσεις μεταξύ των εγκλίσεων και συνακόλουθα μεταξύ των σημασιολογικών λειτουργιών που εκφράζει η καθεμιά τους (Καβουκόπουλος 2015). Επιπλέον, η νέα γραμματική, ακολουθώντας τις σύγχρονες γλωσσολογικές μελέτες, κάνει ξεκάθαρο τον διαχωρισμό των χρονικών βαθμίδων του ρήματος από τον τρόπο παρουσίασης της ενέργειας που δηλώνει αυτό, εισάγοντας τον όρο *ποιόν ενέργειας* (*εξακολουθητικό/επαναλαμβανόμενο – συνοπτικό/στιγμιαίο – συντελεσμένο*). Βέβαια, η διάκριση αυτή υπάρχει και στην προηγούμενη γραμματική με τον όρο *τρόποι του ρήματος*, χωρίς ωστόσο να αξιοποιείται περισσότερο, κάτι που πετυχαίνει το νέο εγχειρίδιο. Έτσι, με το *ποιόν ενέργειας* η Φιλιππάκη κ. συν. κάνει πιο εύκολη την περιγραφή του σχηματισμού της υποτακτικής και προστακτικής έγκλισης, αφού βασίζεται στους τρεις τύπους αυτού, σε αντίθεση με τον Τσολάκη, που στηρίζεται στις χρονικές βαθμίδες. Η «απελευθέρωση» των συγκεκριμένων εγκλίσεων από τα στεγανά καλούπια των χρόνων φαίνεται να λειτουργεί προσθετικά στην κατανόησή τους από τους μαθητές, αν σκεφτεί κανείς ότι οι συγκεκριμένες εγκλίσεις περιγράφουν πράξεις όχι ως γεγονότα που τοποθετούνται σε χρονικά σημεία, αλλά ως επιθυμητές εκβάσεις ή απαιτήσεις (π.χ. η φράση *Θέλω να φτιάξω ένα κέικ*, αν και αναφέρεται σε μια μελλοντική επιθυμία, η γραμματική Τσολάκη την κατατάσσει στην υποτακτική αορίστου, γεγονός που αντίκειται στη γλωσσική διαίσθηση του μαθητή). Επιπλέον, με την εισαγωγή και ερμηνεία της λειτουργίας του *εξαρτημένου τύπου* (*γράφω, -εις, -ει...*), που χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό των

παραπάνω εγκλίσεων και ορισμένων ρηματικών χρόνων, καλύπτει άλλη μία ανεπάρκεια της προηγούμενης γραμματικής, η οποία περιορίζεται σε μια μορφή αυτού, το άκλιτο *απαρέμφατο*, που χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό των συντελεσμένων χρόνων του ρήματος.

Όσον αφορά στον διαφορετικό τρόπο παρουσίασης της μετοχής στις δύο γραμματικές, παρατηρήσαμε ότι ενώ η γραμματική Τσολάκη την περιλαμβάνει στις εγκλίσεις του ρήματος, την κατηγοριοποιεί με βάση τη φωνή και την εντάσσει σε χρονική βαθμίδα, η γραμματική Φιλιππάκη αποφεύγει την κατηγοριοποίησή της με ρηματικά χαρακτηριστικά και αρκείται στον διαχωρισμό με βάση την κλίση της (κλιτή – άκλιτη). Θεωρούμε ότι η νέα κατηγοριοποίηση της μετοχής με βάση την κλίση της δίνει μια πιο σαφή εικόνα για τη λειτουργία της μετοχής³, η οποία όμως «θολώνει» με την εμφάνιση του αγγλικού όρου *γερούνδιο* ως εναλλακτικού ονόματος της άκλιτης μετοχής, που αφήνει μετέωρο τον μαθητή και δε λειτουργεί προσθετικά στην κατανόησή της.

- Κλιτική πολυτυπία

Συγκρίνοντας τα μέρη του λόγου στις δύο γραμματικές παρατηρήσαμε αρκετές διαφορές στις πολυτυπίες των κλίσεων. Διαπιστώσαμε ότι η γραμματική Τσολάκη περιλαμβάνει μερικές διπλοτυπίες στους κλιτικούς πίνακες ή τις αναφέρει ως σημείωση στο τέλος της παρουσίασης των φαινομένων, υποβιβάζοντας έτσι την αξία τους. Το ίδιο περιορισμένες είναι οι επισημάνσεις των διαφοροποιήσεων λόγω ύφους. Περιορίζεται, δηλαδή, σε μία φειδωλή ανάλυση της ποικιλίας και της υφολογικής διαφοροποίησης των τύπων. Αυτή η στάση μπορεί να εξηγηθεί ιστορικά, καθώς την περίοδο συγγραφής της οι διενέξεις γύρω από το γλωσσικό ζήτημα επέβαλαν την οριοθέτηση της δημοτικής *«απέναντι στις καθαρευουσιάνικες χρήσεις και γενικότερα τις παντοειδείς επιμειξίες»* (Καβουκόπουλος κ. συν. 2011, σ. 17). Σε αντίθεση με αυτή την παράδοση της κανονιστικής μονοτυπίας, η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. περιγράφει πιο συστηματικά και δίνει μια πληρέστερη εικόνα των πολυτυπιών. Αυτό φαίνεται

---

³ Για μια πιο ολοκληρωμένη ανάπτυξη της λειτουργίας της μετοχής παραπέμπουμε στο άρθρο του Θανάση Νάκα (2009) καθώς η ανάλυση της λειτουργίας της στην παρούσα φάση αποκλίνει από το θέμα της έρευνάς μας.

α) από τις διπλοτυπίες που αναφέρει στους κλιτικούς πίνακες των ουσιαστικών και των ρημάτων (π.χ. Πίνακας 14, 16)

β) από τις αναφορές σε επίσημο και ανεπίσημο ύφος που βρίσκονται διάσπαρτες στην ανάλυση των γραμματικών φαινομένων (π.χ. Πίνακας 13,15,24) και

γ) από την περιγραφή λόγιων σχηματισμών, που προέρχονται είτε απευθείας από την αρχαία ελληνική είτε από την καθαρεύουσα (π.χ. Πίνακας 15, 27).

Έτσι, με την προβολή της γλωσσικής ποικιλίας, η νέα γραμματική καταφέρνει να εναρμονιστεί με τους στόχους της επικοινωνιακής – κειμενοκεντρικής προσέγγισης στη διδασκαλία της γλώσσας, καθώς οι μαθητές συνειδητοποιούν «τις λειτουργίες της γραμματικής πολυτυπίας, που συνεπιφέρουν μια προσαρμοστικότητα της γλώσσας στις περιστάσεις του λόγου» (Καβουκόπουλος 2015).

- Οι ορισμοί, τα παραδείγματα και οι κατηγοριοποιήσεις των φαινομένων

Κατά τη διάρκεια της σύγκρισης των γραμματικών φαινομένων παρατηρήσαμε ορισμένες διαφορές στο πλήθος των ορισμών που παραθέτουν οι δύο γραμματικές, στον αριθμό των κατηγοριών ή παραδειγμάτων διαφόρων φαινομένων και στο είδος της κατηγοριοποίησης αυτών. Για παράδειγμα, η γραμματική Τσολάκη έχει περισσότερους ορισμούς στην παρουσίαση των φθόγγων και των γραμμάτων (Πίνακας 8), στα ουσιαστικά (Πίνακας 12) και τα ρήματα (Πίνακας 20), ενώ αναφέρει περισσότερες κατηγορίες και παραδείγματα στα ανώμαλα ουσιαστικά (Πίνακας 14), στα αριθμητικά (Πίνακας 19), στα επιφωνήματα και στον σχηματισμό των λέξεων (Πίνακας 33). Από την άλλη πλευρά η γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. έχει περισσότερα παραδείγματα ανώμαλων ρημάτων (*Επίμετρο/Παραρτήματα*), αναφέρει περισσότερους ορισμούς στον σχηματισμό των λέξεων (Πίνακας 35) και περιλαμβάνει περισσότερα μόρια σε σχέση με τη γραμματική Τσολάκη. Ακόμη, στην περίπτωση των συνδέσμων (Πίνακας 30) παρατηρήθηκαν ισόρροπες προσθαφαιρέσεις παραδειγμάτων στις επιμέρους κατηγορίες τους, ενώ σε άλλα γραμματικά φαινόμενα εντοπίστηκαν διαφοροποιήσεις ως προς την κατηγοριοποίηση αυτών. Για παράδειγμα, πολλές περιπτώσεις ανώμαλων ουσιαστικών και επιθέτων της προηγούμενης γραμματικής η νέα γραμματική τις εντάσσει στη γενική κατηγορία και ορισμένες φορές με λιγότερα παραδείγματα κλίσεων (Πίνακες 14,16). Αν δούμε τις παραπάνω αναφορές συγκεντρωτικά, θα διαπιστώσαμε ότι η γραμματική Τσολάκη

αναφέρει μεγαλύτερο πλήθος ορισμών, παραδειγμάτων και κατηγοριών των γραμματικών φαινομένων σε σχέση με τη γραμματική Φιλιππάκη κ. συν. Αυτές οι επιλογές αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα της παραδοσιακής / ρυθμιστικής γραμματικής, η οποία δίνει βαρύτητα στην αναλυτική παρουσίαση των φαινομένων με τη χρήση πινάκων, παραδειγμάτων και παρατηρήσεων, ενώ η νέα γραμματική παρουσιάζει μια πιο ευσύνοπτη μορφή της ύλης, εκθέτοντας τους απολύτως απαραίτητους κανόνες και τα αντίστοιχα παραδείγματα στην παρουσίαση των γραμματικών φαινομένων. Βέβαια, πρέπει να πούμε πως η «πληθωρικότητα» του Τσολάκη σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. στους Πίνακες 1, 2, 7 του Επίμετρου) λειτουργεί βοηθητικά για τον μαθητή, ο οποίος μπορεί να πάρει απάντηση στον προβληματισμό του. Βλέποντας, όμως, συνολικά την αναλυτική παρουσίαση των φαινομένων της, θεωρούμε ότι αυτή θα άρμοζε περισσότερο σε ένα εκπαιδευτικό βοήθημα παρά σε ένα εγχειρίδιο γραμματικής για μαθητή του δημοτικού, στον οποίο θα δοθεί η ευκαιρία να γνωρίσει τη γραμματική ύλη σε μεγαλύτερο βάθος στις μετέπειτα γυμνασιακές τάξεις.

Γ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά την ολοκλήρωση της συγκριτικής μας έρευνας, συμπεραίνουμε πως οι δύο γραμματικές με τις επιλογές τους εφαρμόζουν διαφορετικές προσεγγίσεις για τη διδασκαλία της δομής της γλώσσας. Από τη μια, η γραμματική του Χρ. Τσολάκη διακατέχεται από έναν παραδοσιακό και δομιστικό χαρακτήρα. Ο συγγραφέας της, παρόλο που είχε αντιληφθεί την εμφάνιση των νέων γλωσσοδιδακτικών πρακτικών και την ανάγκη ένταξής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, εν τέλει διστάζει να τις εισαγάγει στη γραμματική του και περιορίζεται σε ορισμένα ψήγματα αυτών, που βρίσκονται διάσπαρτα στην ύλη του εγχειριδίου. Έτσι, η γραμματική διδασκαλία προσεγγίζεται αποσπασματικά και δεν προσφέρεται μία ολοκληρωμένη σύλληψη του γλωσσικού συστήματος στον μαθητή. Από την άλλη, η γραμματική της Ει. Φιλιππάκη και των συνεργατών της υιοθετεί περισσότερο επικοινωνιακές και λειτουργικές προσεγγίσεις και στρέφεται στην κατεύθυνση της κειμενοκεντρικής διδασκαλίας της δομής της γλώσσας. Με τις επιλογές της, λοιπόν, καταφέρνει να ενσωματώσει στη γραμματική ύλη τα νέα επιστημονικά δεδομένα στον χώρο των γλωσσοδιδακτικών μεθόδων διδασκαλίας. Παράλληλα, με την αποδοχή και διατήρηση σε ορισμένα σημεία των θέσεων της παραδοσιακής γραμματικής, εξισορροπεί την επιστημονική ορθότητα με τη σημερινή σχολική παράδοση και πραγματικότητα, παρουσιάζοντας ένα εγχειρίδιο εφάμιλλο των αντίστοιχων σύγχρονων σχολικών γραμματικών των προηγμένων χωρών.

Τελικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως η γραμματική του Χρ. Τσολάκη δίνοντας βαρύτητα στην πρόταση και στα επιμέρους συστατικά της γλώσσας αποτελεί μία «Γραμματική των μερών του λόγου», ενώ η γραμματική της Ει. Φιλιππάκη κ. συν. μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους από την πρόταση στο κείμενο και στις λειτουργίες επικοινωνίας αποκτά τον χαρακτήρα μιας «Γραμματικής των επικοινωνιακών λειτουργιών» (Μπαμπινιώτης 1999).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ελληνική

Βουγιούκας, Α. 1994, *Το γλωσσικό μάθημα στην πρώτη βαθμίδα της νεοελληνικής εκπαίδευσης*, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη.

Γεωργιαφέντης, Μ., Κοτζόγλου, Γ., Φιλιππάκη – Warburton Ει. 2011, 'Η συμβολή της γλωσσολογικής έρευνας στη σχολική γραμματική: ζητήματα ανάλυσης της γλώσσας στη *Γραμματική Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού*', *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 31, Πρακτικά 31ης Ετήσιας Συνάντησης Τομέα Γλωσσολογίας Τμήματος Φιλολογίας Α.Π.Θ., σ. 76-88, διαθέσιμο 14 Απριλίου 2016, <http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_31_76_88.pdf>.

Ιορδανίδου, Α. 2010, 'Η νέα Γραμματική για τους μαθητές Ε΄ και Στ΄ τάξης του Δημοτικού', *Η Καθημερινή*, διαθέσιμο 14 Απριλίου 2016, <<http://www.kathimerini.gr/395474/article/politismos/arxeio-politismoy/h-neagrammatikh-gia-toys-ma8htes-e-kai-st-ta3hs-toy-dhmotikoy>>.

Καβουκόπουλος, Φ., Παραδιά, Μ., Μήτσης, Ν., Χατζησαββίδης, Σ., 2010α, 'Οι γραμματικές περιγραφές της νέας ελληνικής και η νέα σχολική γραμματική γυμνασίου', *Νέα Παιδεία*, τεύχ.134, σ.92-124.

Καβουκόπουλος, Φ., Παραδιά, Μ., Μήτσης, Ν., Χατζησαββίδης, Σ., 2010, 'Γλώσσα και λογοτεχνία στην εκπαίδευση', *Νέα Παιδεία*, τεύχ.134, σ.92-124.

Καβουκόπουλος, Φ., Παραδιά, Μ., Μήτσης, Ν., Χατζησαββίδης, Σ., 2011, 'Η κλιτική πολυτυπία στις γραμματικές της νέας ελληνικής', *Νέα Παιδεία*, τεύχ.137, σ.15-42.

Καβουκόπουλος, Φ. 2015, 'Επισημάνσεις στη γραμματική διδασκαλία των εγχειριδίων του Δημοτικού', *Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας*, διαθέσιμο 14 Απριλίου 2016, <http://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/education/gram_first_grade/index.html?id=04>.

Καρατζόλα Ε., 2000, 'Γραμματική, Γλωσσικό μάθημα και Προγράμματα Σπουδών στην Ελλάδα', *Γλωσσικός Υπολογιστής*, τόμ. 2, σ. 15-31, διαθέσιμο 21 Ιανουαρίου 2016, <<http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/articles/print/karatzola/>>.

- Καψάλης, Α., Θεοδώρου, Δ. 2002, 'Τυπολογία και μεθοδολογία της έρευνας σχολικών εγχειριδίων', *Μακεδόν*, τεύχ. 10, σ. 195-203.
- Ματσαγγούρας, Η., 2001, *Κειμενοκεντρική προσέγγιση του γραπτού λόγου*, Γρηγόρης, Αθήνα.
- Μήτσης, Ν. 1998, *Η Διδασκαλία της Γραμματικής Στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα.
- Μήτσης, Ν. 2004, *Η Διδασκαλία της Γλώσσας υπό το πρίσμα της Επικοινωνιακής Προσέγγισης*, Gutenberg, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998, *Θεωρητική Γλωσσολογία – Εισαγωγή στη Σύγχρονη Γλωσσολογία*, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1999, 'Από τη Γραμματική των μερών του λόγου στη Γραμματική των επικοινωνιακών λειτουργιών', *Ελληνική Γλωσσολογία '97*, Πρακτικά του 7^{ου} Διεθνούς Γλωσσολογικού Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα, Πανεπιστήμιο Αθηνών – Τομέας Γλωσσολογίας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 179-186, διαθέσιμο 14 Απριλίου 2016, <<http://www.babiniotis.gr/wmt/webpages/index.php?lid=1&pid=7&catid=M&apprec=7>>.
- Μπονίδης, Κ. 2004, *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Νάκας, Θ. 2009, 'Σχολική Διδασκαλία Γραμματικοσυντακτικών Φαινομένων: μια Ουτοπία (;)', Πανελλήνιο Συνέδριο, Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας ως πρώτη/μητρικής, δεύτερης/ξένης, 4-6 Σεπτεμβρίου, Νυμφαίο Φλώρινας, διαθέσιμο 21 Απριλίου 2016, <<http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika/files/olomelia/nakas.pdf> >.
- Ντίνας, Κ. 2015, 'Οι σχολικές γραμματικές προτείνουν τη διδακτική αξιοποίησή τους', *Γλωσσική Παιδεία – 35 μελέτες αφιερωμένες στον Καθηγητή Ναπολέοντα Μήτση*, Gutenberg, Αθήνα.

Ξανθόπουλος, Α. 2005, *Η επικοινωνιακή προσέγγιση στη γλωσσική διδασκαλία. Απόψεις και πρακτικές δασκάλων της Δυτικής Μακεδονίας*, Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.

Ξανθόπουλος, Α., Ντίνας, Κ. 2011, 'Νεοελληνική γραμματική του Μ. Τριανταφυλλίδη και Νεοελληνική Γραμματική του Χ. Τσολάκη: Δύο βιβλία, δύο γραμματικές;', Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «35 χρόνια από τη Γλωσσοεκπαιδευτική Μεταρρύθμιση», Δίον Πιερίας, 4-6 Νοεμβρίου, διαθέσιμο 22 Ιανουαρίου 2016, <<http://ins.web.auth.gr/images/stories/Dion/%CE%9E%CE%91%CE%9D%CE%98%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%9F%CE%A3%20%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9D%CE%91%CE%A3.pdf>>.

Οικονομάκου, Μ. 2011, 'Από την παραδοσιακή γραμματική στην επικοινωνιακή προσέγγιση: η περίπτωση των επιρρηματικών της ελληνικής' Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «35 χρόνια από τη Γλωσσοεκπαιδευτική Μεταρρύθμιση», Δίον Πιερίας, 4-6 Νοεμβρίου, διαθέσιμο 21 Απριλίου 2016, <<http://ins.web.auth.gr/index.php?lang=el&Itemid=171>>.

Τσολάκης, Χ. 1995, *Από τα γράμματα στη γλώσσα- Πορεία προς τον επικοινωνιακό λόγο*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη.

Τσολάκης, Χ. 2006, *Νεοελληνική Γραμματική της ε' και στ' δημοτικού*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.

ΦΕΚ 303/τ.Β', 13-03-2003, Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών.

Φιλιππάκη-Warburton, Ει. 1992, *Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία*, Νεφέλη, Αθήνα.

Φιλιππάκη – Warburton, Ει., Γεωργιαφέντη, Μ., Κοτζόγλου, Γ., Λουκά, Μ. 2011, *Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.

Φιλιππάκη-Warburton, Ει., χ.χ., 'Γραμματική και παιδεία', διαθέσιμο 22 Ιανουαρίου 2016, <http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/ellinika/arthra_erevnes_meletes/eirini_filipaki.pdf>.

- Χαραλαμπόπουλος Α., Χατζησαββίδης Σ. 1997, *Η Διδασκαλία της Λειτουργικής Χρήσης της Γλώσσας: ΘΕΩΡΙΑ & ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη.
- Χαραλαμπόπουλος, Α., 2004, 'Επικοινωνιακή προσέγγιση στη διδασκαλία της Ελληνικής', διαθέσιμο Μάρτιο του 2004, <<http://abnet.agrino.org>>.
- Χατζηλουκά-Μαυρή, Ει., Ιορδανίδου, Α. 2010, 'Η κειμενοκεντρική διάσταση της διδασκαλίας της γραμματικής στο δημοτικό σχολείο: προτάσεις και προβληματισμοί', *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα, Πρακτικά 30ής ετήσιας Συνάντησης Τομέα Γλωσσολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.*, σ. 665-677, διαθέσιμο 22 Ιανουαρίου 2016, <http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_30_665_677.pdf>.
- Χατζησαββίδης, Σ. 1992, *Το ιστορικό της αναμόρφωσης του μαθήματος της νεοελληνικής γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση (1976-1984)*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Χατζησαββίδης, Σ. 2009α, *Γραμματική της Νέας Ελληνικής –Θεωρητικές Βάσεις και Περιγραφή-Τόμος Α΄*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Χατζησαββίδης, Σ. 2009β, '(Ξανα)γράφοντας σήμερα μια σχολική Γραμματική με βάση τη Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής) του Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1941)', *Πρακτικά 30^{ης} Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ.*, Θεσσαλονίκη, 2-3 Μαΐου, διαθέσιμο 22 Ιανουαρίου 2016, <http://users.auth.gr/users/7/4/051447/public_html/dimos_articles_pg07.html>.
- Χατζησαββίδης, Σ. 2013, 'Από την παραδοσιακή στη λειτουργική γραμματική και ο κριτικός γραμματισμός', *Πανελλήνιο Συνέδριο, Δράμα, 1-3 Νοεμβρίου*, διαθέσιμο 22 Ιανουαρίου 2016, <http://www.nured.uowm.gr/drama/Strongyles_trapezes_files/2.%20%CE%A7%CE%91%CE%A4%CE%96%CE%97%CE%A3%CE%91%CE%92%CE%92%CE%99%CE%94%CE%97%CE%A3.pdf>.
- Χατζησαββίδης Σ., Χατζησαββίδου Α. 2013, *Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.

2. Μεταφράσεις

Chomsky, N. 1991, *Συντακτικές δομές*, μτφρ, Καβουκόπουλος, Φ., Νεφέλη, Αθήνα.

Lyons, J. 2002, *Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία*, μτφρ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Γαβριλίδου, Ζ., Ευθυμίου, Α., Μεταίχμιο, Αθήνα.

Mounin, G., 1994, *Κλειδιά για τη γλωσσολογία*, μτφρ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., MIET, Αθήνα.

Robins, R. 1989, *Σύντομη ιστορία της γλωσσολογίας*, Νεφέλη, Αθήνα.

Saussure, de F., 1979, *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*, μτφρ. Αποστολοπούλου, Παπαζήσης, Αθήνα.

3. Ξενόγλωσση

Besse, H, Porquier, R, 1984, *Grammaires et didactique des langues*, Hatier-Credif, Paris.

Gadamer, H.-G. 1990, *Gesammelte Werke*, τομ.1: Hermeneutic: Wahrheit und Methode: Grundzuege einer philosophischen Hermeneutik, 6^η έκδοση, Mohr, Tuebingen.

Halliday, M.A.K., McIntosh, A., Stevens, P. 1964, *The Linguistic Sciences and Language Teaching*, Longman, London.

Hockett, Ch 1954, 'Two models of grammatical description', *Word*, τεύχ.10, σελ. 210-31.

Robins, R 1959, 'In defense of WP', *Transactions of the Philological Society*, τεύχ. 58, σελ. 116-44.

Όνοματεπώνυμο: Λάιου Αναστασία

A.E.M.: 433

Ηλεκτρονική διεύθυνση: anastalaiou@gmail.com

Έτος εισαγωγής: 2014

Κατεύθυνση: Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Τίτλος διπλωματικής εργασίας:

Δύο σχολικές γραμματικές: Χ. Τσολάκη – Ει. Φιλιππάκη. Συγκριτική Μελέτη

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

Ημερομηνία 4-6-2016

Η δηλούσα

Λάιου Αναστασία